VILNIUS, 1937 M. VASARIO MĖN. № 1 (13)

Nuo 1937 metų „Lietuviškas Baras“ eis ne keturius, bet ŠEŠIUS KARTUS per metus.

REDAKCIJA.

TURINYS

V met. Vilnius, 1937 m. vasario mėn. Nr. 1 (13)

LIETUVIŠKAS BARAS

VILNIAUS LIETUVIŲ KULTŪROS ŽURNALAS

ŽIEŽULINIS

Vasario 16-oji diena

Kai pavartome Lietuvos istorijos lapus ir imame domėtis savo praeitimi, tai visas mūsų tautos gyvenimas atrodo lyg pasaka. Iš tamsių, istorijai nežinomų ūkanų išaugo galinga kunigaikštystė, pagimdė visą eilę gabių, galingų vyrų, aukštai iškėlusių Lietuvos garbę, ir ilgainiui, visokioms gyvenimo užmačioms užėjus, vėl dingo: tose pačiose ūkanose skendėdama, nerodė nė balso.

Pažvelgus į mūsų tautos praeitį, ir neprietaringam gali atrodyti, kad yra kažkokio likimo paslaptinga ranka, mokanti, lyg pigiu žaisleliu, žaisti tautos gyvenimu, galinti tą gyvenimą kaip tinkama pakreipti bet kuria linkme.

Dažnai atsitinka, kad pačiais sunkiaisiais tautos gyvenimo metais gimsta tautai gilios intuicijos vaikų, kurie, įkvėpimo pagauti, ima skelbti savo kraštui naujo gyvenimo rytą, kuriems vizijomis ima rodytis ne tik buvusioji tautos praeitis, bet ir būsimoji jos ateitis. Tie vaikai—tai rašytojai, poetai, dainiai. Savo tautos praeitimi sužavėti, jie drąsiai viena sutartine, kas kaip išmanydamas, kas kaip mokėdamas ima skelbti tautai šviesią ateitį.

Dar daug kas atsimena, kada Lietuvoje, pasak mūsų poetą, buvo tamsu ir juoda; kada lietuviui buvo draudžiamas raštas, kada ir Dievas neturėjo lietuviškai išgirsti nei skundų nei maldos vargšo žmogaus. Tai buvo laikas, kada tautos mokykla dar tebebuvo lietuvė motina prie burzgiančio ratelio. Bet ir toji mokykla davė naujus tautos pranašus dideliems žygiams skatinti. Jonas Basanavičius Lietuvai „Aušrą" paskelbia, Vincas Kudirka galingu „Varpo" gaudimu visus žadina. Maironis uždega širdis, iš kapų garsiąją praeitį ir didvyrius keldamas. Vaičaičio dainos, iš vargo nupintos, lekia iš kaimo į kaimą pas jaunus senus. Rygiškių Jonas atskleidžia lietuvių kalbos begalinius turtus. Ragina pakelti atbundančią mūsų tautą iš tos paniekos, kurion buvo nustūmę ją mūsų užaušėliai didžiūnai. Jis, lietuvių žodžio siela, mokytojas, dėstęs nesuskaitomuose pašnekėsiuose su jaunimu, moksleiviais, su kuriais nesiliaudamas mėgo bendrauti nuolat jaunas, nesenstąs—sako tautos vadas A. Smetona. Ir tikrai.

Norint pažinti, kas yra tauta dabar, reikia pažinti ir atjausti, kas ji anksčiau yra buvusi. Tą mintį skelbė mūsų tautos atgimimo vadai. Jų tarpe buvo ir tokių, kurie Lietuvos praeities ieškojo Balkanuose ir Mažojoj Azijoj, kad galėtų savo tėvynę atrasti Baltijos pajūryje ir Nemuno pakrantėse. Ir tikrai, iš senovės palaikų kyla nauja tautos kūryba, naujas dvasios kvėpimas, senovės metmenim ataustas. Per didelį vargą pagaliau išsikovoję spaudą, nors vis dar tebekliudomi, lietuviai šoka vytis savo kaimynus. Po 1905 metų bruzdėjimo ir lietuvių literatūra pamažėle pradeda savaimėti, atsipalaiduoti nuo praktinio gyvenimo varžtų. Prasideda lietuviškos tautinės formos ieškojimas, atliepiančios lietuvišką dvasią. Pasirodo naujų lietuviškų literatūros žurnalų, pasikėlusių lietuvišką dvasią ir jos išraišką surasti.

Bet visi atgimimo vadų keliai visose darbo srityse buvo labai sunkūs, ne lino žiedais kloti ir ne žvaigždžių šviesti, tik vargų vargeliais pamušti.

Atėjo 1914 metai, sudrebėjo žemė nuo šūvių trenksmo, ir Lietuva virto dviejų milžinų — Ru-

sijos ir Vokietijos — kovos lauku. Artilerijos sviediniai sprogdami draskė Lietuvos žemę, nuklojo lavonais ir sužeistaisiais jos laukus, griuvėsiais pavertė trobas, gaisrai sunaikino turtus, o rusų ir vokiečių eilėse mirė tos pačios tautos vaikai. Ir vis dėlto tautos dvasia nerimo; ji rengėsi tarti pasauliui savo žodį. Lietuvių tautos balsas, reikalaująs atitaisyti amžių skriaudą, įsileisti ją į lygių ir nepriklausomų valstybių šeimą nuaidi suvažiavimų, konferencijų salėse Lozanoje, Petrapilyje, Stokholme, Vašingtone.

Pamaži silpo vokiečių galybė... Dar vokiečiams tebešeimininkaujant Lietuvoje, kai tebesmilko karo griuvėsiai, kai Verdeno laukuose dar tebeviešpatavo mirties pavojus ir Marna dar buvo krauju pasruvusi, o rytuose šaukė įsiundytos minios ir danguje pasirodė raudona pašvaistė — tada gimė Lietuvos valstybė.

Šiemet, devynioliktąjį kartą Lietuvos nepriklausomybės sukaktuves minint, pravartu bus trumpai nupasakoti Lietuvos valstybės kūrimo trejų metų istorija (1915—1918 m.) *). 1914 metais, kaip žinome, prasidėjo Didysis karas, o jau kitais metais rugpiūčio mėnesį vokiečiai paėmė Kauną ir rugsėjo mėnesio 18 dieną Vilnių. Neilga trukus kryžiuočių palikuonys okupavo visą Lietuvą ir įvedė čia karo tvarką. Kraštas buvo suskirstytas nedidelėmis apskritimis, vadinamaisiais kreizais, žmonių judėjimas sulaikytas. Buvo įvesta labai griežta žmonių kontrolė, okupantai visaip varžė ramius gyventojus. Visi iki šiol ėję lietuvių laikraščiai buvo sulaikyti. Generalinio štabo viršininkas gen. Liudendorfas pats leido lietuviams lietuvišką „Dabarties" laikraštį. Vokiečiai labai stengėsi kraštą visokiais būdais eksploatuoti.

Prieš užimant vokiečiams Lietuvos kraštą, daugelis lietuvių inteligentų išbėgo į Rusiją. Likusieji būrėsi aplink dvi šelpimo draugijas Vilniuje: 1) „Lietuvių Komitetą nukentėjusiems dėl karo šelpti" ir „Lietuvių Draugiją agronomijos ir teisės pagalbai teikti".

Nors abidvi šios organizacijos buvo šelpimo įstaigos, tačiau karo metu jos virto kultūros ir politikos centrais, ypač Komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti, kurio rūpesčiais atsirado pirmoji lietuvių gimnazija, lietuvių mokytojų kursai ir buvo pradėta ruošti vadovėliai tautinei lietuvių mokyklai.

1915 metų pabaigoje visų lietuvių partijų ir srovių atstovai susispietė Vilniuje į vieną bendrą būrį ir išrinko iš savo tarpo penkių žmonių V y k d o m ą j į K o m i t e t ą, kuris turėjo rūpintis lietuvių reikalais ir ginti juos prieš okupacijos valdžią.

Kadangi šiam Komitetui pradžioje viešai pasirodyti buvo sunku, tai jis kreipėsi į visuomenę visa eile slaptų atsišaukimų, kuriais buvo platinami Lietuvos valstybės atstatymo ir nepriklausomybės obalsiai. Pajuto tai vokiečiai, ir prasidėjo suėmimai ir trėmimai.

1915 metų birželio mėnesį V y k d o m a s i s K o m i t e t a s įgaliojo 3 lietuvių atstovus—S. Kairį, J. Šaulį ir A. Žmuidzinavičių — važiuoti į Lozanos kongresą. Šie atstovai paskelbė savo deklaraciją, kurioje buvo reikalaujama leisti sukurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tuo pačiu metu Vilniaus lietuvių inteligentų būrys ėmė rūpintis ir krašto padėties palengvinimu. 1916 m. liepos mėn. A. Smetona, Kairys ir Šaulys įteikė vyriausiam rytų karo vadui memorijalą, kuriame buvo reikalaujama leisti laisvai dirbti visuomenei švietimo darbą, leisti veikti visokioms draugijoms ir organizacijoms, nedrausti lietuvių spaudos, sumažinti persunkias rekvizicijas ir palengvinti žmonių susisiekimą. Atsakymo į tuos reikalavimus nebuvo gauta, ir kraštas nepajuto jokių palengvinimų. Tuomet tais pačiais metais atkreipė centrinės vokiečių valdžios akis į Lietuvos padėtį lietuvis, vokiečių pilietis, prūsų seimo atstovas, d-ras G a i g a l a i t i s. Remdamasis medžiaga, surinkta iš Lietuvos, d-ras Gaigalaitis įteikė platų memorijalą vokiečių kancleriui Betman-Hollwegui. Memorijale aprašė nepakenčiamą lietuvių tautos priespaudą įvairiose gyvenimo srityse. Savo laiške, rašytame kancleriui, Gaigalaitis reikalavo keisti politiką Lietuvoje ir tuoj įvesti tam tikrą savivaldybę (Selbstverwaltung). Tais pačiais reikalais lietuvių delegatai gruodžio m. 9 dieną kreipėsi į staatsekretaerą Zimmermaną.

Taip bekovojant su vokiečiais dėl lietuvių buities pagerinimo, iškila naujų klausimų ir reikalų. Kitų pavergtųjų tautų pavyzdžiu, ir lietuviai ėmė svajoti apie savo tautos atstovybę. Brendo Lietuvos Tarybos sudarymo reikalas. Tačiau vokiečiai patys pirma mėgino pasišaukti tam tikrą žmonių skaičių iš lietuvių ir kitų tautų atstovų, kurie krašto atstovybės vardu

*) Šiam straipsniui parašyti daug medžiagos imta iš M. Yčo straipsnio apie Lietuvos Tarybos darbus. Žiūr. „Pirmasis Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetis", Kaunas, 1928 m. Ž.

dirbtų karo valdžios naudai. Tuo reikalu vokiečiai kreipėsi į Žemaičių vyskupą Karevičių, J. Basanavičių, A. Smetoną, prašydami, kad šie nurodytų „ištikimus“ žmones. Bet visi trys atsisakė. Vokiečių karo vadams norėjosi prijungti Lietuvą prie Vokietijos ir palikti lietuviams tik kultūros autonomiją. 1917 metų birželio m. 2 d. vietos laikraščiai iš vokiečių spaudos biūro gavo išsispausdinti trumpą žinelę. Jos turinys šitoks: „Vyriausias Rytų krašto valdytojas priima domėn lietuvių Tarybos sąstatą, kurį turi sudaryti iš rinktinių, pasižymėjusių Lietuvos žmonių“. Buvo aišku, kad tąja Taryba turi pasikitėti vokiečių valdžia. Bet Tarybos vokiečiai nesudarė: nesusirado kandidatų, kurie būtų sutikę būti tokios Tarybos nariais.

Reikėjo ilgai su vokiečiais derėtis, kol pagaliau 1917 m. rugs. m. 18—22 d. buvo leista sušaukti viso krašto konferencija, kuriai organizuoti Vilniaus lietuviai nutarė sukviesti pirmą tam tikrą Organizacinį Komitetą. Šio Komiteto posėdžiuose dalyvavo 16 žmonių. Šių tarpe buvo kun. Stankevičius, Kairys, Šaulys, Smetona, Klimas. Dar prieš Organizacinio Komiteto posėdžius vokiečių politinis referentas pareiškė, kad be „prisijungimo prie Vokietijos“ negali būti jokių tolimesnių kalbų. Jei lietuviai nesutiksią jungtis su vokiečiais, tai vokiečiai, užimtoje teritorijoje vienais savo strateginiais tikslais tesivaduosią. Kadangi Organizacinis Komitetas pareiškė, kad Lietuva galėsianti tik šiaip tam tikrų ryšių su Vokietija turėti, tai valdžia nesutiko leisti rinkimų. Reikėjo ieškoti kitų priemonių atstovams sušaukti.

Buvo numatyta šaukti iš visos Lietuvos po 5 — 3 atstovus iš visų luomų, srovių ir partijų nuo kiekvienos apskrities; apskričių buvo 33. Tuo būdu į konferenciją buvo kviesti 264 žmonės, bet atvykusių įregistruota 214 žm. Susirinkusiųjų atstovų tarpe buvo žmonių įvairių vietų ir srovių. Tačiau srovės ar partijos tuomet savo griežtų skirtumų neparodė. Per keturias dienas posėdžiauta buvo uždaromis durimis, jokiam vokiečių valdžios atstovui nedalyvaujant. Susirinkusiųjų nuotaika buvo bendros tautinės idėjos kupina. Rezoliucijos buvo priimtos bemaž vienu balsu. Per šios konferencijos posėdžius buvo nubalsuota viena, labai svarbi ir įdomi rezoliucija, dėl kurios turinio buvo ilgai diskutuota. Jos turinys šitoks:

„Kad Lietuva galėtų laisvai plėtotis, turi būti sukurta nepriklausoma Lietuvos valstybė, demokratiniais principais sutvarkyta, prisilaikant etnografinių sienų, su ekonomijos reikalaujamais korektyvais. Mažumoms garantuojamos kultūrinės teisės. Vilniuje sušaukta Konstituanta turės nustatyti valstybės pamatus ir santykius su kitomis valstybėmis“. Antroje tos pačios rezoliucijos dalyje pasakyta: „Jeigu Vokietija sutiktų dar prieš taikos konferenciją proklamuoti Lietuvos valstybę ir pačioje konferencijoje paremti Lietuvos reikalus, tai Lietuvių Konferencija, turėdama omenyje, kad Lietuvos interesai normalinėse taikos sąlygose yra pasvirę ne tiek į rytus ir ne tiek į pietus, kiek į vakarus, pripažįsta galimu sueiti būsimai Lietuvos valstybei, nepakenkiant savarankiškam jos plėtojimuisi, į tam tikrus, dar nustatytinus santykius su Vokietija“. Pabaigusi savo darbus ir išrinkusi 20 žmonių vykdomąjį organą — Tarybą, kur buvo palikta dar keletas vietų ir tautinėms mažumoms, Konferencija išsiskirstė. Pirmieji Tarybos žingsniai buvo sunkūs. Jai nebuvo leista paskelbti pačios svarbiausios rezoliucijos dėl politikos siekimų. Reikėjo tad jai tenkintis kitais mažesniais darbais. Pagal Konferencijos nutarimus Lietuvos Tarybos prezidijumas ėmė tartis ir su mažumų atstovais dėl stojimo į Tarybą, tačiau tiek žydai, tiek gudai, tiek kitos mažumos delsė ir su lietuviais dėtis nenorėjo. Be žygių krašto viduje, Tarybai rūpėjo susisiekti su užsienio lietuviais ir palaikyti su jais artimus santykius. Iš vokiečių valdžios buvo gautas leidimas siųsti Tarybos atstovus į Šveicarijos ir Stokholmo lietuvių konferencijas. Užsienių lietuvių konferencijos savo rezoliucijose skelbė sutinkančios laikyti Lietuvos Tarybą vyriausiuoju lietuvių tautos organu kraštui ir valstybei atstatyti. Susilaukusi paramos ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje gyvenančių lietuvių, Taryba pasijuto tvirčiau stovinti. Tad siunčia savo delegatus Smetoną, Kairį ir Šaulį į Berlyną rūpintis, kad būtų Lietuvoje pakeista karo valdymo sistema. Čia Lietuvos reikalais ši delegacija tarėsi ir su Vokiečių reichstago atstovais ir stengėsi gauti vyriausiojo štabo viršininko Liudendorfo audijenciją. Audijencijai pasibaigus, vyriausia karo valdžia pateikė savo pasiūlymą. Tačiau pasiūlymas delegacijos nepatenkino dėl to, kad Lietuvos valstybės nepriklausomybė jame nebuvo aiškiai pripažįstama. Bet netrukus prislėgtą lietuvių nuotaiką pataisė naujas vokiečių kancleris Hertlingas, kuris savo programinėje kalboje reichstage pareiškė, kad vokie-

čių vyriausybė pripažįsta Lietuvai, Kuršui ir Lenkijai teisę apsispręsti ir sudaryti tokią krašto ateitį, kuri atitinka jų kultūros kryptį. Į tą deklaraciją lietuvių delegacija reagavo tam tikra telegrama Hertlingui ir prašė audijencijos. Po palankių kanclerio pareiškimų audijencijos metu Tarybos delegacija 1917 m. gruodžio m. 1 dieną sudarė protokolo forma pirmą su vokiečių užsienių reikalų ministerija preliminarinę sutartį, pagal kurią Lietuva pati skelbė, pasirėmusi Vilniaus Konferencijos nutarimais ir tautų apsisprendimo teise, savo nepriklausomybę. „Amžinos tvirtos sąjungos ryšis su Vokietija" buvo čia vis dėlto būtinoji sąlyga. Pažymėtina, kad konvencijos turinys tuomet dar neturėjo aiškių formų.

Taryba iš tų konvencijų po ilgų diskusijų sutiko numatyti militarinę konvenciją su savaimingai tvarkoma Lietuvos kariuomene ir komunikacijos konvenciją su savarankišku susisiekimo įrankių taisymu ir administravimu. Galutinį konvencijų sudarymą Taryba paliko Steigiamajam Lietuvos Seimui spręsti. Tuo tarpu prasidėjo karo su rusais paliaubos, kurios sustiprino vokiečių karo partijos pozicijas, ir Berlyno protokolas jau buvo nepriimtinas. Susitarusi su kancleriu, karo valdžia siūlė naują formulę, kur nebebuvo kalbos apie Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Naujai pasiūlytoji formulė išmetė taip pat Steigiamojo Seimo paminėjimą santykiams su kitomis valstybėmis nustatyti. Taip dalykams virtus, Taryba savo 1917 metų gruodžio mėn. 11 dienos posėdyje nutarė:

1) „Lietuvos Taryba, krašto ir užsienių lietuvių pripažinta kaip vienintėlė įgaliota lietuvių tautos atstovybė, pasiremdama pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir 1917 metų rugsėjo m. 17—23 d. lietuvių konferencijos nutarimu Vilniuje, skelbia nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą ir jos atpalaidavimą nuo visų valstybinių ryšių, kurie kada nors yra buvę su kitomis valstybėmis.

2) Tai valstybei tvarkyti ir jos reikalams ginti taikos derybose Lietuvos Taryba prašo Vokiečių valstybės apsaugos ir pagalbos. Atsižvelgdama į gyvus Lietuvos interesus, kurie reikalauja nieko netrunkant sueiti į artimus ir patvarius santykius su vokiečių valstybe, Lietuvos Taryba stoja už nuolatinį tvirtą sąjungos ryšį su Vokietijos valstybe, kurs turėtų būti įvykdytas ypač militarinės bei susisiekimo konvencijos ir muitų bei pinigų sistemos bendrumo pamatais".

Gruodžio mėn. 11 dienos nutarimas buvo sunkios kovos išdavinys. Taryboj jis susilaukė didelės kairiųjų ir iš dalies dešiniųjų opozicijos. Todėl jau iš anksto buvo galima numatyti, kad nepatogiomis sąlygomis opozicija dar labiau sustiprės.

O sąlygos buvo iš tikrųjų nepatogios. Valdymo sistema Lietuvoj nepasikeitė. Vokiečių aneksijonistai gruodžio mėn. 11 dienos dokumentą ėmė aiškinti sau tinkama prasme ir sukėlė didelį neramumą Taryboje.

Kai rusų delegatai Brastoje pareikalavo laisvo paimtųjų kraštų apsisprendimo teisės, o vokiečių delegatai pasirėmė gruodžio mėn. 11 dienos aktu, Lietuvos Taryba, negalėdama savo krašte skelbti nepriklausomybės ir numanydama, kad vokiečiai neleis skelbti, nors buvo žadėję, pasijuto apvilta ir aneksijonistų išnaudojama. Nepasitikėjimas vokiečių politika dar padidėjo, kai į Lietuvos Tarybos narių prašymus leisti Lietuvos Tarybai į Brastos taikos derybas pasiųsti delegaciją, kurį atstovautų Lietuvą, nebuvo nieko atsakyta. Tada Lietuvos Taryba nutarė atsisakyti nuo gruodžio mėn. 11 dienos akto ir 1918 metų sausio mėn. 8 dieną surašė naują formulę. Bet Vokiečių valdžios atstovai nesutiko, kad gruodžio mėn. 11 dienos dokumente būtų kas pakeista ar pridėta. O čia laikas buvo labai svarbus ir rimtas: Brastoje buvo deramasi dėl okupuotų kraštų. Tai Taryba, suprasdama šito momento reikšmę, sutiko nusileisti sąlyginai: prižadėjo notifikuoti rusų delegatams gruodžio 11 dienos rezoliucijos I-ąją dalį, jeigu vokiečiai aiškiai atsakys į eilę klausimų. Tuo tarpu nutrūko derybos su rusais, o Berlyne prasidėjo streikai, ir Lietuvos reikalas vėl buvo nustumas į antrąją vietą.

Tarybos nariai tvirtai ryžosi eiti savo keliu. To momento nuotaiką pažinti galima kad ir iš šitokio Tarybos narių nutarimo: „jei po mūsų nepriklausomybės pareiškimo vokiečių valdžiai per tris savaites nebus sulaukta tinkamo iš vokiečių valdžios mūsų nepriklausomybės pripažinimo, tai Taryba anuliuoja visus savo vokiečių valdžiai duotus pasižadėjimus, įteiktus raštu".

Čia buvo turėta galvoj gruodžio mėn. 11 dienos sutartis, dėl kurios buvo kilusi visa byla ir vidaus krizė. Kilus klausimui, ar Tarybos delegatai, suėję su rusų atstovais, turi pasakyti jiems tai, kad Taryba yra pasižadėjusi vokiečiams sueiti su jais į tam tikrus santykius,

sausio mėn. 28 dienos posėdyje buvo nubalsuotas toks nutarimas: „Lietuvos Tarybos atstovai L. Brastoje, pareiškę Lietuvos nepriklausomybę ir atsiskyrimą nuo rusų, turi rusų delegacijai paaiškinti, kad Lietuvos Taryba yra pasižadėjusi vokiečiams sueiti su jais į artimus santykius karo, susisiekimo, muitų ir pinigų konvencijos pagrindais, bet tuos santykius supranta tik kaip laisvos nepriklausomos Lietuvos valstybės per Lietuvos Steigiamąjį Seimą padarytus, savo interesais vadovaujantis".

Kad nauji žingsniai, užuot padėję, nepakenktų, Taryba vėl pasirūpino susisiekti su Berlynu ir apsidrausti jo parama. Tai buvo reikalinga ir dėl to, kad maža buvo pasitikėjimo tuo, ar visa, ką praneša ir daro vokiečių vardu okupacijos valdžia, yra iš tikrųjų centrinės vokiečių vyriausybės patvirtinta. Juo labiau, kad okupacijos valdžia neleido patiems Tarybos nariams susižinoti su Berlynu. Iš reichstago daugumos atstovų buvo vis dėlto patirta, kad ji, nesutikdama su karininkų partijos atstovų norais aneksuoti Lietuvą, sutinka duoti teisę patiems lietuviams laisvai nuspręsti savo ateitį ir, kiek tai neprieštarauja vokiečių bendriems ir karo interesams, jau dabar imasi remti tą teisę. Tokiose sąlygose Lietuvos Taryba pasiryžo pati viešai paskelbti Lietuvos nepriklausomybę. Kad tas paskelbimas tiek pačiame krašte, tiek užsienyje būtų svaresnis, vasario m. 16 d. buvo grąžinti į Tarybą anksčiau — sausio 16 dieną dėl tam tikrų priežasčių pasitraukę iš jos nariai. Tą pačią dieną visų Tarybos narių balsais buvo priimtas rašto tekstas, kuriuo buvo viešai skelbiama Lietuvos nepriklausomybė. Tas tekstas daug kam jau nekartą girdėtas, tai čia jo nekartosiu.

1918 m. vasario 16 dienos Lietuvos Tarybos nutarimas buvo tuojau praneštas Vokietijos Užsienių Ministerijos atstovui Vilniuje ir vokiečių centro vyriausybei.

Tą pačią arba kitą dieną jis turėjo pasirodyti vietiniuose laikraščiuose ir būti paskelbtas visame krašte. Tačiau okupacijos cenzūra to padaryti neleido. Anksčiausiai tas paskelbimas gavo pasirodyti keliuose Berlyno laikraščiuose tų pačių metų vasario 18 dieną. Nepriklausomos Lietuvos paskelbimo aktas, patekęs į Berlyną nelegaliai ir labai netikėtai, labai nustebino vokiečius, kurie šią žinią uždraudė daugiau bespausdinti ir taip pat uždraudė dėti į laikraščius bet kokius straipsnius, šiaip ar taip susijusius su šiuo nepriklausomybės paskelbimo aktu. Tuo būdu Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas vasario 16 d. pasiliko nutarimu, kurio okupacijos valdžia neleido vykdyti.

„Lietuvos Aidas", kuris be leidimo paskelbė tą nutarimą, buvo konfiskuotas. Pati valdymo sistema Lietuvoje net paaštrėjo. Drauge pradėjo kilti planai sujungti Lietuvą su Prūsais ar Saksonija. Toje akcijoje dalyvavo okupacijos valdininkai. Lietuvos vyriausybės sudarymas pasidarė pasityčiojimų tema, o aneksijos ir germanizacijos planai — vis aiškesne ir aiškesne realybe.

Tokiose sąlygose liepos mėn. pradžioje buvo sušaukta Tarybos sesija, kurios metu Lietuvos Taryba pasivadino Valstybės Taryba, tuo būdu norėdama parodyti savo reikšmę krašte. Okupacijos organai ilgai nepriėmėjos raštų dėl to titulo. Bet Taryba nutarė tuo vardu vadintis iki galo. Kalbant apie visa tai, negalima užmiršti dar vienas įdomus faktas — Lietuvos karaliaus rinkimai.

Kadangi tuo metu Vokietija buvo dar monarchija, tai Tarybai atrodė, kad šita forma padėsianti Lietuvai lengviau atlaikyti ir iškovoti nepriklausomybę. Karaliaus rinkimais reikėjo užkirsti kelią planams sudaryti uniją su Saksonija ar Prūsais.

Wuertenbergo hercogas Urachas, Vokiečių Katalikų Centro kandidatas, demokratinių pažiūrų žmogus, kuris sutiko su lietuvių siūlomomis sąlygomis, atrodė kaip to laiko Lietuvos gelbėtojas. Urachas buvo išrinktas po ilgo ir triukšmingo posėdžio, kairiesiems Tarybos nariams visai atsisakius balsuoti.

Išrinktasis karalius buvo pavadintas Mindaugo II vardu. Šitas sensacinis nutarimas buvo liepos m. 13 dieną praneštas Vokietijos kancleriui ir okupacijos valdžiai. Liepos m. 25 dieną kancl. Hertlingas atsakė dar negalįs laikyti Lietuvos Tarybos (Landesrat) Valstybės Taryba (Staatsrat).

Karaliaus rinkimai sukėlė pačioje Taryboje krizę. Opozicijos nariai atsisakė bendradarbiauti. Bet urachininkų dauguma kooptavo naujus šešius narius — Alekną, Draugelį, M. Yčą, Purickį, Šilingą, Voldemarą. Ligi pat revoliucijos ir karo pralaimėjimo okupacijos valdžia darė visa, kad Taryba neturėtų jokios reikšmės. Tarybos teisių neigimas ėjo ligi pat Lietuvos pripažinimo neigimo. Okupacijos organai vengė duoti Tarybai bet kokios sprendžiamos reikšmės. Tik spalių mėn. 20 dieną Tarybos prezidijumas audijencijos metu gavo iš kanclerio teigiamą atsakymą

ŽALVARIS

D-ro J. Basanavičiaus 10-ties metų mirties sukaktį minint

Jau dešimts metų praslinko kaip atsiskyrė su šio pasaulio vargais didysis Lietuvis, Tautos Patriarchas d-ras Jonas Basanavičius. Dešimts metų prabėgo kaip sraunaus upelio vanduo nuo tos valandos, kada Jis amžiams užmerkė akis ir po sunkių, bet vasingų lietuvių tautai darbų, nuėjo ilsėtis Vilniaus žemėn, kurią, gyvas būdamas, tiek daug mylėjo ir tiek daug dėl jos dirbo. Jo kūnas iš gyvųjų tarpo atsiskyrė, bet amžiams pasiliko gyvi Jo darbai ir nuopelnai lietuvių tautai. Daktaro J. Basanavičiaus dvasia nemirė, bet liko gyventi lietuvių tautoje, ir bus ji lietuviuose, kol gyva bus mūsų tauta. Didžios dvasios dideli darbai nemarūs: jie iš kartų į kartas eina, plinta ir primena tą, kuris juos sukūrė.

Mums, lietuviams, d-ro J. Basanavičiaus vardas pirmiausia primena anuos, dar nelabai tolimus, laikus, kada Lietuvą gaubė tamsios, tirštos ūkanos, kada Lietuvoje buvo naktis be ryto, kada atrodė, lyg pats likimas lietuvių tautai lemiąs neregėti saulėtos dienos. Bet kartu Jis primena lietuvių tautos vargų pabaigą ir pradžią šviesesnės gadynės.

Lietuvių tautoje gimsta savo krašto grežesnės ateitiės pranašas d-ras J. Basanavičius, kuris 1883 m. įžiebia ūkanotoje Lietuvoje šviesos žiburį, pirmą lietuvišką tautinės minties laikraštį „Aušrą" ir skelbia Lietuvai Gerąją Naujieną — lietuvių tautos atgimimą. Lietuviai buvo pasiilgę šviesos, godžiai gaudė „Aušros" spindulius, kurie daugelį lietuvių pakėlė iš miego ir įkvėpė tėvynės meilę. Tai buvo auštąs Lietuvos atgimimo pavasaris. „Aušra", lyg tie giesmininkai vyturiai, pažadino Lietuvos artojus, nuplėšė jiems nuo akių tamsią skraistę ir parodė tiesų kelią, kuriuo lietuviui reikia eiti į gražesnę ateitį.

D-ras J. Basanavičius prarėžė Lietuvos užžėlusiuose dirvonuose pirmąją tiesią vagą. Ilgainiui atsirado daugiau tokių artojų — lietuvių tautinės sąmonės žadintojų. Bet dr. J. Basanavičius per visą savo gyvenimą nesiliovė Lietuvai dirbęs. Jis buvo ta ašis, apie kurią sukėsi visas lietuviškas gyvenimas.

---

dėl Lietuvos vyriausybės sudarymo. Šita nauja Vokietijos politika vis dėlto nerodė atmainų pačioje Lietuvoje. Tie patys okup. organai senu papročiu lyg keršydami dar labiau sustiprino rekvizicijas, sukeldami tuo ilgą ginčą su vokiečių centro vyriausybe. Spalių m. 28 dieną Taryba susirinko paskutinį kartą. Ji, kuriamosios Lietuvos valstybės organas, surašė laikinąją konstituciją. Pagal tą konstituciją Tarybos Prezidijumas lapkričio m. 5 dieną pavedė prof. A. Voldemarui sudaryti pirmąją Lietuvos vyriausybę. Ministerių kabinetas buvo sudarytas to pačio mėn. 11 dieną. Tą pačią dieną buvo pasirašytos ir Didž. karo paliaubos.

Be to, dar lapkričio mėn. 2 dieną Taryba priėmė tokį nutarimą: liepos mėn. 11 dienos Valstybės Tarybos nutarimas — kviesti hercogą Urachą Lietuvos karaliumi — nevykdomas. Karaliaus rinkimo klausimas paliekamas spręsti steigiamajam seimui. Tai buvo padaryta todėl, kad dabar jau nebereikėjo tos priemonės Tarybos siekiamajam tikslui. Buvo kitokios politinės sąlygos.

Ta trumpa apžvalga parodo, kad Lietuvos Taryba padėjo pirmus valstybės atstatymo pagrindus. Jos kovos, žygiai ir darbai atvedė mūsų tautą ligi naujos kūrybos slenksčio.

Nepriklausomybės paskelbimo aktas, kaip matome, buvo viena, o nepriklausomos valstybės įkūrimas — kita. Kol žodis tapo kūnu, daug dar reikėjo lietuviams vargo išvargti, o tautos vadams daug prisiplūkti. Nuo paskelbimo ligi įgyvendinimo, kas paskelbta, buvo ilgas ir dygliuotas kelias. Buvo ir daugiau tautų anais metais skelbusių šavo nepriklausomybę, tačiau nevisos pasiekė ką skelbusios. Vienoms trūko jėgų, kitoms kiti galai neleido idealo pasiekti. Mes, lietuviai, esame tų tautų tarpe, kurios gebėjo savo žodį tesėti. Tad nenuostabu, kad mums ir džiaugsmas kitoks. Šiaip ar taip, devynioliktąsias Lietuvos valstybės sukaktuves minėdami ir

Gyvendamas svetur — Bulgarijoje ir Austrijoje, nes dėl savo lietuviškos veiklos negalėjo rusų valdomon Lietuvon grįžti ligi 1905 m. revoliucijos, pradėjo leisti Tilžėje „Aušrą", iš ten rašinėjo jai straipsnius, rinko medžiagą studijai apie lietuvių tautos kilmę, rašinėjo į bulgarų ir rusų laikraščius apie Lietuvą. Kilus 1905 m. revoliucijai ir stipriau subraškėjus carų sostui, po 26 m. klajojimo po svetimas šalis grįžo pasiilgęs numylėton Lietuvon. Dabar prasidėjo dar intensyvesnis Jo darbas. Naudodamasis revoliucijos suirute, sušaukė Vilniuje pirmąjį lietuvių seimą — Didįjį Vilniaus Seimą, nes jame, po daugelio šimtų metų, pirmą kartą lietuviai susirinko aptarti savo krašto reikalų. Seiman suvažiavo apie 2000 iš įvairių Lietuvos vietų atstovų.

1907 m. įsteigė Vilniuje Lietuvių Mokslo Draugiją ir ėmė leisti mokslo žurnalą „Lietuvių Tautą", kurią redagavo ir pats daugiausia jai rašė. Rašė straipsnius įvairiais klausimais ir į kitus lietuviškus laikraščius. Matydamas, kaip varomas ištautinimo darbas per bažnyčias, dr. J. Basanavičius kovojo su lenkų dvasininkais, rašė memorialus popiežiui, išdėstydamas daromas lietuviams skriaudas bažnyčioje.

Kilus Didžiajam karui ir vokiečiams užėmus Lietuvą ir Vilnių, dr. Basanavičius neapleido Lietuvos, bet pasiliko tautos reikalų sargyboje. Sunkūs buvo vokiečių okupacijos metai — stigo maisto, ir darbas buvo suvaržytas.

Dar 1905 m. revoliucijos metu dr. J. Basanavičius darė žygių išgauti Lietuvai autonomiją. 1906 m. Jis susipažino su rusų konstitucinių demokratų partijos vadu prof. Miliukovu ir įteikė jam Lietuvos autonomijos raštą. Bet įsigalėjus reakcijai, viltis gauti Lietuvai autonomiją užgeso.

Vokiečių okupacijos metu dr. J. Basanavičius daugiausia darbavosi Mokslo Draugijoje, bet kartu aktingai dalyvavo ir viešajame lietuvių gyvenime, kuriam ir toliau vadovavo. Lietuvių prieglaudose buvo nemažas skaičius vaikų, kraštas buvo reikalingas mokyklų. D-ro J. Basanavičiaus ir kitų lietuvių pastangomis buvo suorganizuota Vilniuje dabartinė Vytauto Didžiojo gimnazija, kuri pradėjo veikti 1915 m. spalių mėnesį 22 d.

Kilus Rusijoje revoliucijai ir prasidėjus vokiečių armijos nepasisekimams vakarų fronte artinosi įgrisusio karo galas. Pavergtos tautos, pajutę karo sutriuškintų galiūnų silpnybę, pareiškė norą būti nepriklausomomis valstybėmis. Sujudo ir Lietuva. Susidarė Lietuvos Taryba, kurios nariu ir dažnu jos susirinkimų pirmininku buvo d-ras Basanavičius. 1918 m. vasario mėn. 16 d. 12 val. 30 min. Tarybos posėdyje, d-ras Jonas Basanavičius, kaip to posėdžio pirmininkas ir daugiausia nusipelnęs lietuvių tautos vyras, paskaitė Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo aktą ir pats *pirmas jį pasirašė*. Tai buvo lietuvių tautos ir jos pirmojo žadintojo d-ro J. Basanavičiaus svajonių išsipildymo valanda, nenuilstamų pastangų ir didelio triūso įsikūnijimas.

Lietuvių tautos atbudimo istorijoje yra dvi visų reikšmingiausios datos: 1883 m. — „Aušros" pasirodymas, pradžia sąmoningos ir ištvermingos kovos dėl lietuvių tautos teisių ir 1918 m. vasario 16-ji diena — Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimas, visų tų kovų ir darbų apvainikavimas. Abi šios datos glaudžiai susiję su d-ro J. Basanavičiaus asmeniu, nes Jis pirmas 1883 m. savo „Aušra" ėmė žadinti tautą atbusti ir po 35 metų darbo drauge su kitais tautos vyrais 1918 m. vasario 16 dieną pareiškė pasauliui, kad lietuvių tautos kova dėl savo teisių laimėta.

Pasiekęs aukščiausį savo gyvenimo tikslą, darbų ir rūpesčių išvargintas, Tautos Patriarchas d-ras J. Basanavičius ir toliau darbo nevengė, nors poilsis 70-ties metų seneliui buvo labai reikalingas. Gyvendamas Vilniuje, nebojo savo sveikatos nykimo ir be pertraukos dirbo ir dirbo.

---

maži būdami, galime labai pasidžiaugti, kad turime didelių žmonių. Vasario 16-ji diena yra mums džiaugsmo ir didelių vilčių diena. Šią dieną švęsdami, prisimename savo tautos naujasiųjų laikų istorijos patį svarbųjį momentą ir tuos žmones, kurie Lietuvos istoriją pasuko kita, šviesesnio rytojaus kryptimi. Tautą susipratusių Lietuvos vaikų dabar jau visur yra daug. Netolimos praeities didžiųjų mūsų tautos vyrų darbai yra gražus pavyzdys, kaip reikia vertinti tautos kultūrinės ir kitokios brangenybės.

Vienas mūsų tautos didysis vyras, kalbėdamas apie Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą, yra pasakęs: — „kas kitados buvo tikrovė, ilgainiui virto pasaka, kodėl negali būti atvirkščiai, kas kitados buvo pasaka, šiandie yra tikrovė". Visi ta pasaka, kuri prieš 19 metų tikrove virto, džiaugiamės ir esame laimingi. O džiaugdamiesi nuolat prisimename savo didvyrius, prieš kuriuos visi su pagarba lenkiame savo galvas.

Dirbo Mokslo Draugijoje kaip jos pirmininkas, vedė visus jos reikalus, redagavo „Lietuvių Tautą", dalyvavo Lietuvių Draugijos dėl karo nukentėjusiems šelpti Centro Komitete, „Ryto" draugijoje, Lietuvių Poliklinikoje, be to, nepamiršdavo ir publicistikos, rašydavo atsišaukimus į Amerikos lietuvius, kurie į juos atsiliepdavo ir duosniai sušelpdavo mokslus einančią lietuvių jaunuomenę. Nuo 1919 m., pasitraukęs nuo politikos, d-ras J. Basanavičius daugiausia dirbo mokslui, daug rašė, daug išleido mokslinio turinio raštų, kol negailestinga mirtis 1927 m. vasario 16-tą dieną nutraukė Jo gyvybės siūlą.

Ir čia gražus ir simbolingas sutapimas: Tautos Patriarchas — d-ras Jonas Basanavičius amžiams atsisveikino su savo numylėta tauta vasario 16-tą dieną, t. y., tą dieną, kada Jis prieš devynerius metus paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės aktą. Matyt, taip jau likimo lemta, kad iškilmingiausia lietuvių tautai diena simbolingai rištųsi su didžiuoju tautos sūnum, paaukojusiu visą savo gyvenimą ir darbus jos labui, kad tauta, džiaugsmingai kasmet švesdama savo didžiąją šventę, kasmet prisimintų ir tą liūdną valandą, kada tos šventės kūrėjas amžiams su tauta atsiskyrė, bet paliko jai savo darbus ir dvasią.

Minėdami d-ro J. Basanavičiaus 10-ties metų mirties sukaktį, prisiminkime ir anuos ūkanotus lietuvių tautos laikus, jos vargus ir kančias, prisiminkime tas sunkias sąlygas, kuriose teko Jam ir daugeliui kitų vyrų dirbti tautos geresnei ateičiai. Iš tos praeities vargų ir laimėjimų pasisemkime stiprybės ir dvasios nūdieniams mūsų krašto lietuvių vargams pakelti, iš praeities istorijos lapų mokykimės dirbti ir kovoti dėl savo šventų idealų, kaip dirbo ir kovojo tie, kurie dar sunkesniais laikais gyveno. Tautos Patriarchas d-ras J. Basanavičius yra su mumis: Jo kūnas ilsisi Vilniaus žemėje, o dvasia gyva mumyse.

ALBINAS ŽUKAUSKAS

Artojai

Kai rytas gelsvas atbunda,
artojai užgula arklą,
juodžemio vagas riekėmis guldo —
daro tvarką.

Rytmetis puošiasi auksu,
vyturių riksmas dangų pakėlė.
Moterys artojam neša šaukštus,
neša lauknešėlius.

Vėjai drumsčias arimuose,
debesys ir audros plūsta.
Artojai nerimsta.
Artojai nuliūsta.

Rugpiūtį vėdina kluonus,
suveža geltonus pėdus.
Pėdus seniai jau užrašytus ir parduotus...
Taip viską vargas suėda.

* * *

Artojai, gerai jus pažįstu:
pilkus sodžius ir pilkas lūšnas.
Į jus su eilėraščiais aš grįžtu...
Nešu gerą naujieną į trobas griūvančias ir lūžtančias.

Arkit vargą, vargo artojai,
aš nešu jums gerą naujieną
apie gerą rytojų
apie gerą rytojaus dieną.

Rytą, kai šviesu jau darosi,
matai arimuose marškinius baltus.
Broliai lietuviai vargą aria ir aria
nuo Breslaujos iki Suvalkų.

EDM. DEVEIKIS

Žemės reforma Lietuvoje*)

Kaip seniai žmogus žemę dirba, taip seniai dėl jos kovoja. Yra net nuomonių, kurios tvirtina, jog žemė negalinti būti vieno ar kito asmens nuosavybė. Tačiau šio klausimo čia nenagrinėsime. Realiame gyvenime reikia ieškoti žemės nuosavybės išsprendimo socialinės bei ekonominės politikos santykiuose. Straipsnio uždavinys yra supažindinti skaitytojus su Lietuvos žemės reforma, jos vykdymu ir atsiektais rezultatais.

Lietuvos kraštas yra žemės ūkio kraštas. 3/4 jos gyventojų verčiasi žemdirbyste. Lietuvos pramonė beveik pasitenkina vien žemės ūkyje pagamintos medžiagos perdirbimu. Taigi, žemės ūkio p r o b l e m a Lietuvoje yra viena svarbiausių. Šioji problema nėra taip pat nauja, o žemės reformos klausimas nėra pokarinis padaras.

Kaip žinome, baudžiava buvo Lietuvoje panaikinta tik 1861—63 metų tarpe. Tai įvyko ne dėl didelės Aleksandro II valstiečiams meilės, bet dėl valstiečių tarpe kilusio judėjimo, galėjusio pakenkti rusų imperijai. Baudžiavą panaikinus, duota buvo valstiečiams išpirktinai žemės. Tačiau šiąja reforma kaimas ekonomiškai nedaug sustiprėjo, kaimo padėtis esmėje beveik nepakitėjo. Paliko ir toliau toji pati socialinė žmonių nelygybė. Piliečiai ir toliau buvo suskirstyti į dvi nelygias kastas: mužikus ir dvarininkų mažumą. Reikia atminti, kad prieš karą Lietuvoje 2/5 viso žemės ploto priklausė dvarams. 1/5 viso žemės ploto, t. y. 1,5 milij. dešimtinių priklausė virš 450 savininkų, turinčiųjų daugiau, kaip po 1000 dešimtinių žemės. Tačiau tai dar nereiškia, kad visi likusieji 3/5 žemės ploto priklausė valstiečiams. Iš to dar apie 15% žemės ploto turėjo valdžia, daugiausia miškų.

Lygiagrečiai 20—30% šalies gyventojų buvo bežemiai ir mažažemiai. Sodžiaus gyventojų skaičius nuolat augo, kartu augo taip pat skurdas. Darėsi ankšta, nepakenčiama gyventi. Trūko žemės, tos žmonių maitintojos. Juk ne iš gero prieš karą kas metai iš Lietuvos emigruodavo svetur apie 20 — 30 tūkstančių žmonių, kurių apie pusę vykdavo į Šiaurinę Ameriką.

Buvo didžiausia nelygybė. Iš vienos pusės saujelė nieko produktingo neveikiančių dvarponių, aprėpusių 40% žemės, iš kitos pusės užniūkti mažažemiai ūkininkai ir bežemiai sodžiaus darbininkai, dirbą ponų žemes. Tokiai padėčiai esant, negalima manyti, jog krašte buvo tyku. Prieškariniai mūsų laikraščiai, „Aušra“, „Varpas“ ir kiti nekartą judino žemės bado klausimą. Taip pat Did. Viln. Seimas 1905 m. reikalavo atiduoti žemę ją dirbantiems.

Didysis karas. Lietuva paskelbė savo nepriklausomybę. Kraštas dar nebuvo laisvas nuo priešų. Reikėjo jis išvaduoti. Lietuvos kariuomenės organizatoriai šaukė valstiečius tėvynės ginti, o kartu žadėjo savanoriams duoti atlyginimą, daugiausia žeme. Ir čia reikia pažymėti, kad savanorių eiles sudarė daugiausia bežemiai ir mažažemiai sodžiaus darbininkai. Tuo pat metu iš kitos pusės Lietuvos kareiviai nuolat buvo bolševikų agituojami. Esą, už ką šieji kovoją, kam giną dvarininkų žemes. Ar nori jie ir toliau būti dvaro pastumdėliais, vergais. Šiokie ir kitokie bolševikų argumentai reikėjo stipriai atremti. Reikėjo tvirtai įtikinti kovotojai, kad po karo dvarų žemė būsianti atiduota darbininkams. Taigi buvo du pagrindiniai žemės reformos įvedimo motyvai: pirmas — noras panaikinti socialę nelygybę bei ekonominį skurdą gerbiant privatinės nuosavybės teises, antras — atlyginti kūrėjams—savanoriams, kovojusiems už tėvynės laisvę. Pats žemės reformos vykdymas susijęs buvo su eile klausimų. Žemės reformos įstatymo rengėjai neturėjo nei įgudimo, nei panašaus pavyzdžio. Čekoslovakijos, Estijos, Latvijos žemės reformos vedamos buvo beveik tuo pačiu metu, kaip ir Lietuvoje. Lietuvos partijos tarp savęs riejosi. Kiekviena turėjo atskirą programą. Vieni tvirtino, kad žemė esanti dirbančiųjų žmonių nuosavybė, kiti gi siekė net kolektyvizmo. Pagaliau buvo priimtas žemės reformos pagrindan nuosavybės pradas. 1918 m. gruodžio

*). Šiame straipsnyje bus kalbama tik apie dvarų parceliaciją, nors Lietuvos žemės reformos klausimas apima ne tik dvarų parceliaciją, bet ir kaimų skirstymą viensėdžiais, melioraciją ir kitus žemės ūkio pertvarkymus. Iki 1935 m. pradžios Lietuvoje išskirstyta viensėdžiais 5.010 kaimų, turinčių 1.289.000 ha žemės. Dar liko skirstyti 4.595 kaimai su 680.200 ha. Nuo 1924 m. iki 1934 m. nusausinta atvirais grioviais 307.694 ha ir drenažu 5.605 ha. Per tą laiką nusausinimui išleista 40 milijonų litų. *Aut.*

mėn. 1 d. prie Žemės Ūkio Ministerijos sudaryta Žemės Reformos Komisija surinko statistines žinias apie norinčius gauti žemės. Tokių atsirado 100.000, kurių tarpe buvo 40.000 bežemių.

Pagrindinis Žemės Reformos įstatymas Žemės Reformos Komisijos buvo parengtas bei Steigiamojo Seimo priimtas tik 1922 m. balandžio mėn. 3 d. Tai buvo antrasis baudžiavos panaikinimas Lietuvoje. Iki to laiko Žemės Reformos Komisija per trejus metus išleido eilę specialių įsakymų bei įstatymų, ribojančių privatinę nuosavybę.

Dvarų savininkai per karą iš Lietuvos išbėgiojo Rusijon, Vokietijon, arba Lenkijon. Jų ūkiai buvo palikti dievų globai. Juose šeimininkavo ir okupantų kariuomenės, ir ekonomai, ir dvarų darbininkai, ir apylinkės biednuomenė — mažažemiai su bežemiais. Nors tiek daug šeimininkų dvaruose priviso, tačiau dauguma dvarų žemės dirvonavo. Vienas jau sakytų specialių įstatymų privertė žemės valdytojus, turinčius nemažiau kaip 100 dešimt. žemės, dirbamą prieš karą žemę, o dabar dirvonuojančią, išnuomoti apylinkės bežemiams ir mažažemiams nemokamai. Nuomininkai turėjo atlikti tik valstybines prievoles. Kitas specialus įstatymas buvo jau daug griežtesnis. Tuo įstatymu buvo paimta valstybės globon tie žemės ūkiai, didesni kaip 70 deš., su visu kilnojamu ir nekilnojamu inventoriumi, kurių nevaldo patys savininkai ar nuomininkai. Šie ūkiai buvo išnuomoti jų darbininkams ir apylinkės bežemiams ir mažažemiams. Toliau buvo išleisti įstatymai, apriboją privačių savininkų žemės perleidimus ir apsunkinimus skolomis. Svetimšaliams, išskyrus Lietuvos emigrantus, žemė Lietuvoje pirkti uždrausta.

Šalia specialių žemės reformos įstatymų išleista taip pat eilė prirengiamųjų ž. r. įstatymų, liečiančių daugiau visuomeninio pobūdžio turtų nusavinimą. Šie turtai rusų valdžios buvo išdalyti įvairiems rusų aristokratams ir kolonistams lietuviams ištautinti. Pirmiausia buvo suvalstybinti majoratai bei lenų teisėmis valdomi dvarai; rusų valstybinių bankų — Valstiečių ir Bajorų Žemės bankų dar neišdalytos žemės; rusų valdžios konfiskuoti vienuolynai ir bažnyčios, jų žemės, miškai, vandens, namai, malūnai ir kiti kilnojami ir nekilnojami turtai.

1920 m. išleistas buvo įstatymas suvalstybinti miškams, pelkėms, vandenims ir privilegijomis įgytoms žemėms be jokio altyginimo. Šiuo įstatymu Lietuvos valstybės nuosavybėn paimta 537.000 ha miško ir apie 55.0C0 ha vandenų.

Taip pat 1919-20 m. išleistas įstatymas kariškiams žeme aprūpinti. Šiuo klausimu nebuvo prasmės delsti tol, kol išeis pagrindinis žemės reformos įstatymas. Šiuo įstatymu savanoriai-kūrėjai, o taip pat žuvusiųjų karių šeimos turi teisę gauti iš valstybės nuo 8 — 20 dešimt. žemės parcelę bei reikalingą ūkiui įsikurti pašalpą miško medžiaga. Tam tikslui buvo sudarytas žemės fondas iš valstybinės žemės bei paimta iš privatinių nuosavybių, turinčių 300 — 800 deš. 15%, o iš turinčių daugiau kaip 800 deš.—30%. Šis įstatymas veikė 3 metus iki Žemės Reformos Valdybos išrinkimo, t. y. iki 1922.VI.1 d. Per tą laiką nusavinta 77.487 ha žemės ir dauguma išdalinta savanoriams.

Visi specialūs ir prirengiamieji žemės reformos įstatymai Lietuvos žemės ūkio dar nepakeitė. Suvalstybinta privat. miškai, vandenys, pelkės, durpynai; suvalstybinti majoratai ir leniniai dvarai; paimta valstybės globon dalis per karą apleistų dvarų, kurių savininkų dar dauguma iš pabėgimo nebuvo pargrįžę; paimti buvo rusų valdžios konfiskuoti vienuolynai, bažnyčios su jų turtais, ir tik maža savarnoių dalis buvo žeme aprūpinta.

Reikėjo įstatymo, kuris žemės ūkio vaizdą iš pagrindų pakeistų. Pirmiausia reikėjo parblokšti kraštui įtakos turįs stambiųjų žemvaldžių elementas, kuris nepalankus buvo Lietuvos nepriklausomybei. Kada Lietuvos sodietis, turėdamas mažą savo žemės sklypelį, net karo audroms krašte siaučiant, net granatoms virš galvų sprogstant, paliko namie, saugodamas bei globodamas savo inventorių ir purendamas žemę,— Lietuvos bajoras savo žemes paliko. Kada lietuvis sodietis-bežemis, mažažemis ar ir pasiturįs ūkininkas stojo tėvynės laisvės kovosna, už tėvynę galvą guldė,—Lietuvos bajoras prieš tėvynės laisvę ėjo, ar tai su ginklu rankoj, ar tai šiaip įvairiomis intrigomis jai kenkdamas. Taigi ir reikėjo duoti žemės sodiečiui, kad šis turėtų egzistencijos pagrindą.

Pačiai valstybei daugiau naudos duoda sąžiningai tvarkomi smulkūs ir vidutiniai ūkiai, nei užleisti dvarų plotai. Taip pat valstybė geriau gali globoti krašto miškus bei vandenis, nei privatūs asmens.

Pagaliau reikėjo pašalinti socialinė nelygybė ir istorijos klaidos. Visa tai draugėn suėmus buvo pagrindinis žemės reformos įstatymo tik-

slas. Šis įstatymas, kaip jau buvo sakyta, pasirodė 1922 m. IV. 3 d. Be dvarų parceliacijos, jisai sutvarkė kaimų viensėdžiais skirstymo ir servitutų bei bendrųjų ganyklų likvidavimo klausimus, kurie kur kas didesnius žemės plotus apėmė, nei dvarų parcelacija.

Žemės reformai vykdyti buvo sudarytas, centralizacijos principo prisilaikant, specialus aparatas. Šio aparato viršūnėje stovi Žemės Ūkio Ministeris, kuris vykdo žemės reformą per Žemės Reformos Valdybą. Šiąją sudaro: Žemės Ref. Valdybos valdytojas, atsakomingiausias viso aparato asmuo, ir 3 departamentų direktoriai—Žemės Reformos, Žemės Tvarkymo ir Žemės Ref. Valdybos Buhalterijos Departamento direktorius. Žemės Ref. Valdybos kompetencija yra labai plati, tačiau josios instrukcijos turi būti Žemės Ūkio Ministerio tvirtinamos. Paskirų departamentų pareigos yra tokios:

Žemės Ref. Departamentas, prisilaikydamas žemės reformos įstatymo, nusavina žemes ir jas dalina. Kitaip sakant, disponuoja Žemės Fondo turtais bei tvarko nuosavybės dokumentus.

Žemės Tvarkymo Departamentas atlieka visus matavimo darbus parceliuojant dvarus, skirstant kaimus, likviduojant servitutus ir pn.

Žemės Ref. Vald. Buhalterijos Departamentas atlieka visas finansines operacijas su naujakuriais, skolininkais ir kitais.

Nusavintus miškus, vandenis ir durpynus administruoja Miškų Departamentas, veikiąs šalia Ž. R. Valdybos.

Žemės Reformos Valdybos valdžioje yra Apygardų Žemės Tvarkytojai — vietinių įstaigų viršininkai.

Pažinus žemės reformos vykdymo aparatą, tenka iš eilės pažinti ir žemės reformos fondas. Jau prirengiamaisiais žemės reformos įstatymais nusavintos žemės ėjo į žemės reformos fondą. Būtent, visos valstybinės, majoratinės ir privilegijomis įgytos, o taip pat buvusių prieškarinių bankų — Valstybinio Žemės Banko ir Bajorų Žemės Banko žemės.

Toliau žemės reformos fondan perėjo žemės, rusų valdžios valstiečiams konfiskuotos ir rusifikacijos tikslais išdalintos kolonistams. Žemės reformos fondui atiduotos buvo Lietuvos išdavikų žemės. Būtent, tųjų privatinių savininkų, kurie tarnavo Bermonto ar Virgoličio ginkluotose gaujose bei kitose Lietuvos priešų kariuomenėse, dirbą ir dirbę prieš Lietuvos nepriklausomybę.

Bažnyčių, vienuolynų ir kitų bažnytinių įstaigų žemės imamos žemės reformos fondan tais pat dėsniais, kuriais imamos privatinių savininkų žemės. Katalikų bažnyčios turtų nusavinimas gali įvykti atsižvelgiant į kanonų teises.

Tačiau didžiausius žemės reformos išteklius sudarė privatinių savininkų nusavintosios žemės. Iš privatinių savininkų imama visa toji žemė, kuri vieno asmens ar šeimos bendrame valdyme sudaro per 80 ha. Nenusavinamosios žemės norma įstatymo vėliau padidinta nuo 80 ha iki 150 ha. Žemė, įgyta dovanojimo ar paveldėjimo keliu, kuri, skelbiant žemės reformos įstatymą, buvo bendrame kelių asmenų valdyme, yra laikoma vieno asmens nuosavybe, t. y., jiems visiems paliekama viena nenusavinama norma 80 ha (dabar — 150 ha) Jei skelbiant ž. reformą, turėjęs daugiau 150 ha žemės savininkas yra dalį savo žemės perleidęs kitiems asmenims naminiais numatytais įstatyme aktais, tai tokiais aktais perleistoji žemė laikoma perėjusia pirkėjų nuosavybėn tik šiais atsitikimais, jei šie aktai yra pristatyti teismui prieš žemės ref. įstatymo paskelbimą, arba tik su sąlyga, jei pirkėjas žemę valdo nuo 1922 m. balandžio mėn. 3 d. Šie įstatymo punktai pakirto kelią įvairioms privačių žemės savininkų malversacijoms.

Toliau žemės reformos fondan imamos žemės, kurios kariuomenės Teismo sprendimu yra konfiskuojamos iš pasmerktųjų.

Žemės reformos fondan negali būti imamos žemės, priklausančios viešosioms įstaigoms, miestų, miestelių, apskričių ir valsčių savivaldybėms. Tačiau tų dvarų, kurie naudojami labdarybės ar mokslo tikslams, žemės yra nusavinamos.

Svetimšalių žemės nėra nusavinamos, tačiau jie turi perleisti žemes Lietuvos piliečiams, įstatymu numatytiems, per ketverius metus nuo žemės reformos įstatymo paskebimo. Priešingu atveju, patiems svetimšaliams turto nelikvidavus, turtas imamas valstybės globon ir parduodamas iš varžytinių. Padarytas šiuo žygiu išlaidas valstybė atsiskaito, o likusius pinigus grąžina savininkams.

Statistiniai žemės reformos fondo žemių daviniai yra tokie:

Nusavinta —

1.	Valst. Iždo, Valst. Žemės Banko bei Bajorų Žemės Banko žemės	40.026	ha
2.	Majoratų ir lenų teisėmis valdytų	33.699	„
3.	Iš rusų valdžios privilegijomis įgytų	7.257	„
4.	Bažnytinių	2.194	„
5.	Privatinių	608.899	„
6.	Netinkamų miško sklypų, perduotų parcelacijos reikalams	14.655	„
	Viso . .	706.730	ha

Lietuvos žemės reforma palietė apie 537.000 ha miškų ir apie 592.075 ha parceliuotinos žemės. Šie daviniai nėra visai tikri, nes Lietuvos žemės reforma ėjo vingiuotais keliais, o žemės reformos fondo dydis visaip svyravo.

Žemę nusavinant, prisilaikyta tam tikros tvarkos. Pirmiausia buvo imta stambesnieji ir labiau apleistieji dvarai. Mažesni kaip 250 ha buvo parceliuojami tik reikalui spiriant, būtent, jei apylinkėje buvo daug žemės reikalaujančių.

Mažesni kaip 150 ha vienetai, jei jie tvarkingai buvo apdirbami, buvo beveik neliečiami, o vėliau, padidinus žemės nuosavybės normą nuo 80 iki 150 ha, jie negalėjo būti nusavinami. Tačiau užleisti dvarai, kad ir mažesni kaip 150 ha, buvo išparceliuoti. Ir nenusavinamosios žemės norma kartais buvo paliekama mažesnė kaip 80 ha, o kartais ir visa žemė buvo nusavinama.

Nusavinant dvarų žemes, įstatymai leidžia savininkams pasirinkti nenusavinamai žemės normai žemės plotą. Dvarų trobesiai, esą norminės žemės plote, nėra nusavinami. Taip pat normos skaičiun neįskaitomi viešieji keliai ir visai netinkamos žemės ūkiui žemės, pav., smiltynai, pakriaušiai. Kartais norma gali būti padidinta tomis žemėmis, kurios yra nepatogios savaimingam ūkiui sudaryti arba gretimiems mažažemiams priskirti. Taigi praktikoje pasitaiko, kad savininkui paliekama net iki 170 ha.

1929 m. padidinus žemės normą iki 150 ha, savininkai, kuriems anksčiau palikta buvo tik 80 ha, turėjo teisę gauti žemės papildymą iki 150 ha, jei nusavintoji iš jų žemė dar nėra sunaudota žemės reformos reikalams. Nesunaudotos žemės nesant, savininkai turi pasitenkinti 80 ha norma. O pastarųjų savininkų susidarė septynetas šimtų.

Žemės reformos įstatymas palankiai sprendžia dvarininkų, Lietuvos kariuomenės savanorių, klausimą.

Dvarininkams, įstojusiems kariuomenėn iki 1921 m. sausio mėn. 1 d. ir ištikimai joje tarnavusiems nemažiau kaip vienerius metus, paliekama kiekvienam norma 80 ha iš jų tėvų ar bendrai valdomos žemės, neskaitant 150 ha, paliekamų juridiniam savininkui, t. y. paliekamų jų tėvams ar bendrai jų šeimos nariams. Jei savanoriai, skelbiant žemės reformos įstatymą, buvo vedę žmonas, tai jie naudojasi nurodytomis teisėmis ir žmonų žemėse. Tuo tarpu Lietuvos Šaulių Sąjungos įkūrėjui Vladui Putvinskui priklausiusios, skelbiant žemės reformos įstatymą, žemės paliekamos jo įpėdiniams.

Iš pateiktų pavyzdžių matome, kad žemės reformos įstatymas numato ir išimtis. Tos išimtys kartais esti ir dvarininkams naudingos.

Pagrindinis žemės reformos įstatymas leido savininkams pasilikti žemės normos sąskaiton 25 ha miško sąlyginai, jei savininkas nebuvo sauvališkai iškirtęs miško daugiau už įstatymais numatytą metinio kirtimo normą. Tačiau normon priskaitytą mišką savininkai, nesilaikydami miško apsaugos įstatymų, naikino, pardavinėjo. Tai Valstybei pakenkė, nes numušė miško kainas. Dabar jau savininkams paliekama tik netinkamo valstybės nuosavybei miško, pav. įvairūs iškyšuliai, atskiri miško sklypai.

Be dvarų žemių nusavinimo, labai svarbus klausimas yra nusavintųjų žemių padalinimas, vadinama dvarų parceliacija. Iš žemės ref. fondo žemės gali gauti kiekvienas savarankiškai gyvenąs Lietuvos pilietis-žemdirbys, jei jis yra bežemis ar mažažemis ir jam teismo keliu nėra susiaurintos ar atimtos teisės. 1919 m. norinčių gauti žemės atsirado net 100.000 žmonių — bežemių ir mažažemių. Tuo tarpu žemės reformos fondas sudarė tik 559.475 ha (šis skaičius tėra apytikriai nustatytas).

Pagal pirmenybės teisę pirmiausia galėjo gauti žemės Lietuvos kariai-savanoriai. Jiems kare žuvus ar dėl karo priežasčių mirus, šią teisę gavo jųjų šeimos. Toliau eina ūkininkai ar jų įpėdiniai, iš kurių po 1861 m. buvo atimtos žemės ir priskirtos prie dvarų, arba išdalintos rusų kolonistams. Po šiųjų gauna žemės buvusieji parceliuojamojo dvaro darbininkai, gretimieji bežemiai ir mažažemiai bei pagaliau smulkūs dvaro nuomininkai.

Žemės parcelės nustatytos nuo 8 iki 20 ha. Mažažemiams pridedama yra prie šios normos. Kaimo amatininkams norma yra nuo 0,5 iki 2 ha.

Miestuose ir jų zonose parcelių dydis 0,25 ha, arba dar mažesnis.

Pasirodė, kad žemės reformos ištekliai nėra labai gausūs. Taigi, išimtinais atsitikimais mažinamos parcelės, būtent, vietoj normos 8—20 ha duodama 2—8 ha.

Žemės reformos įstatymas davė teisę gauti žemės ištisai eilei viešojo pobūdžio įstaigų, — parapijų bažnyčioms, kapams, Šaulių Sąjungai, pieninėms, mokykloms, ligoninėms, prieglaudoms ir pan.

1934 m. žemės reformos įstatyman įtrauktas papildymas, kuriuo suteikta teisė gauti žemės bežemiams Lietuvos Tarybos nariams, pasirašiusiems 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės aktą.

Pagal 1935 m. sausio 1 d. statistinius davinius žemės paskirstymas iš žemės reformos fondo yra tokis:

1.	Bežemiai . . .	27.309	sklypus	249.170 ha
2.	Mažažemiai . .	24.830	„	86.000 „
3.	Kariai-savanoriai	10.421	„	104.210 „
4.	Valst. įstaigos .	2.794	„	32.820 „
5.	Atiduota kaimui servitutams ir bendr. ganykloms	—	„	28.080 „
6.	Parduot. net. parc. plotai . .	1.012	„	15.610 „
7.	Išnomuota kultūr. ūkiams	80	„	12.310 „
8.	Saviv. ir soc. įstaigoms . . .	1.277	„	8.000 „
9.	Miestams praplatininti . . .	7.789	„	3.270 „
10.	Nenus. ž. normos ir pram. įmon. .	1.334	„	163.570 „
				642.970 ha

Žemės parcelės yra atiduodamos naujakurių nuosavybėn išpirktinai. Išpirkimo mokestis yra išdėstytas 36 metams be palūkanų. Šis mokestis yra nustatomas, atsižvelgiant į žemės plotą, rūšį ir patogumo rajoną. Pakeitus 1934 m. išperkamųjų mokesčių normas, nustatyta, kad patogesniame rajone, atsižvelgiant į rūšį, už 1 ha reikia sumokėti nuo 252 lt. iki 27 lt; blogesniame rajone nuo 180 lt. iki 18 lt. Mokesčiai pradedami mokėti devintaisiais metais nuo žemės pripažinimo dokumentų gavimo. Miestų ir miestelių naujakuriams mokestis už gautą žemę yra kitaip sutvarkytas.

Nuo išperkamųjų mokesčių yra atleisti: 1. Kariai iš kariuomenės atleisti dėl sužeidimo ar sveikatos nustojimo, o taip pat žuvusiųjų kare karių šeimos. 2. Lietuvos kariuomenės kūrėjai-savanoriai, šauliai ir partizanai, kovoję už Lietuvos nepriklausomybę, jei nėr teismo bausti; žuvusiųjų kovoje karių šeimos. 3. Vyties Kryžiaus ordino I rūšies kavalieriai bei Lietuvos Tarybos nariai, pasirašiusieji nepriklausomybės aktą. Be to, žemės reformos įstatymas panaikino kai kurias užsisenėjusias žemės pirkimo skolas. Dvarų činšininkams atidavė nuosavybėn jų nuomojamąsias žemes be išpirkimo.

Didelę problemą Lietuvos vyriausybei sudaro naujakurių kreditavimas. Iki 1935 m. saus. mėn. 1 d. Lietuvoje buvo 37.728 naujakuriai, kurių tarpe 27.307 buvusieji bežemiai ir 10.421 šiaip kūrėjas-savanoris. Valstybė per visą laiką jaisiais rūpinosi. Naujakuriai gavo plikus žemės plotus be jokio gyvo ir negyvo inventoriaus. Vyriausybė davė pašalpas ir ilgaterminines paskolas—pinigais, arba natūra, pav. grūdais, miško medžiaga, likviduojamųjų dvarų pasėliais, trobesiais ir panašiai. Ilgainiui kai kurios paskolos paverstos buvo pašalpomis. Iki 1935 m. saus. m. 1 d. išduota naujakuriams paskolų ir pašalpų pinigais ir natūra beveik 49 milionai.

Pagal apskaičiavimus, kiekvienam naujakurio ūkiui vidutiniškai tenka po 1200 lt. Tai yra mažoka suma, bet, jei prisiminsime, jog dalis naujakurių turėjo šiek tiek ankstyvesnių santaupų, kai kurie gavo nuo savo šeimų dalis, kai kurie vesdami gavo kraičius bei šiaip kokias privatines paskolas padarė, tai pradžiai to ir pakako. Bendras ligšiolinis naujakurių įsitaisymas yra vistik pakenčiamas. Įkurtų ūkių kaime prieš dvejus metus buvo 84%, o užstatytų žemės sklypų mieste 60%.

Dar vienas, daug ką jaudinąs žemės reformos klausimas — yra atlyginimas buvusiems savininkams už nusavintąjį turtą. Latvija ir Estija atskirais įstatymais atmetė bet kokius atlyginimus. Nuskriaustųjų skundai Tautų Sąjungoje nieko nepadėjo. Vokietijai padarius dėl Estijoje gyvenančių vokiečių intervenciją, Vokietijos piliečiams, buvusiems Estijos dvarininkams, atlyginimo teisė buvo pripažinta.

Lietuvos vyriausybei atlyginimo klausimas ypatingų sunkumų nesudaro ir todėl ji atlyginimą yra pripažinusi. Dar prieš karą apie 90% Lietuvos dvarų žemės buvo apsunkinta skolomis, siekusiomis vidutiniškai 75% dvarų tikrosios kainos. Vien labiausiai paplitusiuose Rusijos val-

stybiniuose bankuose — Vilniaus Žemės Banke Bajorų ir Valstiečių Žemės Banke bei Petrapilio-Tūlos banke, vidutiniškai dvarų skolos siekė 60% dvarų turto vertės. Pagal Lietuvos ir Sovietų Sąjungos taikos sutartį, visi Rusijos iždo reikalavimai iš Lietuvos piliečių atiteko Lietuvos valstybei. Tuo būdu pastaroji tapo prasiskolinusių dvarininkų kreditorium.

Nusavinamoji dvarininkų žemė valstybės nuosavybėn pereina švari, nes visos šios žemės skolos įskaitomos dvarininkams atlyginiman už nusavintąjį turtą. Jei nusavinama tik turto dalis, tai nuo viso turto nuimama proporcinga nusavintam turtui apsunkinimų dalis. Dvarininkai gali gauti atlyginimą tik už laisvą nuo prieškarinių skolų turto dalį.

Pagal pagrindinį žemės reformos įstatymą maksimalė atlyginimo norma už 1 ha žemės 15 lt,, o už 1 ha miško 3 lt. 75 ct. Dabar, rodos, yra ruošiamas galutinis atlyginimo įstatymo projektas.

Su stambesniųjų dvarų buvusiais savininkais, kurie turėjo po keletą ar net ir kelias dešimtis tūkstančių ha, valstybė gali tartis dėl atlyginimo ir atskiromis sutartimis. Ž. Ū. Ministeris gali susitarti su buv. savininku, o jų sutartis turi būti Ministerių Kabineto patvirtinta. Gali būti atlyginta valstybine žeme arba plynam nusikirtimui miško plotu ir labai retais atsikimais pinigais. Paprastai buv. savininkas gauna apie 1% buvusio savo turto vertės. Kada savininkas nori vesti miško ūkį, gauna atlyginimą mišku 3 — 5% turto vertės. Kartais atlyginimo dydis tam tikrais atvejais siekia net 7 — 9 turto vertės. Atsižvelgiant į prieškarines skolas, atlyginimo norma proporcingai mažėja. Atskiromis sutartimis su dvarininkais iki 1935 m. valstybė atlygino 94 savininkams už $^1/_8$ viso atlygintino ploto.

Tuo tarpu žemės reformos įstatymai labai palankiai išsprendė smulkiųjų žemės savininkų, turėjusių mažiau kaip 200 ha, atlyginimo klausimą. Šiųjų tarpe nemaža buvo ir valstiečių, prieš karą prisipirkusių dvarų žemės. Jiems atlyginama vidutinėmis žemės rinkoje esančiomis kainomis.

Už kai kurias žemes valstybė visai neatlygina: už valdomas majoratų ir lenų teisėmis, už rusų tautybės savininkų, privilegijomis prie rusų valdžios įsigijusių žemes; už žemes savininkų, veikusių prieš Lietuvos nepriklausomybę; už žemes, kurios po 1861 m. iš ūkininkų buvo atimtos ir prijumgtos prie dvarų; ir pagaliau už žemes, kurios paimtos pagal įstatymą kariškiams žeme aprūpinti (300 — 800 deš. 15%, per 800 des.—30%).

Žemės reformos Lietuvoje vykdymas skirstomas yra į 3 perijodus:

I. Nuo pagrindinio žemės reformos įstatymo paskelbimo iki 1924 m. geguž. mėn. 9 d. įstatymo pakeitimo. Šis perijodas dvarininkams buvo labai švelnus, nes šiuo laiku kiekvienam buv. savininko šeimos nariui, nors ir bendrasavininkui, buvo paliekama atskira nenusavinamos žemės norma.

II. Antras perijodas nuo 1924 metų pakeitimo iki 1926 metų gruodžio mėn. 17 d. perversmo yra griežčiausias. Per šį laiką žymiai buvo padidinti žemės reformos fondo resursai. Dvarų parceliacija intensyviai buvo vykdoma. Per 1924—1925 m. išparceliuota 37% viso parceliuojamos žemės ploto.

III. Paskutinis žemės ref. perijodas prasideda nuo 26-tųjų metų perversmo. Žemės ref. įstatyme įvesta nemaža pakeitimų, švelninančių ir prastinančių patį žemės reformos įstatymą.

Kiekvienas šių perijodų turėjo daug neigiamų ir teigiamų pusių. Pirmi du perijodai Lietuvoje vyko partijų rietenų metu. Neretai buvo prasilenkiama su žemės reformos tikslais ir numatyta įstatyme reformos vykdymo tvarka. Dažnai buvo, dalinant žemę, aplenkiami kariai-savanoriai, o gaudavo žemės partinės įstaigos, pav. privat. organizacijos bei labdarybės įstaigos. Jų gautos žemės mažai buvo naudojamos numatytiems tikslams. Tuo tarpu vėl nesuprantamas trečiajame perijode dvarininkų padėties švelninimas. Kad ji buvo kritiška, tai nereikia ir abejoti, nes dvarininkai, įpratę plačiai gyventi, iš rentų laikytis, pravedus žemės reformą, tapo bankrotais, nemokėjo ir nenorėjo imtis nuoširdaus ūkininkavimo darbo. Dvarų Lietuvoje jau nėra, paliko tik dvarininkai bemerdį. Jų merdėjimą trumpam laikai prailgino žemės normos padidinimas bei atlyginimo mokestis. Bet jau dauguma jų, nors tuo tarpu statistiniai daviniai nežinomi, yra iš naujo įsiskolinusi daugiausia valstybiniame Lietuvos Žemės Banke. Ateis, gal ir veikiai, laikas antrosios žemės reformos, kuri turės būti paskutinė.

Lietuvos žemės reforma beveik jau baigiama. Šiais metais žemės reformos fonde tebuvo 18.500 ha žemės. Žemės reforma pagimdė kaime ir mieste 45 tūkst. naujakurių. Žemės refor-

ALBINAS ŽUKAUSKAS

Karčiama dega

Užuočia — sodžius, aplink apsuptas pelkėm, skynymais ir degsnėm. Išėjęs riktersi, ir nėra aido. Nuskęsta jis pelkėse ir balose, kur klykauja knyvės, kryklukės antys ir kragai. Iš vienos pusės ežeras. Žiemą viską užneša sniegas. Ant ežero žvanga ledas, trūkdamas skersai ir išilgai kreivomis linijomis, ir aidi žvejų melodijos, traukiančių bradinius, nevadus ir dainas. Kasdien ištraukia tris valkstes žuvų, ir žydai išveža jas į tolimus miestus parduoti. O visokios dienos eina per pelkes, lūšnas ir ežerą.

Atsitiko naujiena. Į Užuočią, į tas pelkes, žinomas tik sekvestratoriams ir kalėdojančiam kunigui, atvyko naujas žmogus ir apsigyveno. Kadangi visi ateiną į Užuočią apsigyventi esti visai nuogi rėksniai, kuriuos tuojau veža krikštyti, ir visą gyvenimą pasilieka apynuogiai, todėl juos vadindavo prastais žmonėmis. O šis žmogus buvo pasirėdęs, rūkė papirosus auksiniais galais, ir jo burnoj žėrėjo auksas. Visi vienu balsu ir kategoriškai nusprendė, kad tai ponas. Paskiau sužinojo jo vardą: Feliksas. Taip ir vadino jį ponu Feliksu. Bet jo atvykimas neįvyko taip ramiai, kaip čia rašoma. Iš vakaro prieš jam atvykstant, iš pelkių kilo ir nuskrido kažkoks keistas baubimas, nueidamas aidu per laukus ir šiurpu per žmonių kaulus. Seniai sakė, kad tai paukštis būkas baubia. Bet moterys tvirtino, kad tai nelaimės ženklas. Ir turėjo pagrindo: antryt atvažiavo ponas ir išlipo ties Stepų Martyno pirkia. Sodžiuje kilo triukšmas, ir iš pirkios pirkion vaikščiojo spėliojimai. Staiga visiems pasidarė aišku: „Sekvestratorius", ir tas žodis, kaip gaisras, apėmė sodžių. Kas gi sustotų ties šaltyšiumi, jei ne jis. Tuli tvirtino matę pas jį odinį krepšį, kietai prikimštą geltonomis „upomnieniomis".

Kilo nerimas. Moterys kasė po spaliais drobės rietimus, slėpė vištas, vyrai vedė į pelkes karves, arklius, varė kiaules. Po sodžių lakstė andarokus pasikaišiusios bobos, žviegė kiaulės, kudakino vištos, mykė karvės. Teismo diena. Bet tas baisus ir slaptingas žmogus nesijudino. Sėdėjo Stepo pirkioje į stalą atsirėmęs, rūkė papirosus ir snaudė. Taip atėjo vakaras.

Vakare vyrai rinkosi ties Stepais ir tarėsi. Drąsiausius nusiuntė pas poną. Vyrai įėjo, pasveikino ir išsižiojo nustebdami: ponas, toks su auksiniais dantimis ir aukštas, padavė jiems ranką. Dar labiau išsižiojo vyrai, kai davė jiems papirosų auksiniais galais ir paplojo per petį. Tai ne sekvestratorius.

Vyrai padrąsėjo. Subružėjo ir kiti nuo kelio. O Felikso veidas buvo saldžių saldžiausias. Jis dar po papirosą ir pradėjo: — Vyrai—tarė—aš atvažiavau jums padėti. Jums į miestą toli. Degtukų dėžutę nusipirkti turite eiti 20 kilometrų. Tai aš jūsų labui įsteigsiu čia krautuvę. Naudos čia man nebus, pareiškiu iš anksto. Jums noriu palengvinti. Vadinasi, krautuvėlė... degtinės truputis bus. Bet nedaug, žinoma, ir jei jūs norėsite.

---

ma pridėjo žemės 25 tūkst. mažažemių. Žemės reforma likvidavo servitutus ir bendrąsias ganyklas valstiečių naudai. Iš 100.000 žmonių, norėjusių 1919 m. gauti žemės,—70.000 žemės gavo. Skaitant, kad vidutinė lietuvio valstiečio šeima sisudaro iš 6 asmenų, galima prieiti išvadą, kad žemės reforma davė galimybės gyventi 420.000 žmonių, iš tos žemės, kurios seniau ištaigingai gyveno tik saujelės dvarininkų.

Žemės reforma aprūpino žeme ištisą eilę valstybių, socialinių bei savivaldybinių įstaigų, mokyklų, kapų, pieninių organizacijų. Žemės reforma, parceliuodama gerai sutvarkytus, sudrenuotus dvarus, paskyrė 12.300 ha žemės pavyzdingiems ūkiams, selekcinėms stotims, veislinių gyvulių ūkiams, bandomiesiems laukams. Šieji ūkiai yra vedami valstybinių įstaigų-mokyklų, kartais privatinių asmenų ar visuomeninių organizacijų.

Žemės reformos dėka Lietuvon vėliausiai atklydo pasaulinė krizė, ir Lietuva sekmingiausiai įstengė su ja kovoti, nes 420.000 žmonių prisidėjo prie kūrybinio darbo. 420.000 žmonių gavo egzistencijos pagrindą.

LITERATŪRA:

1. Elsbergis, teis. dipl. darbas „Lietuvos žemės reforma". Kaunas, 1935 m.

2. „Žemės Reformos Įstatymas", Kaunas, 1936 m.

3. Krikščiūnas „Die Litauische Landvirschaft". Kaunas, 1933 m.

4. M. Kraužlys „Ruch spółdzielczy w Państwie Litewskiem". Wilno, 1936 r.

— Koks malonus ponas — kalbėjo vyrai — ranką padavė. O papirosai kaip kvepia! Rūkytum ir rūkytum. O krautuvę tegul steigia. Reikalinga.

Taip ponas Feliksas pradėjo darbą. Pas Stepų Martyną išnuomojo kambarį. Parvežė degtinės ir visokių menkniekių. Pirmą vakarą atvykstantiems davė po stikliuką veltui. Vyrai susėdo už stalo. Aplink stalą pradėjo vaikščioti stikliukas, dainos ir juokas. Jau po pusnakčio grįžo namo, dainuodami. Žmonės džiaugėsi. Džiaugėsi ir tie, kurie vėliau sakė: — geriau jis būtų buvęs nepažintas.

Viršum Užuočios ir pelkių plaukė debesys, lietūs, saulė ir metai. Praėjo metai, praėjo antri. Tik dabar visa Užuočia suprato, kad Feliksas atvežė jiems degtinę ir nelaimę. Stepų Martynas stebėjosi neatsistebėdamas. Juk jis pernelig daug negerdavo. Tiesa, namie smuklė tai ar iškęsi neišćiulpęs vieno kito stiklo. Bet kuo būdu jis neteko namo ir daržo? Pažiūrėjo į savo namus ir galvą kraipė: jie jau nesavi, jau pragerti. Skola Feliksui žymiai praneša jo namų ir daržo vertę. Ir jis buvo nevienas toks. Daug Užuočios vyrų kraipė galvas neatsistebėdami: Visi jie sėdėdavo Felikso smuklėje, o dabar iki ausų jo kišenėje. Gyvuliai išvedžioti. Vieno kito pradėjo matininkai rėžyti laukus. Kilo moterų verksmai, keiksmai ir pragaras. Buvo tokių, kurie išėjo iš namų su viena lazda rankoje.

Staiga viskas lyg pradėjo gerėti. Grįžo iš kariuomenės Juokas. Mikėla ir iškarto stojo Feliksui skersai kelio. Vyrams padalino laikraščius, knygas. Žmonės atsitraukė nuo Felikso Rinkosi pas Mikėlą, kuris pasakojo apie vargstantį, visų skriaudžiamą žmogų ir apie šalis, kur žmonės kitaip gyvena. Vyrai pradėjo suprasti. Reikia eiti visiems ranka rankon ir griauti skriaudą — galvojo nevienas.

Kartą rašė prašymą inspektoriui, kad panaikintų smuklę. Vyrai grubiom rankom nustatė lapą parašais, kas nemokėjo—kryžiais ir džiaugėsi, šluostydami prakaitą. O smuklės pamatai jau drebėjo.

Feliksas nerimo. Kumščia daužė stalo lentą. Jau antra savaitė niekas pas jį neužsuka. Užeina tik Martynas, bet jis jau nekredituojamas.

Feliksui buvo aišku.—Mikėla pakišo jam koją. Su tuo reikia apsidirbti — nusprendė. Kai vakare pamatė Martyną ateinant, nudžiugo, nors jam dar nebuvo aišku, kaip reikia pasielgti su Mikėla. Jam lyg baisu darėsi savo paties minčių, bet kitokios išeities nebuvo. Jis linksmai Martyną sutiko, paplojo jį per petį ir pasodino. Bet Martynas buvo visą savaitę negėręs ir piktas, o jis to nepastebėjo, todėl tik neprakišo. Martynas, tas klusnus avinėlis buvo jo rankose. Feliksas manė trumpai pasakyti, o jei nesutiks— pagrasyti ir baigta. Pasilenkė prie Martyno ir — tu gausi du litru degtinės ir penkiasdešimt zlotų, girdi?

— Už ką — pastatė akis Martynas — degtinė jam vėju kvepėjo.

— Tu tą Mikėlą — tarė Feliksas ir parodė nykščiu žemyn.

— Ką, nužudyti? Niekados!.. sušuko Martynas. Jis buvo perpykęs.

— Žinokis. Mano rankoje esi — šūkterėjo Feliksas, ir jo veidas pasidarė aštrus. — Ryt pakviesiu kamarnyką! Martynas pamažu pakilo. Stojo didžiulis stuobrys, pečiai plačiausi, kaip durys, sprandas trumpas, veidas platus, didelėm pažiaunėm, plaukai pasišiaušę, pilni kratų, matyti, šiene miegojo. Kakta žema. Atsistojo. Didžiuliai kumsčiai pakilo ir užsimojo. Veidas piktas, perkreiptas. Burna prasižiojo ir paspringo žodžiu. Valandėlę taip sustingo ir nieko netarė. Pagaliau: — Tu... velnias! — sužvogždė Tu niekadary!.. Mūsų prakaitą, tu kraują geri!.. Dantis tau sumalsiu beregint. O šitaip! Didžiulę kumštį pakišo Feliksui panosėn. O!.. Kvepia! Pauostyk!., O koks tavo snukis? Riebus. Kiaulė tu. Ir ūsai dar kaip tekio. O aš tavo ūsus, o tik trukt! Paėmė Feliksą už ūso ir patraukė. Pirštuose liko rusvų šerių kuokštelis. Pasižiūrėjo į juos ir atlenkė pirštus. Šeriai nukrito ant stalo. Feliksas sustaugė iš skausmo.

Bet jis buvo gudrus,— tas Feliksas velnio neštas ir pamestas. Erzinti pasiutusio žvėries negalima — pamanė. Geriau gražumu. Ko gero, dar dantis išmals. Staiga jo veidas pasidarė saldus. Savo veido taukuose ir raukšlėse jis turėjo daugybę kaukių atsargai. Reikale jas keitė. Ir dabar, matydamas, kad piktuoju Martyno nekirps, greitai pakeitė kaukę. Jo veidas pasidarė saldutėlis. Storos lūpos prasišiepė, nors bučiuok. Paskui pradėjo kvatoti garsiai ir ilgai nusižvengdamas Martynui stačiai į akis ir taškydamas jį seilėmis. Martynas atoko. Pradėjo ir jis šypsotis. Pernelig juokingas išrodė tas Feliksas be vieno ūso. — Geras jis žmogus — pagalvojo. Štai ūsą jam nupešiau, o jis nešoko man į akis, bet dar juokiasi. Ir gaila jam pasidarė to nupešto ūso. — Bet ir velnias tu Martynai — jam

Feliksas — kaip parakas. Ir užsidegė. O aš tik pajuokauti norėjau. Kas man iš to Mikėlos. Ką? Aš liepiau jį pasmaugti? Aš tik juokais, aš išdaigą norėjau iškrėsti. O tu, neišmony, ir nesupratai. Tave bandžiau. Sakai, tau padariau skiaudą. Tiesa, nuskriaudžiau tave. Bet tu manai aš turtus į grabą paimsiu, ką? Ne. Žinai, aš žmogus be sveikatos, nutukęs. Aš kartais gerai pavalgęs nuvirstu pypkės parūkyti. Guliu: pilvas išpūstas. Rodos, nieko. Ramu taip, gera. Staiga širdis tik trukt, trukt ir nustoja plakusi. Ir mirštu. Lūpomis ir veidu pradeda lyg skruzdėlės laipioti. Rankos nusvyra. Pypkė iškrinta iš dantų. Ir taip klaiku pasidaro. Tada galvoju, kad aš taip numirčiau, kas būtų. Oi, bijau mirti. O mirti reiks. Kam tada paliksiu turtą? Žinai, Martynai, aš turiu gerą mintį. Šis daržas ir namas, tavo pas mane pragertas, man neduoda ramumo. Sąžinė graužia. Tave čia paimsiu, nes man vienam liūdna. Abu gyvensim. Gersim. Gryną spiritą. Girti per dienas. Gersim ir dainuosim:

Išgerk, išgerk, Martynai, šitą...

Martyno veidas pradėjo šieptis ir švisti. Akys pasidarė siauros.

— Girti per dienas būsim. Tu, Martynai, guli girčių girčiausias ant suolo atsidrėbęs. Knarki išsižiojęs, pilna burna musių; aš ir girtutėlis, atsilėpojęs, klynas atsisegęs, pripilu du stikliuku ir tave už kojos trukt, trukt — Martynai, išgeriam dar! Širdį linksminam! Paduodu tau, o tu geri, pili visai be nuovokos, per barzdą bėga, nuo smakro varva. Martynas visai palinko į Feliksą ir išsižiojo. Nurijo seilę ir rankove apsišluostė smakrą.

Feliksas paėmė degtinės butelį, pakratęs pastatė ant stalo. Balti burbuliukai kilo ir vaikščiojo po skaidrų skystimą. Malonus šiurpas nuėjo Martyno pečiais.

— Seniai būsi gėręs? Kiek laiko?

— Tai jau savaitė—Martynas. Ir nedrąsiai— nuo to kaip negaunu bargan.

Feliksas pripylė stiklinę. Išspirginta, svogūnais kvepiančia, vištos kulšimi pabraukė Martynui per lūpas. Martynas atsivėpė. Lūpų kampais nutekėjo seilės. Akyse ir veide įsirėžė troškulys, kaip paprastai pas alkoholikus, pamačiusius degtinę. Rodėsi minutės ilgiau neiškęs. Išskėtė pirštus. Abiem rankom staiga nutvėrė stiklinę. Laikė stipriai suspaudęs, lyg bijodamas, kad kas neatimtų. Jis dėl jos būtų kovojęs, kaip šuo dėl lakalo. Pamažu pakėlė prie lūpų, išsižiojo ir išvertė vienu mauku. Stipriai pastatė stiklinę ir atsisėdo. Staiga apstulbo. Degtinė kaip kuolu davė galvon. Gyslomis lyg skruzdėlės nuėjo. Jį apėmė smagus apstulbimas. Išsėdėjo taip valandėlę. Feliksas stovėjo, žiūrėdamas į jį. Žinojo: paukštis jau rankose.

— Per dienas taip gersi pas mane būdamas Tik žinai tas Mikėla. Jis viską sugadins. Koks jis vyras. Degtinės negeria. Laikraščius tik ir knygas kokias skaito. Žmonėms duoda. Mane valdžiai skundžia. Sako, aš jaunimą demoralizuojąs, paaugliai vogti ir gerti pradedą. Muštynės kylą. Bet ar aš čia kaltas? Sakyk, Martynai, ar aš čia kaltas. Mikėla tik pavydėdamas visa daro. Pavyduolis jis. Bet jis yra mudviem kenksmingas. Jis visą sodžių prieš mus sukėlė. Mažai kas jau ir užsuka pas Feliksą.

Bet tu gerk, Martynai. — Feliksas pylė, Martynas gėrė.

— Mikėlą turim pašalinti, Martynai, tada vėl visi pas mus grįš, ir mes gerai gyvensime.

Butelis jau buvo tuščias.—Metas—pagalvojo smuklininkas.

— Bet tu ir vyras, Martynai. Stiprus. Septynias pėdas gal turi, ką? Daugiau? O raumenys tavo, cha, cha.

Kaip geležis—net skamba.—Ranka suspaudė jo bicepsus.—Tu galėtum mušti. Tu jauti padėtum.

— O taip — nusišypsojo Martynas, ir jam miela buvo, kad jį giria — aš pernai, kai...

— Smalėnuose per atlaidus... girdėjau — pašoko Feliksas. Taip, pridarei tada triukšmo. Tu turi jėgų, brolau. Žinai, aš tik taip sau sakau, tau tas Mikėla, ką jis tau. Tu jį dviem pirštais, kaip musę, ir baigta... Nebijok. Niekas nepamatys. Tamsu. O jis, žinai, su savo knygomis, popieriais neturi akies... Niekas nieko, kaip į vandenį įkris. Jis tuojaus grįš namo. Eik, eik, — tarė stumdamas jį į duris.

— Reikia eiti — nusprendė Martynas.

— Einu — garsiai pasakė.

Ar tai išgerta degtinė, ar smuklininko žodžiai sukėlė jame didžiausį pyktį. Rodėsi, daužytų, kas pakliūva. Savo tėvą būtų mušęs. Sugniaužė kumščius ir išėjo, murmėdamas ir grumodamas kažkam.

Buvo gili naktis; ji gulė visai žemai, čia pat tau ant veido ir rankų ir jautėsi aiškiai. Retos žvaigždės skendo dangaus gilumoje ir buvo neaiškios. Tyliose išnaktėse neaiškiai dūbavo medžių stuobriai ir trobos. Skraidė maša-

los. Keliu praselino žmogus ir dingo. Galbūt, buvo nelygus kelias, nes eidamas šlaistėsi.

Sulojo šuo ir vėl nutilo. Toli dainavo vyrai. Dainavo apie miškus, lygumas ir geltonkases mergas. Garsai sunkėsi per minkštą orą lengvai ir buvo graudūs. Paskui nutilo.

Staiga pasigirdo riksmas. Kas šaukėsi pagalbos. Toks šauksmas nemaloniai pagauna žmogų. Išgirdęs, staiga sustoji. Baisus klyksmas sukausto nuo galvos iki kojų. Žinai, kad reikia eiti, bet negali. O paskui būna per vėlu.

Riksmas tęsėsi sekundę. Paskui pavirto gargimu ir nutilo. Martynas tyliai parsėlino užudaržėm. Smūklės vyriai tyliai sugirždėjo. Ruda smuklininko galva išlindo pro duris:

— Jau? — tyliai paklausė.

— Jau, baigta — sušvegždėjo jam Martynas į ausį.

Antryt anksti bernai jodami iš naktigonės rado Mikėlą pusgyvį. Gulėjo jis ant kelio galusodėje. Sumuštas, į žmogų nepanašus. Gerklė pamėlynavusi, vietomis oda nubraukta. Norėjo kažką prakalbėti, kraujas pasipylė iš burnos. Parnešė namo pusgyvį.

O Martynas, tas Žukmartynis pribudo trečion dienon kažkur drūzgynuose. Gulėjo jis paskendęs viržose ir ilgai stengėsi prisiminti, kas įvyko. Bet mintys nutrūko ir smego kažkur gilyn. — Pamėginsiu viską paeiliui atsiminti — pagalvojo. Staiga išsinėrė iš prarajų proto klampynių veidas su nurautu ūsu. — Feliksas — sušuko jis ir atsisėdo. Pamažu pradėjo atsiminti. Feliksas kalbėjo jam kaž-ką biauraus ir pylė degtinę, o jis gėrė. Paskui jis išėjo naktin. Vyrai dainavo. Jis buvo girtas. Eidamas šlaistėsi. Paskui! Kas paskui?... Staiga jo pažiaunė atsivėpė ir vėl smarkiai užsikirto trūkčio sutraukta. Ištiesė rankų pirštus ir vėl sulenkė. Paskui, kurčiai sudejavęs, nusviro žemėn. Ilgai gulėjo, nenorėdamas keltis ir eiti.

Martyną graužė nerimas. Vaikščiojo liūdnas ir susikrimtęs. Jautė, kad jame kažkas įvyko, kažkas lūžo po anos nakties. Jis pats keitėsi. Apie Mikėlą nedrįso klausti, kad nesuprastų. Paskui sužinojo, kad jį išvežė į ligoninę. Karčiamon daugiau negrįžo. Nesavas ėjo per sodžių. Kažkas traukte traukė jį galusodėn.

— Ne, neisiu. Ko man ten eiti.—Taku pasukė į laukus. Paskui ėjo ežiomis per kalnus. Eiti buvo sunku, rodėsi, kojos limpa prie žemės. Sustojo. Saulė leidosi už alksnynų. Mykė karvės. Staiga jis krūpterėjo. Stovėjo, kaip tik toje vietoje, kur viskas įvyko. Šiurpas aštriai nuėjo per kaulus. — Ir ką aš padariau — ištarė — tik nenužudžiau žmogaus. Apsidairė — gerai, kad niekas nematė. Karkluose čirškė žvirbliai ir barėsi. Staiga pagriebė akmenį ir sviedė į juos. Triukšmadariai pakilo ir nuskrido. Bet vienas nusviro ir nugriuvo žemyn. — Gavai — sušuko Martynas ir grieždamas dantis nuėjo. Vėl stabterėjo. Jam lyg gaila pasidarė užmušto žvirblio. Numojo ranka. — Čirškia, lyg siusdami — sumurmėjo, lyg pasiteisindamas.

Praėjo savaitė, kita. Žmonės pamiršo nuotykį. Tik Martynas pamiršti negalėjo. Kažkas jame sugedo ir nesidavė taisomas. Valkiojosi lyg dienas pardavęs, savęs nepažindamas. Pinigus metė Feliksui į akis: — Užsprink! Judošiaus pinigai!

Pavakare jis vėl ėjo ežiomis ir priejo kelią, kelią galusodėj. Sustojo. Jo galvoje pradėjo kaltis nauja mintis. Bet apstulbęs protas negalėjo tos minties sugriebti. Laužė galvą, net smegenys girždėjo. Mintys ateidavo padrikos, sūvėliais pluoštais, visai nesurištos; jas beregint vėl užmiršdavo, o galvoje likdavo tuštuma. Pamatė karklus.— Kam aš tada žvirblį užmušiau?— paklausė ir nustebo kilusio gailėsio dėl užmušto žvirblio.

Staiga vėl nušvito: — Eisiu ir pasakysiu — nusprendė tvirtai. Bet dar delsė ir dvejojo.

O dienos ėjo per laukus gražios ir saulėtos.

* * *

Martynas nugirdo: Mikėla grįžo iš ligoninės. Martyną baisiai knietė jį pamatyti. Kaip vagis šliaužiojo apie Mikėlos namus. Kai nerimas dar giliau suleido šaknis, suprato, kad turi eiti pas Juozą pasikalbėti. Pačiam dar nebuvo aišku, ką pasakys, bet eiti reikėjo. Įžengė trobon. Rado namie vieną Juozą. Išbalęs buvo ir dažnai kosėjo. Martynui gaila pasidarė žmogaus, nekaltai nukentėjusio.

Kalbos nerado. Ką galėjo kalbėti. Atsisėdo ir sėdėjo tylėdamas valandą. Neramus jo žvilgsnis klaidžiojo žemai po aslą. Pažvelgus, atrodė, jis pasigailėjimo vertas. Pakėlė žvilgsnį į Mikėlą — akys susitiko. Juozas žiūrėjo liūdnai ir klausiančiai. Martynas neišlaikė to žvilgsnio ir nuleido akis žemyn. Kurį laiką žiūrėjo į neužsegtą Juozo švarko sagą. Staiga visai nesąmoningai atsistojo, ir pats to nenorėdamas, pamažu prisiartino prie Juozo. Pasilenkė. Juozas pajuto karštą jo kvėpavimą. Martynas valandėlę gaudė žodžius, kuriuos norėjo pasakyti, bet jie kirtosi

gerklėje ir dingo. Jo žvilgsnis vėl sustojo ties neužsegta saga, ir jis drebančiomis rankomis ilgai stengėsi ją užsegti. Tyla tęsėsi ir pasidarė baisiai įkyri.

Staiga Martynui lyg palengvėjo, ir jis greitai ištarė:

— Juozai, tu mane skųsk. Teisman paduok. — Martynui visai lengva pasidarė ir jis nušvito. Juozas neramiai krūpterėjo. Baugštu pasidarė.

— Ko nori? Už ką tave skųsti? — neramiai paklausė.

— Juozai, aš kaltas. Tai aš tave nužudyti norėjau. Feliksas prikalbėjo, o aš girtas ir kvailas buvau. Tegul ir iki gyvos galvos sėdėčiau, man vistiek. Niekai tik. Aš kaltas. Aš girtuoklis, žinai. Daržą pragėriau, namus. Tinginys aš. Nedoras. Gal aš kam naudingas? Niekam.

Ilgai dar jis kalbėjo. Pasakojo savo prasto ir nenaudingo gyvenimo pasaką. Iš jo burnos ėjo žodžiai, kurių jis pats nesuprato. Ir stebėjosi, iš kur tie žodžiai imasi.

— Būtinai skųsk mane — baigė. Jam kažkaip keista pasidarė: nei tai graudu, nei linksma. Pats to jausmo nepažino ir todėl nudžiugo. Baigęs jis taip ir stovėjo, pasilenkęs visai arti Juozo.

Juozas paėmė abi jo rankas: — Martynai — tarė stačiai jam į lūpas. — Martynai, tu geras žmogus. Prasti žmonės visi geri. Tave sugadino bloga nenaudėlio įtaka ir degtinė. Ne tu turėtum kalbėti, o tas, kurs, prie blogo tave vesdamas, darė tai sąmoningai. Tu buvai tik įrankis. Jei tėvas padės ant lango akmenį ir lieps vos mokančiam „mama" ištarti vaikui tą akmenį nustumti praeiviui ant galvos, ar bus tas vaikas atsakingas už savo darbą? Sakyk, ar bus jis kaltas. Aišku, kad ne. O tu juk buvai tas vaikas. Tau davė ginklą, parodė praeinantį žmogų ir liepė: — rėžk! Ir tu mušei, girtas ir kvailas būdamas. Tu didelis vaikas. Tu esi nekaltutėlis. Tiesa, teismai pasmerktų tave ir skaudžiai nuteistų. Tavęs aš neskųsiu. Tam, kas kaltas, taip pat nieko nepadarysi. Jis prieš mus paklos savo pažintis ir pinigus, o pinigai pas tuos žmones, viskas. Tu, Martynai, nesisielok. Tu dar būsi geras žmogus. Kalėjimas tavo nusikaltimo nenuplaus. Eik ir dešimtam pasakyk, kas tave, kas visus vargo žmones žudė ir žudo. Papasakok apie savo pragertą daržą, pragertą gyvenimą ir gėdą, kurią neteisingai nešioji. Žmonės tave geriau supras, nei visa tai, ką mokyti knygose rašo, ir kunigai per pamokslus kalba. Tokia bus tavo bausmė.

Martynas būtų klausęs perdien.

Jau jie buvo draugai. Kaip broliai žiūrėjo sau į akis ir juokėsi. Jie ilgai kratė vienas kitam rankas ir atsisveikino. Martynas žiūrėjo į Mikėlą, kaip į didžiausį geradarį, kurs atvykęs iš tolimos šalies padovanojo jam didžiausį turtą.

Išėjo. Nešėsi didžiausį džiaugsmą, kurs sprogdino jam krūtinę. Jis norėjo sušukti garsiai, kad aidas nužvangėtų toli per beržynus. Sustojo ir ilgai žiūrėjo į žvirblius, kurie čirškė ir purstėsi alyvose. Andai sviedžiau į juos akmeniu — pagalvojo. Ir kam. Geri paukščiai, piktas buvau aš.

Juozas Mikėla sirgo ir vyrai nesirinko pas jį. Feliksui sekėsi. Jis gyveno ir trynė rankas iš pasitenkinimo: vyrai vėl ūžė smuklėje prie stikliukų. O vakarais ir išnaktėmis matėsi tai šiur tai tur vaikogalis, vogčiomis užudaržėmis nešąs tėvui nuvogtos gėrybos galamaišį. Vis į Feliksą. Viskas nyko vogčiomis. Feliksas mokėjo tylėti.

* * *

Namų apribai neaiškiai dūlavo po liepom. Viršum liepų gulė sunkūs debesys, nešdami lietaus vandenį ir žaibus.

Žaibui sutvieskojus, po liepomis matėsi žmogus. Tvoros pasirėmęs galvojo. Dantimis kramtė nukarusios liepos šakos vasarūges, visai to nepastebėdamas. Tur būt, giliai buvo susimąstęs. Lietus dideliais lašais siūpterėjo per liepas. — Jis ir to nepastebėjo. Tai buvo Martynas! Žaibui nušvitus, aiškiai matėsi jo veidas ir suvelti plaukai. Atrodė, kad jis, kažką spręsdamas, su savim kalba: — O gal nueiti pas Juozą, pasitarti? Ne, neisiu, jis uždraus. Tai blogas darbas, tiesa, bet visų naudai.

Iš tikro jis kalbėjo taip su savim. Ir ginčijosi. Tai keistas žmogus. Paskui tvirtai mosterėjo ranka, lyg ką perkirsdamas ir tarė: — Einu. Bet grausmas tą garsą sugavo ir nusinešė su savim. Dar kartą žaibui suplieskojus, žmogus buvo jau nuėjęs. Matyti, jis vengė kelio, nes peršoko per tvorą ir sparčiai nužengė užudaržėmis.

Lietus plakė dideliais lašais. Žaibas sekundei ištraukdavo iš tamsybių trobas, laukus, liepas ir vėl atgal nugramzdindavo. Staiga suplieskojo šviesa į sodžiaus langus ir negeso. Tai ne žaibas, tai — gaisras.

Vyrai išbėgo ant kelio. Beveik vidusodėje žėrėjo gaisras. Iš tolo per tankius lietaus lašus plėšėsi riksmas:

— Karčiama dega!...

Liepsnos mušėsi ir plakėsi. Lietaus lašai vėl virto garais, nepasiekdami ugnies.

Gutauskas kumšterėjo alkūne Krivonį:

— Spirga?

— Spirga — tas jo žodin. Dievas baudžia. Grausmas...

Vyrai sveikinosi, stovėdami prie ugnies. Jiems kažkodėl linksma ir lengva darėsi. Liepsnos žiupsniai ėmė klaidžioti ir šokinėti karčiamos viduje. Vyrai juos matė pro langus. Staiga dvi rankos, išdurdamos stiklus, išlindo pro langą ir išsitiesė į vyrus. Lange pasirodė siaubo nusiaubtas Felikso veidas.

— Gelbėkite! — kriokė daužydamas galva į grotas.

— Tu!... pro duris!...

Šoko vyrai artyn prie durų. Bet visi nustebo ir sustojo kaip įdiegti. Pažiūrėjo vienas į kitą ir nieko nepasakė. Durys buvo užraizgiotos pančiais ir užsuktos viela.

Delsti nebuvo kada. Tuoj turėjo griūti lubos. Dalbom išlaužė duris. Iš vidaus iššovė liepsnos kūlys ir krito vyrams po kojų degdamas. Tai dėgė Feliksas. Užliejo vandeniu.

Gaisro ugnis ir kibirkščių stulpas šovė į viršų. Debesys trumpam akimirksniui šovėsi į šalis, pasitraukdami tolyn nuo ugnies, ir vėl greitai nugulė žemyn, lyg norėdami užgniaužti tą šviesą.

Griuvo lubos.

Kai žaibas plieskodamasis surėžydavo dangų ilgomis ir kreivomis ugnies gyslomis į daugybę dalių — tą sekundę būdavo visai tylu — rėžiai nudrykę į rytus buvo aiškiai žali ir rėmėsi į pelkes. Pelkės buvo pilkos. Žaibo nutviesktuose rėžiuose judėjo žmogus. Žaibui užgesus, priešais žmogų pasirodydavo šešėlis.

— Jau dega — pagalvojo Martynas, bet neatsigrįžo.

Kiekvieną kartą sužaibavus, jis buvo vis arčiau pelkių, kol pagaliau susiliejo su jų pilkuma.

ZIGMAS TUREIKA

Aš negaliu

Jau aš žinau:
kodėl jūs' darbui nėra galo,
o duonos trūksta;
kodėl taupydami neturite,
kaip ponai kapitalų.
Kodėl jūs:
tamsūs,
nešvarūs,
jus ligos, utelės apspito,
ir čiulpia syvus kito plauko parazitai.
Kodėl tarpusavyje jūs' vaikai
dėl šiaudo baras,
svincatkom galvas skaldo.
Kodėl lopšio kalba vaikams
iš lūpų raunama. —
Jau aš žinau!
Kodėl tyliu!
(Jie tyli, nes nežino)
Norėčiau rėkt, bet lūpas surakino
Aš negaliu!

Broliams artojams

Paimsiu dalgį plieno kieto,
Išplaksiu, išpustysiu —
Ir eisiu aš į mūsų kaimą
Vargus jo suguldysiu.
Į pradalges vargus suklosiu,
Taip kaip kadaise lankoj šieną,
Ir su artojais uždainuosiu:
— „Turime, broliai, laisvą dieną!„

GAUBA

Vilniaus vaivadijos pramonė

Pagal politinės ekonomijos nustatytą dėsnį, pramonei išsivystyti reikalingi trys dalykai, būtent, kapitalas, geras, bet pigus darbininkas ir žaliavos pakankamas kiekis. Turėdami tai galvoje, prieš susipažindami su konkrečiomis skaitlinėmis, apibūdinančiomis Vilniaus vaivadijos pramonę, pasižiūrėkime, kokias sąlygas turi Vilniaus vaivadija pramonei išsivystyti. Ties kapitalo klausimu ilgiau neapsistosime. Nors žinoma yra, kad šiuo metu Vilniaus vaivadijoje „laisvo" kapitalo (kapitalo, kuris nebūtų naudojamas ūkiškame gyvenime) nėra, tačiau, esant geram kapitalo rentingumui, atseit lokatai, pastarasis lengvai atplauktų Vilniaus vaivadijon. Dėl to kapitalas, jei neimti domėn specifinių Vilniaus vaivadijos ūkiškojo gyvenimo sąlygų, neturi lemiamos reikšmės Vilniaus vaivadijos pramonei išsivystyti.

Kai dėl darbo pasiūlymo, tai Vilniaus vaivadijoje darbo pasiūlymas labai didelis. Darbo rinka perpildyta. Tai aiškiai liudija bedarbių ir norinčių emigruoti iš Vilniaus vaivadijos skaičius. Įsidemėtina, kad pastaruoju metu vien Vilniaus mieste yra apie devyni tūkstančiai bedarbių. Savaime suprantama, kad pridėję prie registruotų Vilniaus miesto bedarbių neregistruotus ir sodžiaus bedarbius, gautume žymiai didesnį bedarbių skaičių. Stoka darbo ir mažas Vilniaus vaivadijos žemės našumas verčia tūkstančius ieškoti duonos kąsnio svetur. Ir todėl netenka stebėtis, kad bene sunkiausiais emigracijai 1930 m. išvažiavo iš Vilniaus vaivadijos 5504 gyventojai. 1934 m. emigravusių skaičius gerokai padidėjo, nes vien Latvijon išvažiavo 14,841 asmuo. Viso 1935 m. išvažiavo ieškoti darbo iš Vilniaus vaivadijos svetur 16,216 žmonių. Kiek išvažiavo iš Vilniaus vaivadijos ieškoti darbo į pramoningesnes Lenkijos vaivadijas, negalima apskaityti. Tačiau reikia manyti, kad išvykusių ieškoti darbo į Lenkijos pramoningesnes vaivadijas skaičius ne mažesnis už išvykusių skaičių į užsienį.

Taigi, kaip matome, darbo pasiūlymo atžvilgiu Vilniaus vaivadija turi labai geras sąlygas pramonei išsivystyti. Blogiau yra su žaliava. Vilniaus vaivadija neturi nei akmens anglies, nei geležies rūdos, nei kitų brangiųjų prigimties turtų. Miškas ir žemės ūkio gaminiai sudaro Vilniaus vaivadijos žaliavos pagrindą. Durpių ir kreidos dėl mažos šios žaliavos rūšies vertės ir menko jos išnaudojimo negalima imti domėn. Miškas šiuo metu užima 19,3% viso Vilniaus vaivadijos žemės ploto (visas Vilniaus vaivadijos žemės plotas užima 29.010,7 km. ²), t. y. apie 530 tūkst. ha. Nors gausioje kadaise nepereinamomis giriomis Vilniaus vaivadijoje dabar, vidutiniškai imant, mažiau yra miškų, negu visam Lenkijos valdomam plotui *) atitenka, tačiau dėl geros savo kokybės miškas Vilniaus vaivadijai dar ir dabar ūkiškuoju požiūriu turi didelę reikšmę. Taip pat žemės ūkis pateikia daug žaliavos Vilniaus vaivadijos pramonei. 1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo prikulta 162 tūks. q. **) kviečių, 2.323,3 tūks. q. rugių, 466 tūks. q. miežų, 1.184 tūks. q. avižų, apie 5,5 milijono q. bulvių. Tais pačiais metais papiauta gyvulių mėsai: raguočių 134,2 tūks., veršiukų 87,1 tūks., avių ir ožkų 129,3 tūks.. kiaulių 164,3 tūks. Linų pasėlio plotas 1933 m. Vilniaus vaivadijoje sudarė 31,4 tūks. ha. (1936 m. linais jau buvo užsėta tik apie 20 tūks. ha. Visos Lenkijos 1935 m. linų pasėlio plotas sudarė 124 tūks. ha, Lietuvos 92 tūks. ha). Iš tik ką pateiktų davinių galėtume tikėtis, kad bent miško ir žemės ūkio pramonės šakos Vilniaus vaivadijoje yra gerai išsivysčiusios. Deja, tiek visa Vilniaus vaivadijos pramonė, tiek ir tų pramonės šakų, kurios turi vietoje pakankamą žaliavos kiekį, išsivystymo lygis labai žemas. Kaip labai atsilikusi yra Vilniaus vaivadija pramonės srityje nuo kitų Lenkijos vaivadijų, rodo toki faktai. 1934/5 biudžeto metais Vilniaus vaivadijoje buvo surinkta pramonės ir apyvartos mokesčių vos 3.716 auks., kai tuo tarpu visoje Lenkijoje pramonės mokesčių tais pačiais metais buvo surinkta 184 milijonai auks. O juk Lenkija nepriskaitoma prie pramonės kraštų, bet prie žemės ūkio kraštų. Nemažiau ryškiai apibūdina Vilniaus vaivadijos pramonę dar ir tai, kad visoje Vilniaus vaivadijoje 1935 m. buvo tik viena įmonė pirmos kategorijos ir dvi antros. Likusios buvo žemesnių

*) Lenkijoje miškas užima 22% viso žemės ploto.

**) q — kvintalas — 100 klg. G.

kategorijų. Pažymėtina taip pat, kad vienuolikoje pramonės šakų, būtent, metalų, mineralų, chemijos, audinių, popieriaus, odų, miško, maisto, rūbų, statybos ir poligrafijos srityje dirbo 1935 m. vidutiniškai 2.692 darbininkai. Kartu su viešųjų darbų, elektros stočių, vandentekių ir dujinių darbininkais 1935 m. vidutiniškai dirbo 4.429 darbininkai.

Taigi bendros žinios apie Vilniaus vaivadijos pramonės išsivystymo lygį nėra džiuginančios. Norėdami tačiau kiek arčiau pažinti Vilniaus vaivadijos pramonės išsivystimą, pažiūrėkime paskirų Vilniaus vaivadijos pramonės šakų. Kadangi anksčiau matėme, kad Vilniaus vaivadijos žaliavos pagrindą sudaro miškas ir žemės ūkio gaminiai, o pramonė be žaliavos neturi natūralių vystymosi sąlygų, todėl pradėsime nuo tų pramonės šakų, kurios glaudžiai yra susijusios su mišku ir žemės ūkiu.

M i š k o p r a m o n ė. Miško gaminių pramonės srityje didesnio judrumo rodo lentpiūvės, diktos ir popieriaus fabrikai. Taip pat paskutiniaisiais laikais Valstybinio Statybos Fondo (Państwowy Fundusz Budowlany) subsidijų ir paskolų dėka pagyvėjo statyba.

Lentpiūvių 1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo 102. Tame skaičiuje 2 lentpiūvės buvo didesnio mąsto, būtent, II—IV kategorijos, 29 V—VI kategorijos ir 71 VII—VIII kategorijos. Vadinasi, daugumą lentpiūvių Vilniaus vaivadijoje sudarė mažos lentpiūvėlės. Pravesta penkiosdešimčiai didesnių lentpiūvių ankieta rodo, kad 1935 m. bendra jų produkcija siekė 143,4 tūks. m^3. Tų pačių penkiosdešimties lentpiūvių didžiausias medžio apdirbimo pajėgumas siekė 315,0 tūks. m^3. Iš to išeina, kad 1935 m. penkiosdešimt didesnių Vilniaus vaivadijos lentpiūvių perdirbo tik 45,5% to, kiek galėjo perdirbti. Daugiausia 1935 m. lentpiūvėse buvo perdirbta pušies. Antrą vietą užėmė eglė. Visai maži kiekiai buvo perdirbta alksnio, beržo ir ąžuolo.

Diktos gamyboje Lenkija užima vieną pirmųjų vietų. 1935 m. Lenkija tarp eksportojančių į užsienį diktą valstybių užėmė trečią vietą. Daugiausia išvežė į užsienį diktos 1935 m. Sovietų Rusija. Po Sovietų Rusijos antrą vietą išvežtos diktos į užsienį didumu užėmė Suomija. Trečia vieta atiteko Lenkijai. Kas metai Lenkija vidutiniškai išveža 70% visos metinės diktos gamybos. Palyginti palankios diktos pramonei vystytis sąlygos leido kai kurioms Lenkijos vaivadijoms gerokai išplėsti diktos gamybą. Ir taip 1935 m. Balstogės vaivadijos diktos fabrikai sunaudojo diktai 71.753 m^3 medžio, Pagirio vaivadijos diktos fabrikai sunaudojo 134.234 m^3 medžio. Vilniaus vaivadijoje diktos gamyba nėra išsiplėtusi. 1935 m. Vilniaus vaivadijoje veikė tik vienas diktos fabrikas, kuriame vidutiniškai dirbo apie 200 darbininkų. Šis fabrikas 1935 m. perdirbo 13.314 m^3 medžio, pagamindamos 4.997 m^3 diktos.

Popieriaus fabrikų 1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo 8. Tikrumoje Vilniaus vaivadijos popieriaus fabrikai baltojo popieriaus negamino, o tik tektūrą ir kartoną. Neatsižvelgiant į tai Vilniaus vaivadijos popieriaus fabrikai Lenkijos popieriaus gamybos srityje užėmė nepaskutinę vietą. 1935 m. Lenkijoje buvo pagaminta 19.600 tonų popieriaus. Iš to Vilniaus vaivadijai atiteko 8.801 tona. Žodžiu, Vilniaus vaivadijos popieriaus fabrikai pagamino 1935 m. 44,8% visos Lenkijos gamybos. 1935 m. Vilniaus vaivadijos popieriaus fabrikų gamyba įkainuojama 3,5 milijono auks. Pravartu pastebėti, kad 1935 m. 544 tonos popieriaus buvo išvežta į užsienį iš Vilniaus vaivadijos. Geresniam popieriaus gamybos išsiplėtimui Vilniaus vaivadijoje, kaip ir apskritai visoje Lenkijoje, trukdo popieriaus gamybai reikalingų priemaišų stoka.

Iš miško pramonės šakų beliktų dar paminėti terpentinos ir dervos gamybą Vilniaus vaivadijoje. Deja, apie terpentinos ir dervos gamybą Vilniaus vaivadijoje maža yra davinių. Yra tik žinoma, kad šioje pramonės šakoje 1935 m. dirbo apie 65 įmonės. Stoka davinių, apibūdinančių gamybos dydį, pareina nuo to, kad visa šios rūšies pramonė koncentruojasi mažųjų producentų rankose. Gamybos priemonės visiškai primityvios. Iki šiol daromos pastangos suorganizuoti ir pritaikyti užsienio rinkai terpentinos gamybą, nedavė teigiamų vaisių.

S t a t y b a. 1935 m. Valstybinis Statybos Fondas paskyrė Vilniaus vaivadijos statybai remti 34 milijonų auks. Ryšium su tuo statybos srityje 1935 m. buvo juntamas pagyvėjimas, nors, bendrai imant, statyba Vilniaus vaivadijoje irgi nėra pasiekusi aukšto išsiplėtimo laipsnio.

1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo pradėta statyti 406 trobesiai. Tame skaičiuje gyvenamųjį trobesių buvo 314, pramonei skirtų 4, kitokių 88. Tais pačiais metais užbaigta statyti 379 trobesiai. Tame skaičiuje gyvenamų trobesių buvo 299, pramonei skirtų 3, kitokių 70. Tarp užbaigtų statyti 1935 m. trobesių mūrinių

buvo 51, medinių 328. Kadangi vidutiniškai kiekvienam gyvenamam namui atiteko po 5,2 buto, tai matome, kad daugiausia buvo pastatyta mažų namų. Statybos srityje dirbo 16 įmonių.

Žemės ūkio gaminių pramonė. Žemės ūkio gaminių pramonė savo įmonių skaičiumi pralenkia visas kitas Vilniaus vaivadijos pramonės šakas. Vien įvairių maisto pramonės įmonių 1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo 759. Viso 1935 m. Vilniaus vaivadijoje pramonės įmonių buvo apie du tūkstančiai (1932). Iš maisto pramonės šakų apsistosime tik ties malūninkystės, spirito, mielių, vaisių, grybų ir žuvų pramonės šakomis. Iš kitų žemės ūkio gaminių pramonės šakų paliesime odų pramonę, alaus produkciją ir kai kurias kitas mažesnes pramonės šakas. Apie pienininkystę ir linų produkciją bei apie susijusias su šiomis žemės ūkio gaminių rūšimis pramonės šakas, kaip apie labai svarbias Vilniaus vaivadijos ūkiui, bus kalbama skyrium.

Malūninkystė. 1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo 431 malūnas. Tame skaičiuje tik 3 malūnai buvo II — IV kategorijos, 45 malūnai V — VI kategorijos. 383 malūnai buvo VII — VIII kategorijos. Kitaip sakant, 90% visų Vilniaus vaivadijos malūnų buvo vėjiniai arba maži sodžiaus malūnai, kurie pasitenkino vien apylinkės kaimams javų malimu. Pravesta 23 pardavimui malantiems malūnams ankieta rodo, kad 1935 m. tie malūnai sumalė 332 tūks. q. javo. 22 judresni ūkiškieji malūnai tais pačiais metais sumalė 211 q. javo. Kartu 45 didesnės produkcijos malūnai 1935 m. sumalė 542 tūks. q. javo. Prisiminę, kad per metus Vilniaus vaivadijoje prikuliama per keturius milijonus q. javo, matome, kad ne visas javas permalamas Vilniaus vaivadijos malūnuose. Ypač juntama stoka malūnų, kurie gamintų geresnės rūšies miltus. Geresnės rūšies miltams gauti Vilniaus vaivadijos javai gabenami į kitas Lenkijos vaivadijas ir ten permalti atvežmi atgal. Dėl to ūkiškuose sluogsniuose plačiai yra žinomas sąmojus, esą iš Vilniaus vaivadijos javo galima gauti gerų miltų, bet tik ne Vilniaus vaivadijos malūnuose, atrodo visiškai pamatuotas.

Spirito gamyba. Apie spirito gamybą Vilniaus vaivadijoje plačiau buvo kalbėta pereitam „Lietuviško Baro" numeryje ryšium su tiesioginio intervencionalizmo pasiekmių apibūdinimu Vilniaus vaivadijos ūkiui. Todėl čia pasitenkinsime tik trumpai suminėję.

Spirito įmonių 1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo viso 17. Penkiolika buvo spirito varyklų ir dvi rektifikacijos įmonės. Kalbamaisiais metais Vilniaus vaivadijoje buvo pagaminta 7993 hl. 100° spirito ir sunaudota tam tikslui 61,601 q. bulvių, arba 0,7% visų tais metais prikastų bulvių. Spirito gamyba paskutiniaisiais laikais rodo tendencijų didėti, tačiau dabartinis Vilniaus vaivadijos spirito gamybos kiekis ūkiškuoju požiūriu dar yra nepateisinamai žemas.

Gretima su spirito gamyba pramonės šaka — mielių pramonė taip pat 1935 m. nepasižymėjo didele gamyba. Du Vilniaus vaivadijos mielių fabrikai perdirbo 1935 m. 940 tonų melasos (žaliava mielėms gaminti), pagamindami 570 tonų mielių. Mielių fabrikų 1935 m. gamyba įkainuojama 2.160 tūks. auks.

Vaisių, grybų, daržovių, žuvų ir agurkų konservų pramonė. Šios pramonės šakos, nors ir gali Vilniaus vaivadijoje vystytis, tačiau šiuo metu yra labai menkai organizuotos. Stoka organizuotumo neleidžia sakytų pramonės šakų gaminių pritaikyti užsienio rinkų reikalavimams. Išskyrus grybų ir iš dalies agurkų konservus, kiti gaminiai randa pareikalavimo vien vietos rinkoje. Ryšium su tuo sakytų pramonės šakų gamyba negali plėstis. Atvirkščiai, iš penkių žuvų konservų fabrikų, veikusių 1934 Vilniaus Pramonės ir Prekybos Rūmų rejone, du 1935 m. užsidarė.

Apibūdinę skaitlinėmis vaisių, grybų, daržovių ir žuvų konservų pramonę, gausime maždaug šitokį vaizdą: vaisių džiovyklų Vilniaus ir Naugardėlio vaivadijose (vien Vilniaus vaivadijai davinių nėra) 1935 m. veikė 20. Kalbamaisiais metais visos šios džiovyklos pagamino 135 tonas džiovintų vaisių ir 22 tonas džiovintų daržovių. Jų vertė įkainuojama maždaug 250 tūks. auks.

Grybų pramonės gamyba 1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo kiek didesnė už džiovintų vaisių gamybą. Vien grybų konservų 1935 m. Vilniaus vaivadijoje buvo pagaminta 100 tūks. klg. Be to, džiovintų grybų surinkta apie 60 tūks. klg. 80% visų grybų išvežama užsienin. Ir tai išvežama ne tik džiovinti arba marinuoti grybai, bet ir žali. Apskaičiuota, kad 1935 m. iš Vilniaus vaivadijos išvežta užsienin apie 350 tūks. klg. žalių grybų.

Bene blogiausiai iš suminėtų pramonės šakų laikosi žuvų konservų pramonė. 1935 m. žuvų pramonės šakoje Vilniaus vaivadijoje veikė viso

vienas didesnis ir du maži žuvų konservų fabrikai. Bet ir šie nerodo tendencijų didinti savo gamybos. Agurkų konservų fabrikai, atrodo, turi geresnes perspektyvas. 1935 m. iš Vilniaus vaivadijos buvo išvežta užsienin 390 tonų agurkų konservų.

Iš eilės tenka dar paliesti odų pramonę ir alaus gamybą Vilniaus vaivadijoje.

Odų pramonė. Odų įmonių 19 5 m. Vilniaus vaivadijoje buvo 9. Tame skaičiuje net penkios įmonės buvo II — IV kategorijos, o tik viena VII — VIII kategorijos. Pagal įmonių didumą galėtume manyti, kad odų pramonė Vilniaus vaivadijoje yra gerai išsivysčiusi. Skaičiai tačiau ką kita sako. Pasižiūrėję, kokiai pinigų sumai odų išdirbimo įmonės 1935 m. perdirbo odų, matome, kad visos odų įmonės perdirbo vos už 2.297,9 tūks. auks. Virš 90% perdirbtų odų buvo atgabenta iš užsienio. (Vietos odų buvo perdirbta už 145,2 tūks. auks., atvežta iš užsienio už 2.152,7 tūks. auks.). Stoka vietoje tinkamų išdirbimui odų gerokai trukdo šiai pramonės šakai augti. Geresnė šiuo metu padėtis yra Vilniaus vaivadijos pirštinių odų gaminimo įmonės. Kad ir žymiai paplogėjo, lyginant su prieškariniais laikais, pirštinėms ir pirštinių odoms išvežti sąlygos, tačiau nors mažais kiekiais dar ir dabar Lenkija išveža užsienin odų pirštinėms. 1935 m. Lenkija išvežė užsienin 8.401 klg. odų. 80% išvežtų odų buvo pagaminta Vilniaus vaivadijoje.

Alaus gamyba. Alaus varyklų Vilniaus vaivadijoje 1935 m. buvo penkios. Per metus jos pagamino 17.597 hl. alaus. Tais pačiais metais Vilniaus Iždinės rajone išgerta 17.948 hl. alaus. Vadinasi, alaus Vilniaus Iždinės rajone gaminama mažiau negu išgeriama. Tą pat matėme su spirito gamyba. Tik spirito žymiai mažiau pagaminama Vilniaus vaivadijoje negu išgeriama.

Be čia apibūdintų paskirų pramonės šakų, glaudžiai susijusių su miško ir žemės ūkio patiekiamų gaminių pramone, Vilniaus vaivadijoje veikė dar visa eilė kitų pramonės šakų.

Pavyzdžiui, metalų ir mašinų, chemijos, radiotechnikos, poligrafijos ir kitos pramonės šakos. Tačiau apie jas, kaip apie labi mažai išsivysčiusias ir neturinčias natūralių salygų vystytis, nekalbėsime. Apie jas galima bus spręsti ir pateiktos prie šio straipsnio lentelės.

Reikia betgi manyti, kad ir iš to, kas buvo pasakyta, galima sudaryti pakankamai ryškų apie Vilniaus vaivadijos pramonę vaizdą. Matome, kad pradžioje straipsnio padaryta pastaba apie Vilniaus vaivadijos pramonės labai žemą lygį yra visiškai teisinga.

VILNIAUS VAIVADIJOS PRAMONĖ SKAIČIAIS

Pramonės rūšys	Kategorijos			
	II-IV	V-VI	VII-VIII	viso
I. Ūkio ir gyvulininkystės .	—	9	111	120
1. Daržininkystė i sodinink.	—	4	47	51
2. Žuvinink. ir vėžių gaud.	—	5	64	69
II. Metalų ir mašinų . . .	—	2	3	5
1. Gelež. liejyklų ir mašinų	—	1	3	4
2. Vielos	—	1	—	1
III. Metalo, elektro- radiotechnikos, elektros stočių, vandentekių ir dudujų .	4	1	56	71
IV. Miško	4	53	220	277
1. Lentpiūvių	2	29	71	102
2. Diktos	1	—	—	1
3. Medžio impregnacijos .	1	—	—	1
4. Kitų . . . . . , ...	—	23	140	163
V. Statybos.	—	1	15	16
VI. Popieriaus	5	6	32	43
1. Popieriaus, tektūros ir medžio masės	5	3	—	8
2. Kitų	—	3	32	35
VII. Poligrafijos	—	10	56	66
1. Spaustuvių	—	9	49	58
2. Litografijos	—	1	4	5
3. Kitų	—	—	3	5
VIII. Durpių ir kreidos . .	—	—	3	3
IX Mineralų	3	10	149	162
1. Stiklo	2	—	—	2
2. Plytų	1	8	102	111
3. Cemento ir betono . .	—	—	14	14
4. Koklių	—	2	5	7
5. Kalkių	—	—	28	28
X. Maisto	8	78	673	759
1. Malūnų	3	45	383	431
2. Pieno	—	1	160	161
3. Vyno, medaus	—	2	7	9
4. Vandens	—	—	89	89
5. Vaisių, grybų, uogų . .	—	6	4	10
6. Acto	—	—	4	4
7. Spirito	—	15	2	17
8. Mielių	2	—	—	2
g. Kitų	2	5	23	30
XI. Chemijos	2	3	140	145
1. Aliejaus	2	1	17	20
2. Dervos ir terpentinos .	—	—	65	65
3. Muilo	—	—	14	14
4. Kitų	—	2	44	46
XII. Rūbų—galanterijos . .	1	4	51	56
XIII. Audinių	—	11	96	107
XIV. Odos	5	3	1	9
1. Odų išdirbimo	3	1	—	4
2. Pirštinių	—	1	1	2
3. Kitų	2	1	—	3
XV. Kitokių (paliuosuotų nuo mokesčių ir pn.)	—	—	43	43
Viso įmonių buvo . .	32	191	1709	1932

Baigiant kalbėti apie Vilniaus vaivadijos pramonės išsivystymą, beliktų atsakyti į klausimą, kurios yra žemo pramonės lygio priežastys. Deja, veltui norėtume tai aiškinti normalėmis pramonei išsivystyti būtinomis sąlygomis. Iš Vilniaus vaivadijos pramonės išsivystymo apžvalgos matėme, kad Vilniaus vaivadijoje merdi ne-

VL. DRĖMA

Dailės esmė ir jos meninės vertės

Skiriu mūsų dailės kūrėjams ir kritikams

Žmogus sukūrė dailę dėl to, kad jo jau nebetenkino gaunami iš gamtos ir aplinkos įspūdžiai. Dailė sukurta ne tik kaipo gamtos įspūdžių papildymas, bet kaip priemonė žmonėms tarpusavy pasisakyti, vienas kitą paveikti, plėsti, ugdyti ir turtinti savo dvasinį gyvenimą. Dailę žmogus padarė savo dvasinio gyvenimo reiškėja, savo kultūringumo požymiu. Laikui slenkant, žmogaus gyvenimo sąlygoms ir jo dvasiniam gyvenimui besikeičiant, keitėsi ir dailė ir visos jos vertės. Tos vertės plėtojosi, mainėsi, tobulėjo, daugėjo, bet ne visame pasaulyje vienodu tempu. Vienur šis procesas vyko greitai, sklandžiai, kitur slinko labai pamažėli. Dėl to radosi nevienodo vertingumo dailė. Dar ir dabar pasaulyje galima rasti visos dailės vystimosi stadijos, lyg istorijos piūvyje: nuo paleolito (tašyto akmens įrankių gadynės) iki šių dienų ultramoderniausių kūrinių. Mastu ir idealu priimta labiausiai išsivysčiusi dailė. Lyginant dailės kūrinių poaukštį, visuomet žvilgterima Paryžiun. Jis yra lyg dailės kūgio viršūnė. Paprastai kalbama apie dailės žvilgsniu vertingus ir silpnus kūrinius, apie aukšto ir žemo lygmens dailę. Vadinasi, dailė ne visur ir nevisuomet yra vienodo poaukščio, o jos poaukštis priklauso nuo jos verčių. Kas yra tos dailės vertės? Norint į tai atsakyti, reikia žinoti, kas yra pati dailė.

Tiksliai dailės sąvokos definicijos apibrėžti negalima, kaip ir daugelio daug paprastesnių gyvenimo reiškinių. Tegalima nusakyti jos sritį. Ligšiolinis dailės esmės mokslas, vadinamoji dailės filosofija ar estetika, dailę traktavo ir analizavo kaip vienalytį, nesudėtingą reiškinį, bet prie pastovesnės definicijos ir tikslesnio apibrėžimo nepriėjo. Tai nebuvo dailės filosofija, o tik filosofavimas dailės klausimais. Mano manymu, dailė yra sudėtingas reiškinys ir negalima griežčiau apibrėžti, jei nežinome jos sudėtinių dalių, atstovaujančių dažnai net priešingus elementus, kurie vienalyčiam supratimui duoda daug prieštaravimų ir neaiškumų. Tos pagrindinės dailės dalys tai meno, kūrybos ir grožio reiškiniai.

Technika — tai žmogaus organizavimas, tvarkymas, naudojimasis neorganizuota gamtos medžiaga. Tai sistemiškas, tikslus medžiagos perdirbimas. Technika — tai s u g e b ė j i m a s pasiglemžti, pasiveržti gamtos medžiagą ir jos reiškinius savo naudai, pav., žemdirbystė, bitininkystė, pramonė, aviacija, jūrininkystė ir pan. Ši technikos sąvoka labai artima ir m e n o sąvokai, ir netgi yra jos sinonimas. Menas—tai technika, kurios uždavinys yra medžiagos organizavimas dvasinio žmogaus gyvenimo reiškiniams išreikšti. Šia prasme menas įeina ir dailės sudėtin kaip vienas svarbiausių ir būtinų dalių, kaip organizuojantis medžiagą, kurios pagalba yra konkretizuojami, objektyvizuojami dvasinio gyvenimo reiškiniai. Pats medžiagos organizavimo būdas galima moksliškai analizuoti ir vertinti kaip pagalbinė dailės priemonė. Taigi meno vertės aiškiai suprantamos ir didesniam žmonių kiekiui—vadinasi, atstovauja objektyvioms vertėms Jo laimėjimai neabejojami. Aiškiai visi skiriame aukštesnes ir žemesnes ar primityvias žemdirbystės ar pramonės gamybos stadijas. Visiems yra suprantama, kurios jų yra daugiau vertingos, o kurios mažiau. Todėl meninės vertės bus lyg ir dailės pagrindas, kuriame kursime dailės vertes kaip suprantamiausias, visuotines ir objektyvias visiems žmogaus medžiagos organizavimo veiksmams. Menas — dailės technika — gamina organizuotos medžiagos formas ir jas tvarko. Menas, tai dailės formalioji dalis, dailės kūrinio medžiagos tvarkymo sugebėjimas, mokslas. Meno vertės yra formalios dailės kūrinio vertės.

Antroji dailės sudėtinė dalis yra k ū r y b a.

---

tik tos pramonės šakos, kurios neturi natūralių vystymuisi sąlygų (žaliavos), bet ir tos nėra išsivysčiusios, kurios visiškai, rodosi, turi geras sąlygas (žemės ūkio gaminių pramonė). Ieškodami atsakymo, turėtume išnagrinėti kai kurias specifines Vilniaus vaivadijos ūkio ekonomines ir politines priežastis. Tačiau dėl tam tikrų priežasčių to neteks padaryti.

Ji suprantama kaip kūrimas naujų galimybių, naujų verčių sąstatų, sąskambių, ligi šiol kūriniuose nesutinkamų, kurie sėkmingiausia atsiekia dailininko paskirtą tikslą. Kūryba — tai nuolatinis nepasitenkinimas ligšioliniais dailės laimėjimais, tai nuolatinis ieškojimas naujesnių, geresnių, tobulesnių galimumų, pritaikintų žmogaus medžiaginiame ar dvasiniame gyvenime. Kūryba žmogų ir jo gyvenimą tobulina. Kūrybos reikšmė žmonijai neabejotina. Kūryba — tai nuolatinis naujų verčių gaminimas meninėje ir techninėje veikloje. Dailėje kūryba vaidina motoro vaidmenį, yra dailės gyvybės ir gajumo akstinas, eliksiras. Kūryba — tai ieškojimas toje pačioje medžiagoje vis naujų formų ir jų sąstatų, kurie reikštų naujas gyvenimo sukeltas idėjas, troškimus, norus. Kūryba yra gyvenimo tobulėjimo, vystymosi, evoliucijos ar revoliucijos veidrodis. Sąmoningas meninių formų stabilizavimas yra kelio užkirtimas kūrybai. Tuomet kūryba naujų formų įgauna jėga, pasilaužimu, revoliucijos keliu. Kūrybos pradas yra didelis ir galingas įrankis visuomet pažangiose ir revoliucinėse masėse savo troškimus, laimėjimus atsiekti. Tradicinėje gi ir konservatiškoje visuomenėje, kaip iš gyvenimo, taip ir iš dailės yra išstumta stabilizacijos ir rutinos reiškiniais. Vadinasi, prabanga ir puošnumas yra didžiausias kūrybai pavojus, nes kūryba nesitenkina tik paviršutiniškais dekoratyviais tuščiais efektais nuo gyvenimo. Kūryba — tai glaudžiausias dailės su gyvenimu ryšys, o to ryšio forma — tai vad. kūrinio turinys, — gyvenamieji žmonijos troškimai ir idealai, išreikšti medžiagoje.

Trečiąja dailės dalimi yra g r o ž i o r e i š k i n i a i. Jie gana gausūs. Įeina ne tik dailės kūriniuosan pergyvenimo elementu, bet ir apskritai tai yra žmogaus santykis, reakcija į visokiausius gyvenimo, gamtos, aplinkos reiškinius. Ligšiolinis dailės mokslas — estetika rėmėsi išimtinai tik grožio reiškiniais. Tai buvo filozofavimas grožio tema, paremtas įvairiausiomis spekuliacijomis, o ne kokiais objektyviais daviniais. Kiekvienas filozofuojantis kūrė tokias grožio definicijas, kokios atitiko jo skoniui ir kiek buvo filozofų (o filozofu yra kiekvienas beveik žmogus), tiek buvo grožio ir drauge dailės definicijų. Kas vienam žmogui buvo gražu, dailu, kitam šlykštu. Grožis buvo kiekvieno žmogaus subjektyvios pasaulėžiūros mastas. Grožis buvo ne koordinacijos elementas, o chaoso, nesusipratimų, nesantaikos ir spekuliacijos. Iš čia visai klaidingai dailei kergiamas romėnų „de gustibus" priežodis, aiškiai nusakantis grožio sąvokų nesusikalbamumą. Taigi kokios nors bendros objektyvios grožio sąvokos pateikti negalima. Grožis priklauso nuo subjekto, bet ne vien tik jame randa pradžią. Juk tam tikrų aplinkybių veikiami, keičiame savo grožio supratimą; kas kadaise buvo mums gražu, dabar jau nebegražu. Taigi grožis nėra autonominė, o taip pat heteronominė sritis. Ar galima rasti toks grožis, kuris visus vienodai patenkintų? Gal ir galima, tik reikėtų tuomet visi žmonės auklėti identiškose sąlygose, bet vėl išeitų temperamentų skirtumai. Vieniems geriau tiks ramūs, kontempliarūs sąskambiai, kitiems dinamiški. Betgi galimi yra ne mažais skirtumais grožio supratimų grupavimai. Tos grupės atstovaus įvairių rūšių grožius — skonius. Sakoma, kad tai ar kita yra skoningai įrengta, o vėl kas kita neskoningai. Čia vertinimo mastu imame savo skonį. Žmonių skonio praprusimą veikia visa eilė gyvenimo aplinkybių, kaip klimatas, rasė, klasė, užsiėmimas, išsilavinimas, temperamentas, įgimtas inteligentiškumas, paveldėtos būdo savybės ir pan. Sakoma, čia yra miestiečių grožio supratimas, čia kaimiečių, o čia aristokratų grožio idealas; čia sunkusis vokiečių pomėgis, čia negrų, analfabėtų, flegmatikų ir t.t. Kiek yra skirtumo žmonių dvasiniame gyvenime, tiek ir grožio supratime, kiek panašumo gyvenimo sąlygose, tiek ir dailėje. Dažnai betgi pastebimas panašumas visai skirtingų rasių, klimato, verslo žmonių grožio supratime. Vadinasi, ne visi gyv. sąlygų skirtumai sukelia grožio supratimų skirtumus. Grožis, būdamas tiktai žmogaus santykis į įvairių rūšių objektus ir reiškinius, sudaro įvairias grožio rūšis. Nors grožėjimosi funkcija yra vienoda, ar tai mes stebėsime bažnyčių architektoniškas formas, ar pievų žiedus, ar dangaus žydrumą, ar paukščių čiulbėsį, ar patetišką recitaciją, — tačiau mes grožį skirsime į įvairias rūšis. Skirtumų pastebėjimas, sąmoninga kontrolė atskirs gamtos grožį nuo dailės grožio. Gamta grožimės dėl vienų grožio savybių, o daile dėl kitų. Grožio suskirstymo sugebėjimas liudija apie aukštesnę žmogaus sielos kultūrą. Reikalavimas iš dailės, kad ji veiktų tomis pačiomis grožio kategorijomis, kaip ir gamta, yra dailės vertės sumažinimas, gamtos reiškinių pavertimas surogatu. Tai natūralistų reikalavimas. Grožio reikšmė dailei yra didelė, bet ne išimtinė dailės savaimingoms vertėms

gaminti. Grožis tai individualus ir subjektyvus meninės kūrybos kūrejo ir tų kūrinių konsumento interpretavimas, naikinąs vienodumo šabloną, kūrinio galimumų nuobodų kartojimąsi, o įneša vis naujų, kitokių kiekvieno žmogaus interpretavimo varijacijų, kurios įvairina meninę kūrybą. Kiek yra originalių kūrėjų, tiek interpretavimo rūšių, tiek grožio supratimo atspalvių. Bet vienas ir tas pats kūrinys sužadina įvairius grožinius pergyvenimus. Taigi, kiek žiūrovų, tiek ir grožio interpretacijų. Tiesa, iš šios pusės dailei gresia netvarkos, chaoso pavojus, tačiau yra tam tikri rėmai, kurie neleidžia dailės kūrinio netvarkingai interpretuoti. Tą vaidmenį atlieka meniniai ir kūrybiniai dailės nuostatai.

Tai ir bus tos dailės sudėtingosios dalys. Jos, lyg trys apskritimai, viens ant kito užslinkdami, bet nesutapdami, atstovaudami įvairioms dvasinio gyvenimo sritims apibrėžia d a i l ė s a r b a m e n o g r o ž i n ė s k ū r y b o s sritį. Ši sritis būdinga: 1. sugebėjimu organizuoti žaliavą-medžiagą taip, kad išreikštų dvasinio gyvenimo reiškinius, sugebėjimu konkretizuoti ir objektyvizuoti dvasinius reiškinius medžiagoje; 2. nuolatiniu, organizuojant tą medžiagą, naujų galimumų, naujų meninių formų kūrimu; 3. subjektyviu tos kūrybos, kuriant ir kūrinius konsumuojant, nuspalvinimu.

Dailės kultūros poaukštį arba vertingumą sudaro atskiros vertės ir jų kombinacijos. Dailė, kaip sudėtingas reiškinys, negali turėti savų verčių, teturi savo sudedamųjų dalių vertes. Dailės kūrimo verčių kiekis yra tarpusavėmis meno, kūrybos ir grožio sričių sąvokomis apibrėžtas. Dailės vertė, tai meno, kūrybos ir grožio vertės. Pažvelkime dabar arčiau į tas paskirų dailės sudėtingų dalių vertes.

G r o ž i s. Dėl savo individualiai subjektyvios prigimties teikia tik subjektyvias vertes, reikšmingas tik jas gaminančiam. Bendrų objektyvių grožinių verčių nustatyti negalima. Ieškant objektyvių dailės verčių, bendrų visai žmonijai, grožines subjektyvias vertes reikia palikti nuošaly. Jos nieko pozityvaus objektyvioms dailės vertėms neduoda, nes negalima rasti bendros visiems žmonėms grožio plotmės.

K ū r y b o s v e r t ė s yra negausios. Jos yra pačioje kūrybos sąvokoje. Kūrybos vertės įneša dailėn naujų galimumų organizuojant medžiagą, naujų būdų, naujų formų konkretizuoti dvasiniams reiškiniams, veikti konsumento dvasią. Kūrybos vertės dailę nuolat naujina, tobulina, įdomina, pritaiko naujoms gyvenimo sąlygoms ir aplinkybėms. Kūrybos vertės sergsti dailę nuo stagnacijos, šablono, merdėjimo, rutinos ir stabilizacijos. Kūryba-tai neišsemiamas žmonių gyvybės ir energijos potencialas. Kūrybos vertės dailėje vaidina didelį, pagrindinai svarbų gyvybės vaidmenį. Kūrybos vertės nors prastos, nekomplikuotos, negausios, bet pagrindinės, esminės.

M e n a s a r b a d a i l ė s t e c h n i k a, organizuodama medžiagą psichiniams reiškiniams reikšti, įneša dailėn gausiausias ir būdingiausias vertes. Tos meninės vertės yra taip gausios ir svarbios, kad beveik jos vienos ir nustato dailės kūrinio objektyvią vertę. Iš čia dažnas dailės ir meno sąvokų painiojimas ar identifikavimas. Kadangi menas turi reikalo su medžiaga, tai jau pati m e d ž i a g a įneša dailėn visą rūšį verčių. Medžiaga, organizuota ar ne, veikia žmogų, kaip ir kiekvienas gamtos reiškinys. Organizuota medžiaga nepameta tų savo savybių, bet dar sustiprina jų pajėgumą. Įgimtos medžiagos savybės nustoja buvusios meninėmis vertėmis, jeigu jos paneigiamos, slepiamos, jos struktūros savybės kūrinyje norima pakeisti kitomis, svetimomis jų prigimčiai. Tuomet gauname dirbtinį, nenuoširdų meną, nors jis būtų ir kaip maestriškai atliktas. Pati medžiaga jau apibrėžė dailės galimumus, nustatė dailės rūšis, kurios priklauso nuo žaliavos-medžiagos. Akmuo, medis, molis, geležis, želbetonas nulėmė architektūros galimybes. Skulptūroje medis, akmuo, metalas, poperius, molis, gipsas irgi veikia savo medžiaginėmis vertėmis. Tapybos sritį apriboja spalvų galimybės, muzikos—garsų, literatūros—žodžių, sąvokų, vaizdų medžiaga. Kiekviena medžiaga veikia tik jai artimą nuotaikos rūšį. Ne kiekviena nuotaika sukeliama bet kuria žaliava. Atskiros medžiagos veikia atskiras nuotaikas sau specifinėmis priemonėmis ir būdais. Atskiros dailės rūšys ir kilo dėl tų medžiagų savybių skirtingo veikimo žmogaus dvasiai. Dėl to daliname dailę į matomąją, lytimąją *) ir girdimąją. Tačiau dar

---

*) Lytėjimo jausmo poveikių reiškiniai veikia ir žiūrėjimo jausmus. Akis jas pagauna, atjaučia, atskiria. O kadangi žiūrėjimo jausmas mūmyse pernelyg yra išprusęs, tai lytėjimo jausmo poveikiai įeina žiūrėjimo sritin. Ypač tai ryškiai pastebima kūnų paviršių lygumo ar šiurkštumo, sunkumo, svarumo ar erdvumo reiškiniuose. Atrodytų, kad temperatūros poveikis bus akiai svetimas,

dailė meniškai neišnaudojo uoslės ir ragavimo jausmų sąmoningai žmogaus dvasiai paveikti. Painiojimas ir neigimas medžiagos savybių-verčių vyksta tuomet, kai viena dailės šaka ima veikti kitos dailės šakos medžiagos vertes-kategorijas, kai, pav., tapyboje norima veikti literatūros ar skulptūros kategorijomis, skulptūroje tapybos, literatūroje muzikos ar tapybos ir pan. Ypatingai ryškiai medžiagos verčių painiojimas pasireiškė baroko, rokoko ir pabaigoje XIX amž. dailės išsigimimo laikotarpiuose. Medžiagos savybės aprėžia arba sustiprina nuotaikos veikimą. Motyvai, turį savyje dinamikos, judėsio, vystimosi pradus tinka tiktai literatūrai ir muzikai, o kitoms dailės šakoms netinka, kaip šitoms netinka statiški, erdvės, tūrio, vaizdavimo pradai. Tinkamas medžiagos savybių panaudojimas sustiprina kūrinio sugėstijos galią ir čia atsiranda medžiagos prigimtų savybių meninė vertė.

Kitą medžiagos organizavimo verčių rūšį sudaro medž. org. įrankiai, priemonės. Įrankiai palieka organizuojamoje medžiagoje savo žymes, kurios, tinkamai panaudotos, harmoningai su jų prigimtomis savybėmis gali sustiprinti dailės kūrinio veikimą ir tuo pačiu tapti naujomis meninėmis vertėmis. Šių verčių reikšmė ir svarba jau ne taip didelė, bet žymi, ypač muzikoje (instrumento), tapyboje (teptuko ir dažų rūšies) ir skulptūroje (kalto). Abejotiną tos rūšies vertės reikšmę turi literatūroje dėl nenustatyto įrankio vaidmens šioje dailės šakoje. Bene šį vaidmenį atlieka kalba, įvairių kalbų skirtumai, kurie kūriniams turi ypatingai didelę reikšmę. Anksčiau sakytos dailės šakos savo medžiaga ir įrankiu yra visai žmonijai prieinamos, tarptautinės, tuo tarpu kalbos skirtumai sudaro dideles kliūtis kitų tautų konsumentams atjausti.

Be šių orujų medžiagos savybių medž. organizavimas dailėn įneša ir kitas vertes. Pats organizavimo procesas ir organizatorius — kūrėjo intelektas tiekia gal gausiausias ir labiausiai kompliktuotas vertes. Organizavimo proceso vertėms nustatyti reikia pats procesas išanalizuoti. Pirmiausiai procesas nustato, kokia medžiaga yra organizuojama, kam ji organizuojama, kokią nuotaiką reikš, kokį tikslą turės, kokius konsumentus veiks, kokia pagalba ir priemone naudosis, kokią tinkamą medžiagą duotojai nuotaikai parinkti, kokios medžiagos savybės surištos su atskira nuotaika, kokias formas reikia parinkti ir koks jų sutvarkymas geriausiai atsieks tikslą. Šias visas problemas išsprendžia mokėjimas organizuoti paskirą medžiagą. Kūrėjams pagalbon ateina medžiagos organizavimo mokslai. Muzikoje muzikologija: muzikos teorija, kompozicija, harmonija, kontrapunktas; architektūroje — statikos ir statybos mokslai, architektūros istorija; tapyboje—spalvų, komponavimo, kūrinių rūšių mokslai; literatūroje — gramatika, sintaksė, literatūros teorija, kritika, poetika ir daugelis kitų mokslų. Čia formalinio kūrimo proceso vertėmis bus kiekvienas pozityvus visų šių problemų išsprendimas. Tokiomis bendresnėmis organizavimo proceso vertėmis bus kompozicijos pozityvūs harmonijos, kontrasto, ritmikos, palyginimo, sugretinimo, prieštaravimo, simetrijos ar asimetrijos, pakilimų ir nuslūgimų, įtempimų ir atsileidimų, akcentų, pointų ir įvairių šių kombinacijų laimėjimai. Medžiagos organizavimas turi būti aiškus, prastas, nekomplikuotas, suprantamas, nuoširdus ir pritaikintas reikiamos nuotaikos pobūdžiui, kad labiau pakeltų kūrinio vertingumą.

Kūrėjo intelektas ne mažiau svarbias vertes duoda dailės kūriniui. Kokiomis savybėmis turi jis pasireikšti, kad galėtų atlikti medž. organizavimo tinkamą procesą? Turi pasižymėti vispusiškai jautriu įvairiausių rūšių reiškinių pastebėjimu, dirksnių suerzinimu, subteliu reiškinių niuansų ir jų skirtumų atjautimo sugebėjimu ir tinkamu tvarkos, organizacijos pradų, dėsnių ir nuostatų pritaikinimu. Kūrėjo intelektas turi būti apsukrus, blaivus, sąmoningas, pasižymis esminių reiškinių orientavimusi ir griežta, nuoširdžia autokritika. Kada šie kūrėjo privalumai prisidės prie kūrinio sugėstijos galios ir paliks kūrinyje savo žymes — jos bus naujomis kūrinio meninėmis vertėmis.

Tai tokios, bendrai imant, meninės verčių rūšys įeina dailės kūrinin. Jos yra gausiausios ir beveik vienintėlės objektyvios. Taigi jos ypatingai turi būti imamos domėn, vertinant bet kurį dailės kūrinį. Tačiau dailės srityje ir istorijos būvyje ne visi dailės kūriniai turi tas visas vertes. Vieni jų turi daugiau, kiti mažiau — dėl to vieni jų yra vertingesni dailės žvilgsniu, kiti mažiau vertingi. Betgi ir pačios vertės nėra vienodos kokybės. Vienos jų ryš-

---

netgi sutinkame tapyboje šiltų ar šaltų spalvų skirtumus. Skulptūra būtų toji prigimtoji lytimosios dailės šaka. *V. D.*

kesnės, greičiau padeda atsiekti kūrinio tikslą, kitos vos nurodo jo kryptį. Šie meninių verčių kokybių skirtumai turi reikšmę kūrinio vertei. Juo vertės yra ryškesnės, juo ir kūrinys yra vertingesnis. Be to, dar atsiranda keblumas ir konsumentui nustatyti kūrino vertę. Konsumento jautrumo, pastabumo, intelekto reiškiniai yra ne vienodi. Vienus tas pats kūrinys greitai nuteikia, kitus pamaži, o kitų visai negali nuteikti. Šis negalimumas atjausti bendrai atjaučiamų kūrinių vyksta dėl kelių priežasčių, būtent: 1) dailės vertėms atjausti neišvystyto sugebėjimo, 2) atbukimo, 3) išsigimimo ir 4) prigimto negalimumo (dvasinis luošumas). Bet dėl to nereikia nusiminti. Reikia nuolat stengtis tobulėti patiems ir tobulinti artimieji, kad kuo daugiau prisiartintum prie dailės kultūros idealo, tada kiekvienas dailės kūrinys paveiks kiekvieną žmogų.

Be šių dailės kūrinių verčių, savitų tik dailės sričiai, dailei priskiriamos dar įvairios vertės, kurios nėra dailei būdingos ir dailės sąvoką tik falšuoja, iškreipia. Tokiomis dailės „vertėmis", dar ir dabar aktuliomis, yra d a i l ė s apibrėžimas, s u t a p d y m a s s u g r o ž i o s r i t i m i. Daugiausiai dailę iškreipia reikalavimas, kad dailė vaizduotų tikrovės realųjį pasaulį su jo realiomis formomis, kurios daro dailę gatavų gamtos formų kopijavimo verge. Tuo tik siaurinama yra dailės sąvoka, išskiriama bet kokia kūryba, bet koks meninių verčių gaminimas ir galimybė sąmoningai nuteikti konsumentas. Aplamai konkretaus pasaulio ir gamtos realios formos, nebūdamos sau tikslu, o tik tarnaudamos dailės minčiai, trukdo rasti dailės esmines vertes, užmesdamos dailei svetimą elementą. Tiesa, šios tikrovės formos palengvins konsumentą nuteikti asocijacijos keliu, bet vėl yra pavojus, kad su kuriuo nors daiktu įvairiai gali būti rišama asocijacija. Iš čia konsumentas sudaro kitokią nuotaiką, negu kad kūrėjas norėjo. Tokia dailė, turinti savyje daug neesminių reiškinių, turi būti laikoma žemesne, nes joje veikia daugiau ne dailės vertės, bet jai svetimos. Tų svetimų, dailei neesminių, verčių eliminavimas užtikrintų dailei puikiau savo tikslą atsiekti vien tik organizuotomis medžiagos formomis. Tai ypač ryšku muzikoje, architektūroje, taikomoje dailėje ir iš dalies lyrikoje, bet ne tapyboje ar skulptūroje. Šių dailės šakų formos kažkodėl turi būtinai priminti daiktų realiąsias formas, nes kitaip bus nesuprastos. Tai atsirado todėl, kad ligšiol įprasta žiūrėti į šių dailės šakų uždavinį, kad kuotobuliausiai atvaizduotų realių daiktų ir istorinių įvykių aprašymus, vaizdus. Tapyba ir skulptūra, kai stengiasi vien savo meninėmis vertemis veikti, kažkodėl labai klaidingai vadinamos a b s t r a k c i n ė m i s ar netgi metafizinėmis. Ryškesnio nelogiškumo negalima rasti, kada vien grynai organizuota m e d ž i a g a nuotaikai sukelti vadinama nerealybe, atitraukiamumu. Kodėl gi architektūros ar muzikos nieks nevadina abstraktiška?

Dar viena atitaisytina klaida, tai dailės s k i r s t y m a s į g r y n ą j ą i r p r i t a i k o m ą j ą, kurių vienos tikslas bėgti nuo gyvenimo rūpesnių, žaisti, o antros gyvenimą pagražinti. Šis dailės suskirstymas kilo drauge su miesčionijos luomu ir yra jai būdingas. Dailių nėra daug. Dailė yra viena. Ši dailė turi būti gyvenimiška, glaudžiai su gyvenimu susijusi. Ji būtina žmogaus gyvenimui kaip baldai, drabužiai, knygos. Grynoji dailė, atitraukta nuo gyvenimo, paversta prabangos, žaismo ir jausminio pasitenkinimo priemone. Jos tikslas yra bėgimas iš šio šlykštaus gyvenimo visai kitan pasaulin ieškoti naujų, smagių pergyvenimų, užmiršti kasdienio gyvenimo rūpesčius. Iš kasdienio pilko ir nuobodaus gyvenimo dailė parašyta ir atskirta nuo jo, uždaryta siauruosna turtuolių prabangos rėmuosna. Grynoji dailė padaryta narkotiku, apgaulės ir melavimo priemone. Jau Platonas savo laikotarpio dailę apibūdina (ne tą savo ideališkąją) taip: „Melas ir apgaulė yra dailės esmė. Skulptorius ir tapytojus reikia vertinti lygiai su cirkininkais ir štukoriais, nes priklauso bendrai pamėgdžiotojų rūšiai". Šiai dailei atimta jos prigimtoji gyvybinė nuoširdumo vertė.

Čia rišasi dar viena „vertė" — tai iš dailės n e t e n d e n c i n g u m o reikalavimas. Tai Kanto dėsnis, kad dailė turi būti neinteresinga. Šis reikalavimas atima dailei visus gyvybės akstinus. Dailės uždavinys veikti konsumentą, nukreipti dvasinis gyvenimas tam tikra vaga, paveldėti, paglemžti jo valią, padaryti paklusniu kūrėjo kūrinyje išreikštam norui. Kito žmogaus valios pavergimas sau turi jau pagrinde norą, tendencijos pradus. Pagaliau pati dailės vertė jau turi turėti susidomėjimo, naudingumo, brangimimo pradus. Dailė atstovauja dvasines vertes, būtinas žmogaus dvasiniam gyvenimui. Taigi dailė yra iš prigimties tendencinga. Dailė dailei — tai mirtis dailei.

V. GENYS

Aleksandras Puškinas

Tarp Rytų ir Vakarų Europos viešpatavo ilgus amžius antagonizmas, dėl kurio Rytų Europoje gyvenančios tautos nedalyvavo bendrame kultūriniame gyvenime ir nieko neįdėjo į bendrą žmonijos lobyną. Tojo antagonizmo priežasčių yra labai daug. Bet svarbiausioji yra ta, kad Vakarų Europos tautos priėmė krikščionystę iš Romos bažnyčios, o Rytų Europos tautos iš Bizantijos. Vėlesniais laikais kilusios tarp Romos popiežių ir Bizantijos patriarchų varžytinės dėl supremacijos bažnytiniame gyvenime privedė prie aiškaus skilimo tarp tų dviejų tuometinio pasaulio kultūrinių židinių. Tas faktas, įvykęs viduramžiais — XI amž. viduryje, suvaidino milžinišką vaidmenį ne tik tikybiniame Europos gyvenime, bet ir politiniame, kultūriniame. Tiesa, Vakarų Europa ir jos vadai mėgino kelius kartus ištiesti bičiulišką ranką Europos rytams. Deja, tos pastangos būdavo bergždžios. Daugiausia tame taikinimo Rytų su Vakarais darbe pasižymėjo popiežiai. Šiuo atžvilgiu ir Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė turėjusi suvaidinti svarbų vaidmenį. Popiežiai, išnaudodami XV amžiaus sunkią Bizantijos imperijos padėtį, buvo išgavę Bizantijos patriarcho nuolaidų. Tais laikais gimė bažnytinė unija, kuri buvo dalinai įvesta Didž. Lietuvos Kunigaikštijos žemėse. Tačiau unija nerado pritarimo stačiatikiuose ir todėl beveik visai žlugo. Tais pat laikais, kada Kolumbas plaukė Naujojo Pasaulio ieškoti, o Vasco de Gama atliko savo žygį aplink Afriką į tolimą pasakų šalį — Indiją, čia pat rytų Europoje gyveno tauta, visai Vakarų Europai nežinoma. Tai buvo Didž. Maskvos kunigaikštystė, kuri, išsivadavusi iš ilgos totorių vergijos, smarkiai ekspansavo į vakarus, jungdama ir vienydama po savo sparnu visas rytų slavių kilmės tautomis apgyvendintas žemes. Be to, rytuose užėmė milžiniškus Azijos plotus, pasiekė net tolimuosius Ramiojo vandenyno pakraščius. Tuo pat metu, kada Vakarų Europa buvo pergyvenusi nuostabius renesanso laikus, perėjusi visą tikybinių karų pragarą, žengė sparčiai prie Didžiosios Prancūzų revoliucijos gadynės, iškėlusios „brolybės, lygybės ir laisvės" obalsius, čia pat pašonėje, rytuose gyveno gausi tauta visai primytiviame, patriarchaliniame kultūros laipsnyje.

Pirmas, kuris panorėjo jau tada Rusijos imperiją grąžinti Europon, buvo caras Petras Didysis. Šis despotizmo priemonėmis sueuropino savo valstybę politiniu atžvilgiu. Tačiau Rusijai teko dar šimtas metų laukti to, kuris ją įvedė kultūriniu ir poetiniu atžvilgiu į Vakarų Europos tautų tarpą. Tas žmogus, rusų rašytojo ir kritiko Tiutčevo nuomone, buvo Aleksandras Puškinas. Dėl to A. Puškino reikšmė yra žmonijos kultūrai dvejopa. Jis buvo ne tik genialus poe-

---

Grįžkime dar prie kūrybos sąmoningumo svarbos. Vadinamas kūryboje irracionalus pradas, nesąmoningas ir išsprukęs iš po kūrėjo kontrolės padaras negali būti laikomas pozytyve dailės verte, — atvirkščiai — negatyve, nes trukdo tinkamai organizuoti medžiagą konsumentui paveikti. Vadinasi, dailės kūryba ne tik turi pereiti per intelekto kontrolę, bet kilti iš jo, iš sąmoningo proto funkcionavimo. Visoki nepilnapročių ar idiotų kūriniai negali būti imami domėn, nors ir kažin koks būtų jų jausmų jautrumas. Jeigu kuriant dirba protas, tai taip pat ir konsumento protas turi dirbti gyvendamas dailės kūriniu. O mums taip dažnai nesinori protauti stebint dailės kūrinius. Lygiai kurdami, lygiai konsumuodami turime būti sąmoningi dailės vertėse. Tik atjaustos ir suprastos vertės gali mus veikti, nuteikti ir būti brangiomis. Racionalizmo iš dailės eliminavimas yra jai kenksmingas reiškinys. Visoki transai, įkvėpimai, narkotizavimaisi yra gryna apgaulystė. Kūrėjo ir konsumento protas turi būti blaivus. Reikia mesti laukan prietaras, kad mašinos pagalba negalima kurti dailės kūrinių, kad dailės kūryba turi būti vien tik įrankinis, amato darbas. Švietimo demokratizacija, pramonės gaminių masinė produkcija ir masinė konsumpcija sukėlė ir masinį dailės kūrinių pareikalavimą. Dailės kūrinių negalima kurti amatišku būdu, nes nei jų kiekis nepatenkins pareikalavimo, nei savo gamybos brangumu nebus prieinami. Dailė turi būti pigi! Taigi, reikia ją ga-

tas, kuris dėl savo gabumų ir sukurtų veikalų žinovų yra statomas greta Homero, Dantės, Šekspyro ar Goethes. Jis suvaidino milžinišką kultūrinį vaidmenį, davęs pradžią galingam rusų tautos dvasiniam judėjimui, kurio atgarsiai mėgino užlieti visą Vakarų Europos dvasinį gyvenimą ir darė labai didelę įtaką. Paties Puškino veikalai nėra labai Vakarų Europos skaitančiai visuomenei žinomi, tačiau jo įtakoje išsivysčiusi Gogolio, Turgienevo, Dostojevskio, Tolstojaus kūryba buvo labai vertinanama, turėjo ne tik didelį pasisekimą, bet paliko labai ryškią žymę tų laikų Europos kūrybai.

Puškino įtaka buvo didelė ne tik raštijoje. Rusijos teatras ir įvairios meno šakos (muzika, tapyba, skulptūra ir t. t.), pagautos bendro sąjūdžio, vystėsi ir greitu laiku pasiekė aukštą tobulumo laipsnį. Apskritai, A. Puškino pradėta veikla davė milžiniškus vaisius. Pats didžiojo Rusijos dainiaus gyvenimas ir jo mirtis yra tiek pilnas romantizmo, audringų dvasios kovų, idėjų, kad net pats Puškinas galėtų drąsiai apie save tarti: „homo sum et nil humanum a me alienum esse puto". Taip, jis buvo žmogus visa to žodžio prasme su visais kilniais siekiais ir troškimais ir žemais instinktais, kurie nekartą poetui suteikė neskanių dvasios „katzenjamerų".

Aleksandras Puškinas gimė 1799 m. gegužės 26 d. (pagal seną stilių) Maskvoje. Puškinų šeima yra viena seniausių ir garbingiausių Rusijoje. Pasak poetą, jai pradžią davęs kaž-koks iš Prūsų ateivis dar Aleksandro Nevskio laikais. Kaip ten bebūtų, bet Jono Žiauriojo laikais bajorų Puškinų šeima buvo viena žinomiausių. Net keturi Puškinai yra pasirašę po Romanovo į Rusijos carus išrinkimo aktu. Petro Didžiojo laikais vienas Puškinų susigiminiavo su abisinų kilmės negru. Šis abisinas, likimo nublokštas, pateko į Rusiją ir čia pasiekė aukštą generolo anšefo vietą, gavo nuo caro dovanų didelius dvarus. Tad Puškinas, kurio gyslose iš motinos pusės plaukė negrų kraujas, pasižymėjo labai karštu ir staigiu būdu, suteikusiu nekartą poetui daug didelių nesmagumų ir privedusių poetą prie ankstyvos tragiškoje dvikovoje mirties. Kūdikystės dienas poetas praleido Maskvoje, savo tėvų namuose.

Puškino tėvai, užsiėmę puotų ir balių ruošimu bei viešnagėsna važinėjimu, neturėjo laiko rūpintis savo vaikų atitinkama auklyba. Būsimą Rusijos raštijos pažibą auklėjo įvairūs, dažnai pasikeičią guverneriai. Iš mažų dienų Puškinas su malonumu prisimena tik savo senelę ir auklę. Šios dievino juodbruvį, vikrų, didelį išdykėlį berniuką ir leisdavo jam, ką tinkamam daryti ir elgtis. Šios dvi senutės moterys supažindino A. Puškiną su rusų liaudies padavimais, pasakomis ir dainomis. Jos įkvėpė poetui didelį prie savo tėvynės prisirišimą.

Ir taip augo poetas pats vienas šeimoje, nepatirdamas motiniškos meilės, kaip tas miško berželis, vėjo į visas puses draikomas ir lankstomas. Tad daug blogų poeto ypatybių, kai nebuvo kam atkreipti vaiko dėmesio, pabarti ir patarti, vystėsi, augo ir stiprėjo podraug su poetu. Išmokęs skaityti jis godžiai stvėrėsi knygų, kurių netrūko jo tėvo bibliotekoje. Žinoma, pagal tų laikų paprotį daugiausia buvo sentimentalių prancūziškų romanų, mažam ir nesubrendusiam vaikui nesuprantamų ir netgi kenksmingų. 1811 metais tėvai, nežinodami kas su 12 metų berniuku daryti, atidavė jį į tais metais atidarytą Petrapilyje liciejų. Mat, Aleksandras I sugalvojo, kad gerai būtų, jei valdžia iš anksto pasirūpintų, kad aukštas vietas užimą valdininkai turėtų reikalingą išsilavinimą. Žinoma, tan liciejun buvo priimami tik didikų vaikai. Liciejuje A. Puškinas nepasižymėjo ypatingais gabumais, nes perdaug buvo tinginys ir nestropus. Liciejus suvaidino nemažą Puškino dvasinės asmenybės vystyme vaidmenį. Liciejaus mokiniai draugaudavosi su jaunais caro gvardijos karininkais, su kuriais ne tik lėbaudavo, bet ir kalbėdavo apie Vakarų Europos kultūrą ir idėjas, jaudinančias ir dominančias tų laikų vi-

---

mintis mašinomis. Mašininė produkcija eina iš mokslininkų ir inžinierių laboratorijų. Dailė turi turėti tą mokslinį, laboratorinį pobūdį. Tuo tarpu tapyboje ir skulptūroje padarė revoliuciją. Atsiradus fotografijai, konkrečios pasaulio daiktų formos tapyboje neteko savo gyvenimo prasmės. Tapybai nereikalingas balastas atpuolė. Literatūrą iš tapybos eliminavo kinematografija, įvesdama matomojon dailėn naująjį elementą — laiką, judesį, veiksma, akciją-būdingą literatūrai. Kubizmas ir panašūs XX amžiaus izmai-geometrinių tapybos formų kryptys savo forma kaip tik atitiko masinės mašininės produkcijos uždavinį. Bet visuomenė nesuprato tos dailės, nes išauklėta (ar neišauklėta) realistinėse dailės kryptyse sustingo kultūrinėje raidoje.

suomenę. O juk neseniai dar siautė Europoje Napoleonas, dar daugelyje vietų neišsiblaškė sukeltas mūšių rūkas, dar juntama buvo Europos padangėse parako kvapas. Daugelis karininkų dalyvavo 1812 m. kare, paskui, vydamiesi šalčio ir milžiniškų plotų nugalėtą Napoleoną, buvo pasiekę net Paryžių. Žinoma, Vakarų Europos gyvenimas, taip skirtingas nuo Rusijos, kur siautė begalinis despotizmas, užsukė daugeliui jaunųjų entuzijastų ir idealistų galvas. Šie panorėjo visa tai, ką buvo matę, įgyvendinti ir savo tėvynėje. Tai buvo nelaimingo dekabristų sukilimo genezė. Puškinas visa savo galinga siela metasi to gyvenimo sūkurin. Jis mėgina rašyti linksmo, Anakreonto pobūdžio eilėraščius, epigramas, išjuokiančias ir piktai pašiepiančias nekenčiamus liciejaus mokytojus ir žymius valdininkus. Šie eilėraščiai, poeto prie puotų stalo skaitomi, o paskui nurašyti, plačiai paplisdavo ir ugdė poeto garsą. 1815 m. jam teko per viešąjį egzaminą paskaityti savo eilėraštį garsaus tų laikų rusų rašytojo Deržavino akivaizdoje. Deržavinas buvo sužavėtas ir nusakė Puškinui būsimą garbę. 1817 m. baigęs liciejų, gavo tarnybą užsienių reikalų ministerijoje. Puškinas ir toliau gyveno be rūpesčių, lėbaudamas ir t. t. Bet jis nemetė plunksnos ir toliau rašė piktas epigramas, kurios tik didino Puškino priešų skaičių. Dvasioje jis smarkiai kentėjo dėl esamos tuo laiku Rusijoje santvarkos. Jo rašytame geram draugui, husarų karininkui Čadajevui, laiške užtinkamas nusiskundimas, kad baisi priespauda dar viešpataujanti jo tėvynėje. Drauge poetas išreiškia viltį, kad šventos laisvės minutė, kurios jie laukia, kaip įsimylėjęs jaunuolis pasimatymo su mylima mergina, ateis. Dar kolei jie dega laisvės ugnimi, o širdyse dar brangina garbę, poetas siūlo visus kilnius siekius paaukoti tėvynei, nes juk turi patekėti žavinti laimės aušra, kada Rusija, ant despotizmo griuvėsių užrašys jų vardus. Tas laiškas aiškiai nusako poeto sielos būvį. Eilėraštyje „Sodžius" poetas piktinasi viešpataujančia Rusijoje baudžiava, sakydamas:

Ne vidia slez, ne vnemli stona,
Na pagubu liudei izbrannoe sudboi,
zdies barstvo dikoe, bez čustva, bez zakona,
Pristroilo sebe nasilstvennuju lozoi
I trud, i sobstvennost, i vremia zemledelca...
Zdies tiagostnyj jarem do groba vse vlekut,
Nadežd i sklonnostei v duše pitat ne smieja,
Zdies dievy junyja cvietut
Dla prichoti razvratnavo zlodeja.

Tas eilėraštis yra poeto mestas carui iššaukimas, aiškus esamos santvarkos pasmerkimas. Tos rūšies eilėraščių Puškinas buvo daugiau parašęs. Visi jie buvo godžiai visuomenės paslapčiomis skaitomi. Pagaliau valdžia atkreipė dėmesį į jauną, išdrįsusį tokius eilėraščius rašyti poetą. Puškinas, draugų perspėtas, suspėjo visus įtartinus popierius sudeginti. Dėl to kratos metu nieko įtartino pas poetą nerasta. A. Puškinas drauge su visais popieriais buvo nugabentas pas Petrapilio general-gubernatorių grafą Miloradovičių. Šiam padėjus vartytis Puškino popieriuose poetas su šypsena taręs:

„Grafe! Bergždžios Jūsų pastangos, ten ko ieškote, nerasite. Geriau duokite plunksną ir popieriaus lakštą. Aš Jums čia pat visa, ko ieškote, parašysiu". Gavęs reikalingus daiktus Puškinas parašė visus savo priešvalstybinius eilėraščius. Šis drąsus poeto žygis labai patiko generolui gubernatorui, kuris karštai užtarė Puškiną caro Aleksandro I, norinčio poetą išsiųsti į Sibirą, akyse. Galų gale caras būsimą Rusijos raštijos papuošalą, sutiko ištremti į Pietų Rusiją, 1820 m. Puškinas išvyko iš sostinės, išvykdamas naujojon savo tarnybos vieton. Pietų Rusija, Krymas su savo nepaprastai gražiais vietovaizdžiais, naujos sąlygos, pažintys, gausus nuotykiais gyvenimas suteikė poetui daug kūrybinių jėgų. Būdamas Pietų Rusijoje jis susipažino su daugeliu karininkų, būsimų dekabristų. Šie buvo susiorganizavę slaptuose kiekvieno kariuomenės pulko rateliuose.

Žinoma, tas poeto bendravimas su jais nepaliko be įtakos Puškino dvasiniam gyvenimui. Tiesa, pats Puškinas nepriklausė nė vienam slaptam rateliui, tačiau tai netrukdė jam savo eilėraščiuose skelbti dekabristų idėjų. Nemažesnės svarbos Puškino gyvenime yra tai, kad jis tuo laiku susipažino su Bairono kūryba ir skaitė didžiojo auglų romantiko veikalus originale, anglų kalba. Toji Bairono įtaka yra ryški parašytuose Puškino Pietų Rusijoje veikaluose. Tarnyba Puškinas nesirūpino. Pavyzdžiui, jis yra siunčiamas į nukentėjusias nuo škierių vietas. Atsakydamas Puškinas rašo tokį savo vyriausybei raportą:

Saranča, letiela, letiela
I siela
Sidiela, sidiela — vsie siela
I vnov uletiela.

Žinoma, tos rūšies Puškino raštai kenkė poeto karierai ir tik ugdė tarp poeto ir jo virši-

ninkų antagonizmą. Poeto laiškai buvo stropiai policijos skaitomi. Po vieno policijos sugriebto laiško, kuriame poetas rašo, kad skaitąs Bibliją ir kartais ji jam patinkanti, bet labiau vertinąs Goethe su Šekspyru, Puškinas turėjo apsigyventi savo motinos dvare, Pskovo gubernijoje. Michailovskio dvare poetui teko išgyventi 1824 m. ir 1825 m. Tuo laiku Rusija pergyveno kruviną dekabristų sukilimą, pirmąjį mėginimą įgyvendinti carų viešpatijoje Prancūzijos revoliucijos obalsius.

Deja, sukilimas nepavyko. Daugelis nuoširdžių poeto draugų, vertingų rašytojų (Bestuževas, Rylejevas) žuvo kartuvėse ar nukeliavo „etapu" tolimosna šaltojo Sibiro aukso kasyklosna. Sodžiaus vienatvė, nepaprastai skurdus dvasios gyvenimas ir dekabristų nelaimingas likimas smarkiai sukrėtė poetą. Jis jautėsi sodžiuje labai blogai. Gavęs naujojo Rusijos caro Mikalojaus I leidimą, pirma apsigyveno Maskvoje, o vėliau ir Petrapilyje jautėsi labai laimingas. Patekęs į Maskvą, Puškinas turėjo būdingą su caru pasikalbėjimą:

— Sveikas, Puškine. Patenkintas, kad grįžai? Gavęs tvirtinantį atsakymą, caras pasiklausė.

— Puškine, ar tu būtum dalyvavęs gruodžio 14 d. sukilime, jei būtum gyvenęs Petrapilyje?

— Būtinai, Viešpate! Juk visi mano draugai jame dalyvavo, ir nebūčiau negalėjęs nedalyvauti...

Tolimesniame pasikalbėjime caras susitarė su poetu, kad šis kiekvieną savo parašytą veikalą pirmiausia cenzūron pasiuntėsiąs carui ir tik gavęs jo sutikimą spausdinsiąs. Puškinas, pirmojo džiaugsmo pagautas ir norėdamas įsiteikti carui, rašo keletą Mikalojų I garbinančių eilėraščių. Vėliau jis sunkiai tą įvykį pergyveno ir labai kentėjo, kad taip žemai buvo nupuolęs.

1831 m. Puškinas vedė garsią tais laikais rusų gražuolę, dėl kurios jis turėjo labai daug nesmagumų ir sunkių gyvenime valandų. Jo žmona, tikras balių drugelis, skrendąs iš vieno šokių vakaro į kitą, rūpinosi tik puošniais drabužiais ir vaišėmis. Jos vyro siekiai, kūryba, dvasinis gyvenimas jai buvo svetimas, neidomus pasaulis. Puškinas, nors ir labai karštai žmoną mylėjo, matė josios ydas, tuštumą, prieinantį net kvailystės ribų. Nelaimė — pasitaikė, kad jo žmona ėmė flirtuoti su Olandijos pasiuntinio įsūnytu prancūzu baronu Hekkern Dantesu, gvardijos karininku, žinomu Petrapilio salionų dabita ir mergininku. Be to, žmonės pradėjo skleisti gandus, esą jo žmona atkreipusi savo grožiu į save net caro akis... Puškinas, negalėdamas pakęsti šios dviprasmiškos padėties, išprovokavo su Dantesu dvikovą ir šio mirtinai sužeistas, dvi dienas sunkiai pasikankinęs, 1837 m. vasario 10 d. mirė. Puškino mirtis padarė didelį įspūdį ne tik Rusijoje, bet ir visoje Europoje, kur laikraščiai keletą dienų daug rašė apie Puškiną ir jo mirtį. A. Puškino lavonas buvo slapta, nes valdžia bijojo, kad visuomenė, laisvės dainiaus mirties sujaudinta, neimtų bruzdėti, išvežtas į Pskovo guberniją ir ten vieno bažnytkaimio kapinėse palaidotas. Daugelis tų laikų rusų poetų rašė eilėraščius, skirtus Puškinui atminti. Didis rusų rašytojas Lermontovas už tos rūšies eilėraštį turėjo palikti Petrapilį ir apsigyventi net Kaukaze.

Kalbant apie Puškino kūrybą, reikia atsiminti, kad tais laikais visoje Europoje viešpatavo literatūroje romantizmo srovė. Vienur ji buvo jau pasiekusi savo apogiejų ir leidosi žemyn, kitur (Rusijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje) tas romantizmas vos pradėjo dygti ir leisti pirmąsias atžalas. Romantizmas suvaidino tautinių literatūrų ugdyme milžinišką vaidmenį. Romantizmas ugdė tautinį sąmonėjimą ir viską, kas yra tautai sava (kalba, dainos, padavimai, papročiai ir tt.). Romantinė poezija yra daugiau josios kūrėjų dvasinio būvio ir pergyvenimų vaizdas. Aplamai, romantizmo gadynėje kūryba yra glaudžiai susijusi su poeto pergyvenimais. Todėl norint pažinti kurio nors romantinio poeto kūrybą, svarbu arčiau susipažinti su jo gyvenimu. Tos gadynės poetai mėgo savo veikaluose vaizduoti žmones, persisunkusius pesimizmu, didelius šio pasaulio mizantropus, mėgstančius iš aukšto į viską žiūrėti, ieškančius amžinai laimės, nors giliai įsitikinusius to nerasią, ko ieško. Romantizmo moterys yra atsidavusios vien tik karštai meilei. Tos svarbiausios romantinės poezijos ypatybės sutinkamos Bairono poezijoje, kurio kūryba buvo tam tikru nerašytu tų laikų poetams kanonu. To kanono klausė visų šalių didieji romantikai: V. Hugo, Lamartine, H Heine, Mickevičius ir, žinoma, Puškinas.

Pirmas didesnis Puškino veikalas, pradėtas rašyti dar liciejuje, išspausdintas tik 1820 m., yra poema „Ruslanas ir Liudmila". Ši poema buvo romantizmo ir klasicizmo šalininkų kovos pradžia. Visas Petrapilio literatūrinis pasaulis, susibūręs į „Arzamas" klūbą, sukunkuliavo. Tiesa, ši poema nėra ištisai vienoda. Tai daugiau romantizmo, baironizmo ir liberalizmo

mišinys. Bet vėliau Puškino kūryboje įsivyrauja tik baironizmas. Būdamas Pietų Rusijoje, jis susipažino su Bairono poezija ir labai ja persiėmė. To laikotarpio gražios poetinės apysakos — „Kaukazo belaisvis", „Bakčisarajaus fontana", „Broliai plėšikai", „Čigonai" yra sukurti Bairono dvasioje. Jose atsipindi didelė civilizacijos ir didmiesčių blichtro panieka, kuri yra daugiau efektinga ir melancholiška. Tų veikalų vaizduojami asmens yra demoniško būdo, paslaptingi, staigūs, klausą savo jausmų. O be to, nepaprastai gražūs Kaukazo ir Krymo vietų aprašymai. Dėl to jie skaitytojuose turėjo milžinišką pasisekimą. Vėlesniais laikais, grįžęs iš Pietų Rusijos į Michailovskio dvarą, paskui į Maskvą ir Petrapilį, Puškinas uoliai studijavo Šekspyrą ir Goethę. Tu dviejų rašytojų veikalai brendino poetą. Puškinas pamaži ėmė atsipalaidoti nuo baironizmo. Maskvoje jis turėjo progą susipažinti ir susidraugauti su Adomu Mickevičiumi. Toji dviejų slavų poetų bičiulystė buvo abiem labai naudinga. Sekdamas Šekspyrą, Puškinas rašo savo garsią dramą „Borisą Godunovą", atvaizduodamas joje Rusijos istorijos „liūdnus laikus". „Borisas Godunovas", carui reikalaujant, buvo Puškino daugelį kartų perdirbamas. Tame laikotarpyje pasirodo poetinė apysaka „Grafas Nulinas", „Egipto naktys", „Bielkino apysakos", „Šykstusis riteris" (išverstas, rodos, Vaičaičio ir lietuvių kalbon). „Kapitono duktė", „Dubrovskis", „Mozartas ir Salieri", „Varinis raitelis" ir t. t. Iš viso sunku būtų visus Puškino veikalus išskaityti. Jis rašė eilėmis (daugiausia), bet ir jo proza bei dramatiniai veikalai artistiniu požvilgiu yra labai tobuli. Puškinas yra daug parašęs smulkių įvairiomis progomis eilėraščių, baladų, sonetų, epigramų. Refleksiniuose eilėraščiuose aiškiai, atvirai poetas vaizduoja savo dvasios būvį. Pasiteisindamas 1826 m. prieš draugus, kuriems nepatiko Puškino pataikavimas carui, rašo eilėraštį „Draugams" („Druziam"). Jame pasisako, kodėl taip daręs. Prieš pat mirtį 1836 m. Puškinas, jausdamas savo galią, rašo „Paminklą", kuriame, it pranašas, nusako būsimą ateityje savo garbę:

I dolgo budu tiem liubezen ja narodu
Čto čustva dobryja ja liroj probuzdal,
Čto v moi žestoki viek vozslavil ja svobodu
I milost k padšim prizival.

Šitame ir kituose, trumpuose eilėraščiuose, kurie tapo rusų tautos mėgstamiausia estradine poezija, Puškinas labai tiksliai, nors ir suglaustai, apibūdina savo dvasios būvį.

1831 metais pasirodė Puškino poetinė apysaka „Eugenijus Onieginas", svarbiausias ir garsiausias šio rusų dainiaus veikalas, kurį literatūros kritikai pripažino rusų tautos epopeja.

Šioje poemoje Puškinas atvaizdavo visą tos gadynės Rusiją, pradėdamas Petrapiliu, o baigdamas tamsiu provincijos kampeliu. Ten sutinkama visų luomų ir išsilavinimo žmonės, ryškiai, it dailininko teptuku, mesti sukurtan poeto gyvenimo fonan. Sukurtas Tatjanos tipas buvo kritikos pripažintas rusų jaunos moters prototipu. Aplamai, šis Puškino veikalas turi labai daug biografinio pobūdžio momentų. Pavyzdžiui, aprašymas, kaip Onieginas buvo auklėjamas, atitinka tiksliai poeto vaikystės dienas. Oniegino gyvenimas sodžiuje—tai Puškino praleistos ištrėmimo metu Michailovskio dvare dienos. Onieginas savo mizantropija, pesimizmu nuolatine klajokle po pasaulį ir, apskritai, visa savo galvosena priklauso prie vienos didelės romantizmo gadynės didvyrių šeimos. Jis yra tikras Child-Haroldo, Don Juano, Renė, Gustavo ir t. t. tikras brolis. Pats „Eugenius Onieginas" nėra vienodas. Pirmosiose poemos giesmėse juntama Bairono iš Child Haroldo gadynės įtaka. Vėliau pasireiškia Don Juano įtaka. Paskutinės giesmės buvo sukurtos jau visai subrendusio ir nusikračiusio svetimos įtakos.

Istorijos eigoje Puškino kultas rusų visuomenėje perėjo daug įvairumų. Po mirties jis buvo žinomas ir brangus tik mažam skaitytojų būreliui. Puškino kultas smarkiai ėmė augti nuo garsaus rusų kritiko Bielinskio pasirodymo. Šis pareiškė, kad rusų literatūros istorija prasideda nuo Puškino ir Gogolio laikų. Įdomu, kad Puškinas paskutiniais savo gyvenimo metais susidraugavo su didžiuoju Rusijos satiriku Gogoliu ir daug jam padėjo.

Galutinai Puškino kultas pasiekė apogiejų po pasakytos 1880 m. Maskvoje Dostojevskio kalbos, atidarant didžiajam rusų dainiui grandiozinį paminklą. Kilus 1917 m. rusų revoliucijai, pradžioje Puškinas, kaip ir visi kiti caro laikų rašytojai, buvo patekęs į bolševizmo idėjai priešingų rašytojų eiles. Vėliau toji nuomonė pakitėjo. Atstatydamas Sov. Rusijoje Puškino kultą, daug pasidarbavo miręs švietimo komisaras Lunačarskis, didelio išsilavinimo ir inteligencijos žmogus. Dabar Sov. Rusijoje Puškino 100-metų mirties sukaktuvės buvo nepaprastai iškilmingai paminėtos.

A. ŽUKAUSKAS

Rašytojo jubiliejus

Atšventėm didžiojo Lietuvos rašytojo jubiliejų. 1906 metais „Vilties" laikraštis išspausdino du Vinco Krėvės-Mickevičiaus kūrinius: „Bobulės vargus" ir „Gilšę". Tai buvo pirmieji V. Krėvės kūriniai. Nuo to laiko praėjo trisdešimt metų. Trisdešimties metų literatūrinės rašytojo darbuotės išdavos — 10 tomų.

Keista. Didžiulės rašytojo darbuotės 30 metų jubiliejus praėjo labai tyliai, beveik nepastebėtas. O V. Krėvė yra vertas paminėjimo.

Vincas Krėvė — universalus rašytojas. Jis ir apysakininkas ir dramaturgas ir poetas-lyrikas. Jis realistas ir romantikas, o vietomis net mistikas. Savo kūrybos mitą ėmė jis iš lietuvių tautos dvasios. Savo 10-je tomų laikėsi to mito. Dramose „Šarūnas, Dainavos kunigaikštis" ir „Skirgaila" Krėvė — dramaturgas vaizduoja praeities Lietuvą, jos žmones. Tie praeities tipai— neramūs ir stiprūs žmonės. Numatydami ateitį, jie nerimsta. Būdami veiklūs, jie stengiasi užbėgti tai ateičiai už akių ir pakreipti ją gerąja linkme. Bet dažniausia jie būna nesuprasti ir žūna. Žmonės supranta jų siekius ir tikslus tik po jų mirties (Šarūnas). Šarūno tikslas: galinga vieno valdovo valdoma Lietuva. To tikslo jis siekia griežtai, nepaisydamas kliūčių. Jis žūna kovoje su kryžuočiais. Šarūno idėjas tęsia „Skirgailos" dramos vyriausias asmuo Skirgaila. Skirgaila, geležinės valios ir stipraus proto žmogus, atkakliai siekia užsibrėžto tikslo—naujo Lietuvos atgimimo. Nepasitiki kaimynais; jų siūlymus atmeta. Skirgaila turi savo planą, kurį vykdo griežtai ir nedvejodamas. Skirgaila išdidus Lietuvos valdovas. Jis atmeta vokiečių pasiūlytą karaliaus vainiką, sakydamas: Skirgaila užsidės karaliaus vainiką tuomet, kai patsai to panorės, o kol kas jis pats dar nežino, kuo tasai vainikas yra už Didžiojo Lietuvos kunigaikščio kepurę geresnis".

„Dainavos šalies senų žmonių padavimai", tai senųjų dienų buities pasakos. Šioje knygoje Krėvė — apysakininkas pasiekia stiliaus ir formos augštumas. Apysakų idėja yra ta pati, kaip „Šarūno, Dainavos kunigaikščio" ir „Skirgailos".

Aprašydamas praeitį, keldamas viršun ir nagrinėdamas jos klausimus, Vincas Krėvė neužmerkia akių ir šiai dienai; jis seka gyvenimą. Rašytojo plunksna aprašo Dzūkijos sodžių liaudį, kurioje randa galingo akstino ir kūrybinio susijaudinimo. Jis parašo „Šiaudinėj pastogėj" apysakas, kurios duoda ištisą eilę žmogaus tipų ir charakterių.

„Šiaudinės pastogės" žmogus—XIX amžiaus pabaigos ir XX amžiaus pradžios žmogus - Dzūkijos valstietis. Jame jau gimsta, jau kristalizuojasi naujo, bundančio visuomeninio ir tautinio gaivalo apvaisintas gyvenimo supratimas. Bet jis-tas žmogus dar tamsus, varžomas prietarų, nuolaidumo, nusižeminimo ir kitokių vergijos ir baudžiavos palaikų, nestengia išeiti ir pažvelgti toliau statinės tvoros, kuri supa jo mėšlyną. Jis pyksta, daužosi, keikia, bet neturi drąsos ir nesiryžta tarti griežto ir nedvejojančio žodžio. (Traibenas—apysakoje „Išsibarė"). „Vargingo gyvenimo" apysakoje Dvainis to paties vargingo gyvenimo laužiamas iš apmaudo sekmadienį per mišias išlaužtu kirviu, kurį nešė kalvėn užmesti, pradeda kirsti sausamedį. Suklykia kėkštas ir jį išgazdina. Prisimena Dvainis tada visokius prietarus, ir, siaubo pagautas, šoka bėgti, griūdamas ir virsdamas per duobes ir kūlynus. Dvainis mušasi ir blaškosi vargingo gyvenimo įskaudintas. Savo tulžį išlieja ant arklio, lyg tas būtų viso blogo kaltininkas, o paskui gailisi nekalto gyvulio.

Charkteringas, beveik net nenatūralus ano laiko valstiečiui tipas yra Vainorius „Bedievio" apysakoje. Jo galvosena—pirmykščio žmogaus, ar vaiko galvosena. Vainorius, primityvaus galvojimo kategorijomis galvodamas apie tikybą, šventuosius ir dvasininkiją, prieina savotiškas išvadas. Jis čia pat tėvynės giriose, šlaituose ir kapinynuose randa dangų, kurio, deja, per darbą vargo žmogus nemato. Čia pat jo ir pragaras kasdieniame skurde ir varguose. Vainoriaus galvojimo kategorijos labai primityvios, jo argumentai dar naivūs.

Yra kritikų, kurie Krėvę nori padaryti darbo žmonių didvyriu. Tai yra klaidinga. Daryti Krėvę dėl Vainoriaus ar Traibėno darbo žmonių didvyriu, kaip tūli mėgina, yra perdrąsu ar net beprasmiška. (Nekalbu čia apie rašytojo pažiūras ir įsitikinimus, tik apie jo kūrybą). Vinco Krė-

Faktai ir idėjos

LIETUVOS RESPUBLIKA

1936 met. literatūros laureatai. Valstybinę 1936 metų 5000 litų literatūros premiją gavo Liudas Dovydėnas už „Brolių Domeikų" romaną. Laureatas literatūros darbe yra jau nebe naujokas. Jis yra išleidęs du novelių rinkiniu— „Cenzūros leista" ir „Buvo žmogus be kojų" — ir dviejų tomų romaną „Ieškau gyvenimo draugo". L. Dovydėnas yra tuo charakteringas, kad jo geresniuose kūriniuose nematyti ryškesnės svetimųjų literatūrų įtakos. Jis yra glaudžiai susijęs su liaudies originalia ir dar neišsisėmusia kūrybine dvasia. „Brolių Domeikų" romanu Dovydėnas įrodė, kad gerai pažįsta ūkininkų gyvenimą ir moka jį vaizduoti. Autorius vaizduoja besibylinėjančius ūkininkus; parodo, kaip byla iškyla, plėtojas, šakojas ir kuo pagaliau baigiasi.

Spaudos Fondo literatūrines premijas gavo: 1) R. Plačenis už romaną „Pulkim ant kelių" — 1000 litų, 2) Ant. Tūlys už novelių rinkinį „Aš bučiavau tavo žmoną – 600 litų ir 3) J. Talmantas už Šekspyro „Karaliaus Lyro" vertimą—400 litų. „Pulkim ant kelių" vaizduoja populiarųjį kunigą Strazdelį, jo gyvenimą ir jo gyvenimo laikotarpį, įdomiai apipintą sukurtomis aplinkybėmis. „Aš bučiavau tavo žmoną", tai gan gabaus Amerikos lietuvio novelių rinkinys, kuriame yra kelios novelės ypatingai pažymėtinos, nors yra ir silpnesnių. „Karalius Lyras" yra vienas stipriausių Šekspyro veikalų. Talmanto vertimas gana gerai vykęs. Tik gaila, kad versta ne eilėmis, kaip tai yra originale.

„Sakalo" bendrovės literatūrai skirtas premijas gavo: 1) 1000 litų premiją — Bernardas Brazdžionis už eilėraščių rinkinį „Ženklai ir stebuklai", 500 litų premiją — Bronė Buivydaitė už jaunimui skirtą veikalą „Auksinis batelis" ir antrąją 500 litų premiją — Antanas Vaičiulaitis už romaną „Valentina".

„Spindulio" bendrovės pirmoji dovana, būtent 1000 litų atiteko Petrui Cvirkai už romaną „Meisteris ir sūnūs", antroji — 500 litų — Kaziui Puidai už istorinį romaną „Magnus Dux" ir trečioji — 500 litų — Mykolaičiui-Putinui už lyrikos kūrinius „Keliai ir kryžkeliai".

Liet. Raudonojo Kryžiaus 1000 litų dovana paskirta Vytei Nemanėliui — Bern. Brazdžioniui.

Dovanų įteikimo aktas įvyko š. m. vasario 17 d. Valstybės teatre surengtame lietuvių-latvių literatūros vakare, kuriame dalyvavo lietuvių ir 3 latvių rašytojai.

Įteikiant dovanas kalbėjo Lietuvos Rašytojų Draugijos vardu Liūdas Gira, Švietimo ministerijos vardu — viceministeris Masiliūnas ir Latvijos įgaliotas Lietuvai ministeris Seja. Laureatų vardu kalbėjo L. Dovydėnas.

Po dovanų įteikimo ir kalbų buvo skaitomi lietuvių ir latvių literatūros kūriniai.

Į vakarą buvo atsilankę valstybės Prezidentas,

---

vės kūryba yra perdėm tautinė. Ji buvo ir liks būdinga, kaip mūsų tautos būties istcrijos statiškojo gyvenimo fragmentai. Savo kūryba rašytojas pagabiai ir meniškai sugavo gyvenimo tikrovę ir perrašė ją į knygas. Tame ir glūdi visas rašytojo nuopelnas ir pačios knygos vertingumas.

Krėvė įneša į mūsų literatūrą tam tikras inovacijas. Prieš Krėvę mūsų rašytojai kopijavo, stačiai fotografavo gamtą, daiktus, žmones, vaizdus ir charakterius. Aprašinėjo tai, ką matė. Panašiai gimnazijos mokiniai, rašydami rašinį, aprašo išvyką, miestą ar klasę. Vincas Krėvė žiūri į aprašomąjį daiktą ar žmogų ne tuo būdu. Jis net neaprašinėja savo kūrybos objekto. Jis skaitytojui duoda to objekto įspūdį. Tuo rašytojas atsiekia daug ką.

Vincas Krėvė — kūrėjas. Jis savo kūryboje moka tiksliai konkretizuoti būties reiškinius, tų reiškinių įspūdžius, įnešdamas mūsų literatūron aiškią kūrybinio pajautimo koncepciją.

Negalima praleisti nesuminėjus V. Krėvės „Rytų šalies pasakų", kuriomis rašytojas įneša mūsų literatūron orientalizmą. Vertingas yra taip pat „Dangaus ir žemės sūnus".

1920-24 Vincas Krėvė redaguoja mėnesinį literatūros žurnalą „Skaitymus", vėliau to paties pobūdžio žurnalą „Skynymus", o paskutiniu laiku „Literatūrą".

Knygos, liečiančios mūsų tautos kultūrą ir tautosaką: „Tauta ir Žodis", „Darbai ir Dienos", „Mūsų Tautosaka" (10 tomų); jos yra V. Krėvės triūso padaras. Vincas Krėvė yra uolus ir kruopštus tautosakos rinkėjas, surinkęs ir išleidęs „Dainavos krašto liaudies dainas", „Sparnuočiai liaudies padavimuose", „Dzūkų poringes" ir paskutinį svarbiausią „Patarles ir priežodžius". Iš viso surinkta apie 60 tūkstančių. Iki šiol išėjo pirmieji du šios knygos tomai.

Jaunas būdamas, Vincas Krėvė rašė taip pat rusiškai ir lenkiškai. Eilėraščius lenkų kalba spausdino „Frustros" almanachas.

Tai tiek prabėgos žodžiais apie vyrą, apie rašytoją, apie nusipelniusį Lietuvos žmogų ir jo nudirbtus darbus.

ministeriai, užsienių valstybių atstovai, rašytojai, spaudos atstovai ir daug kitų.

Čiurlionies galerijai 1936 metų gruodžio mėnesį suėjo 15 metų. Pirmasis jos direktorius buvo Ig. Šlapelis, antrasis—K. Šklėrius ir trečiasai dabartinis nuo 1924 m. doc. P. Galaunė. Nuo galerijos atidarymo iki 1936 m. lapkričio 1 d. Galerijoje ir V. Muziejuje prisirinko per 13.000 įvairių eksponatų. Iki to paties laiko Galeriją aplankė 45.070 žmonių, kurių tarpe 4.725 svečiai iš užsienio. Negalėdama visų eksponatų išstatyti nuolatinei ekspozicijai, Galerija rodė juos visuomenei per periodines parodas, kurių pažymėtinos: 1) lietuvių kryžių fotografinių nuotraukų, 2) lietuvių liaudies raižinių, 3) dail. D. Sibiro piešinių, 4) exlibristų ir 5) M. K. Čiurlionies kūrinių dvi jubiliejinės parodos. Be to, Galerija daug padėjo suruošti šias parodas; prancūzam grafikos parodą, švedams liaudies meno, belgams meno ir kit. Taip pat Galerijos pastangomis iš jos eksponatų buvo suruoštos šios parodos užsieniuose: 1) 1925 m Monzoj, 2) 1927 m. Paryžiuj, 3) 1931 m. Štokholme, Oslo, Kopenhagoj, Goeteborge, Malmo, 4) 1935 m. Paryžiuj ir 1935 m. Košicuose.

Supažindinti lankytojus su savo rinkiniais Galerija išleido šiuos katalogus ir kitus leidinius: 1) P. Galaunės „Lietuvos kryžius", „Senosios tapybos katalogą", „Lietuvių liaudies raižinių katalogą", „M. K. Čiurlionies kūrinių katalogą", „M. K. Čiurlionies Galerijos 1925—30 m. apyskaitą", 2) Galaunės, V. Kairiūkščio ir V. Kuprevičiaus „M. K. Čiurlionies kūrinių parodos katalogą" (1936 m.); be to, M. K. Čiurlionies paveikslų „Zodijako ženklų" albumą, M. K. Čiurlionies „Aukos" paveikslo spalvotą reprodukciją ir brošiūrą „Padėkite rinkti tautodailę". Taip pat Galerijos buvo pateikta visa iliustracinė medžiaga švedų kalba leidiniui „Litauens Konst" ir prancūzų kalba „L'art Lithuanien", o jos dir. P. Galaunė parašė šiems leidiniams reikalingus tekstus.

Be to, Galerija turi surinkus vertingą foto negatyvų rinkinį, kurį sudaro apie 5.400 negatyvų iš M. K. Čiurlionies, kitų dailininkų paveikslų, lietuvių liaudies eksponatų ir architektūros pavyzdžių.

M. K. Čiurlionies Galeriją išlaiko Švietimo Ministerija.

Taikos propogandos mėnuo Lietuvoje buvo suorganizuotas Lietuvos Moterų Tarybos nuo 1936-XII-15 d. iki 1937-I-15 d. Pasisiryžta taikos idėja skleisti visų pirma per radio, spaudą ir paskaitas. Išleistieji taikos ženkliukai buvo pardavinėjami Kauno centro pašte, Panevėžyje, Šiauliuose ir Klaipėdoj. Taryba kvietė visus pirkti tuos ženkliukus ir lipdyti ant vokų.

Tautininkų Sąjungos suvažiavimas. Š. m. sausio mėn. 5 d. Kaune įvyko Valstybės Teatre Tautininkų Sąjungos suvažiavimas, kuriame dalyvavo per 450 atstovų ir visa eilė svečių. Suvažiaviman atsilankė ir kalbą pasakė Sąjungos Šefas Resp. Prezidentas Antanas Smetona. Iš pranešimų paaiškėjo, kad Tautininkų Sąjunga dabar yra viena gausingiausių organizacijų, išaugusi į vienetą su 452 apylinkėm ir 12.903 nariais, kurių tarpe yra 12.129 vyrai ir 774 moterys. Verslais bei profesjiom Sąjungos nariai galima taip suskirstyti: ūkininkų yra 6.896, darbininkų — 456, amatininkų — 286, mokytojų — 1.506, kitų valstybės tarnautojų 2.396, pirklių ir pramonininkų 169 ir t. t.

Literatūros Naujienos. Šiais metais Spaudos Fondas žada išleisti rinktinę mūsų prozos antologiją. F. Neveravičius ruošia spaudai naują dviejų tomų romaną iš 1831 metų sukilimo, vardu „Erškėčiai". Tas pats autorius jau yra paruošęs spausdinti įvairių nuotrupų, vaizdelių rinkinį, pavadintą „Palaimintas juokas". Naujosios Romuvos" redaktorius J. Keliuotis baigia rašyti mokslinę studiją apie lietuvių poeziją, kurią nagrinėja psichologiniu ir estetiniu atžvilgiu. Studija pradedama seniausiomis lietuvių liaudies dainomis ir baigiama šių dienų jauniausiais poetais. Mot. Miškinis išvertė Gogolio „Mirusias sielas" (Miortvyje dušy). „Sakalas" naujai leidžia didžiąją Lazdynų Pelėdos apysaką „Klaidą". Dr. Bartuška rašo savo atsiminimus iš lietuvių gyvenimo ir veikimo Amerikoje, Šveicarijoje ir Lietuvoje 1914—1919 met. Atsiminimai bus iliustruojami retais dokumentais. Jonas Kriaučiūnas, buv. „Varpo", „Ūkininko" ir „Vilniaus Žinių" redaktorius, išleido savo atsiminimų dalį, „Mano praeities vaizdeliai". Anglickas leidžia naują eilėraščių rinkinį „Didžiąją kančią". J. Gabrys žada išleisti savo Didžiojo Vilniaus Seimo atsiminimus atskira knyga. A. Tyruolis, neseniai išvertęs ir išleidęs Fr. Šilerio „Giesmę apie Varpą", dabar parengė spaudai to paties Šilerio baladžių vertimų rinkinį. L. Žurauskas ruošia visą eilę žymesniųjų rusų poetų rašytojų veikalų lietuvių kalba. Jau išvertė ir tuoj išleidžia A. Čechovo „Dvikovą" ir J. Turgenevo „Asią" ir „Pirmąją meilę". Dabar verčia L. Tolstojaus „Chadži-Muratą". Jį baigęs, žada imtis versti M. Lermontovo „Vadimą" ir A. Čechovo „Palatą Nr 6".

Ruošiami spaudai lietuviškų pavardžių ir vietovardžių žodynai. Tuo tikslu jau yra surinkta liet. pavardžių per 200.000 kortelių, o vietovardžių — per 70.000. Visa ši medžiaga tvarkoma. Nelietuviškos pavardės ir vietovardžiai atlietuvinami ir rengiami jų žodynai. Speciali šiam reikalui komisija padarė per 100 posėdžių. Apie 24.000 apgyventų vietų vietovardžiai jau baigiami atlietuvinti. Taip pat jau paruoštas ir pavardžių atlietuvinimo įstatymas.

Estai apie lietuvių literatūrą. Estų literatūros žurnalas „Loeming" (kūryba), kurį leidžia estų rašytojų Sąjunga, šiais metais vieną numerį skirs lietuvių literatūrai. Šiam numeriui medžiagą parūpins „Židinys". Pastarasis išleis taip pat vieną savo žurnalo numerį, skirtą estų literatūrai.

Premijos už tautosakos rinkimą. Lietuvių Tautosakos Archyvas paskyrė 1937 m. savo rinkėjams 10.000 litų premijų.

Paskutiniu metu sakytas Archyvas visame krašte turi per 50 nuolatinių bendradarbių-korespondentų, kurie nuolat siunčia medžiagą. Be to, 10 vietų yra susiorganizavę tautosakos rinkėjų rateliai.

1936 metų gale Archyvas turėjo: liaudies dainų tekstų — 90.000, dainų su meliodijom — 12.000, fonografu užrašyta — 525 plokštelės, kuriose užfiksuota 3.700 liaudies dainų ir liaudies muzikos instrumentų melodijų, pasakų ir kitų pasakojimų — 14.000, patarlių ir priežodžių — 40.000, mįslių — 15.000, burtų ir prietarų, liaudies medicinos — 25.000; be to, surinkta daug tūkstančių įvairios smulkiosios tautosakos — kartų ir piemenų tautosakos, oro spėjimų, gamtos garsų pamėgdžiojimų, atsakymai į ankietas ir t. t. Papročių ir apeigų medžiaga, raudos ir oracijos, žaidimai ir šokiai taip pat archyve gausiai atstovaujami. Iš viso 1936 m. gale archyvas turėjo apie 232.000 įvairių lietuvių tautosakos vienetų. Archyvas ryžosi kasmet išleisti „Mūsų Tautosakos" žurnalo po du tomu. Taip pat numatyta išleisti liaudies dainų, pasakojimų ir tikėjimų antologijos, kiekvienos jų po keletą tomų.

Specialus lietuviškos kultūros numeris. „Naujoji Romuva" išleido specialų savo žurnalo numerį, skirtą lietuviškajai kultūrai. Šio žygio tikslas — ugdyti lietuviškąją kultūrą, surasti pačius pirminius savos kultūros pradus, atsispirti svetimoms įtakoms ir tikrąją kultūrą slopinantiems veiksniams, parodyti seniausius, savarankiškiausius ir artimiausius visai lietuvių tautai savosios kultūros bruožus. Senajai lietuvių kultūrai skirtas „N. Romuvos" numeris yra bent pora kartų padidintas ir turi bent dešimt kartų daugiau iliustracijų, negu paprastai. Jame yra straipsnių ar net studijų šiomis temomis: 1) Lietuvių tautos dainos, 2) Lietuvių pasakos, padavimai ir priežodžiai, 3) Lietuvių tautos muzika, 4) Lietuvių tautos vaidyba, 5) lietuvių kalba, 6) Lietuvių kryžiai, 7) Tautinis lietuvių meno charakteris, 8) Lietuvių audiniai ir tautiniai rūbai, 9) Lietuvių tautos architektūra, 10) Senovės lietuvių kultūra pagal naujausius archeologijos davinius, 11) senoji lietuvių kultūra pagal kronikas ir kitus istorijos šaltinius, 12) senovės lietuvių pilys ir kiti. Visomis šiomis temomis rašo tam tikri specialistai. Šis darbas yra brangus ir mielas ne tik lietuviams, bet taip pat vertingas svetimtaučiams, norintiems suprasti lietuvių tautą ir jos kultūrą. Šis „N. Romuvos" numeris atskleidžia visą lietuviškos kultūros turtingumą, įvairumą ir vertingumą.

MŪSŲ RKAŠTAS

Meno ir literatūros draugija nuo rudens ėmė rengti diskusinius vakarus, skirtus buvusiems vaidinimams aptarti. Visa eilė tokių recenzinio pobūdžio vakarų jau įvyko. Juose buvo nagrinėta lietuviškojo teatro reikalai, kaip štai: repertuaro pasirinkimas, aktorių kūryba, režisūra ir dekoracijos. Apie tokių vakarų nusisekimą, populiarumą ir reikšmę liudija pats visuomenės, o ypač jaunuomenės susiinteresavimas ir diskusijos, kurios esti labai plačios ir gyvos.

Diskusinių vakarų pagrindą sudaro veikalo ir vaidybos nagrinėjimas, kritika. Tokių vakarų proga plačiai aptariama pasirinktojo vaidinti ir jau suvaidinto veikalo turinys, vyriausioji jo mintis, tendencingumas, sceningumas ir t. t., žodžiu, visa tai, kas yra glaudžiai susiję su veikalu. Svarbiausia tačiau nagrinėjimų ir kritikos dalimi laikoma pati vaidyba — josios meniškoji pusė, paskirų vaidintojų kūryba, sugebėjimas ar nesugebėjimas suvaidinti pasirinktąją rolę ir režisūra. Pastaruoju metu tokiuose vakaruose buvo gyvai ir nuodugniai aptarta ir išnagrinėta trijų vaidinimų veikalai ir vaidybos: 1) K. Inčiūros „Painiava", 2) R. Mackevičiaus „Likimas" ir 3) P. Vaičiūno „Sudrumstoji ramybė". Visus šiuos vaidinimus gan kruopščiai referavo paskiri referentai, po kurių susirinkusieji plačiai nupasakojo savo įspūdžius ir pastabas. Tai verčia manyti, kad mūsų publikai svarbu yra du dalykai: geras veikalas ir meniškas vaidinimas.

Reikia pabrėžti, kad toki recenziniai vakarai turi didelę reikšmę mūsų besikuriančiam ir besikristalizuojančiam teatrui. Juose iškeliamos visos mūsų teatro ydos ir laimėjimai. Susirinkimuose dalyvauja ir artistai, kurie visas pastabas ir nurodymus bei pasiūlymus stengiasi realizuoti.

Pažymėtina dar, kad diskusijų metu daug dėmesio kreipiama į vaidintojų kalbą ir tartį. Konstatuojama, kad paskutiniu metu šioje srityje mūsų artistų padaryta didelė pažanga. Drauge pageidaujama, kad mūsų artistai dar labiau susirūpintų savąja kalba, jos tyrumu ir taisyklinga tartimi.

Tautos šventė — Vasario 16-toji diena šiemet buvo paminėta Vilniaus lietuvių visuomenės iškilmingai ir organizuotai. Dar sausio mėn. viduryje buvo sudarytas specialus lietuvių visuomenės Komitetas, į kurį įėjo K. Stašys, kun. Čibiras, kun. A. Viskantas, M. Šikšnys ir A. Krutulys. Šiam Komitetui buvo pavesta sudaryti Vasario 16-tajai programą ir rūpintis tai programai leidimo administracinės valdžios įstaigose.

Pagal Komiteto nustatytą tvarką Vasario 16-tą dieną 10 val. buvo Šv. Mikalojaus bažnyčioj iškilmingos pamaldos, kuriose dalyvavo visa Vilniaus lietuvių visuomenė. Viln. Liet. Studentų Sąjunga pamaldose dalyvavo organizuotai su savo vėliava. Pamaldas atlaikė kun. Bieliauskas, o momentui pritaikintą pamokslą pasakė kun. Čibiras. Pamaldos baigtos „Te Deum laudamus" ir „Lietuva, tėvynė mūsų". Po pamaldų Rasų kapinėse uždėtas ant d-ro J. Basanavičiaus, lietuvių tautinio atgimimo patriarcho kapo vainikas. Tą pačią dieną 20 val. Vytauto Didžiojo Gimnazijos salėje įvyko iškilminga akademija, skirta devynioliktosioms Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo sukaktuvėms paminėti. Akademiją atidarė

ir įžangos žodį pasakė buvusi Vilniaus Lietuvių Tautinio Komiteto pirmininkas K. Stašys. Plačią ir išsamią paskaitą apie Vasario 16 d. ir d-rą J. Basanavičių skaitė mok. Vinc. Martininkėnas. Antroje dalyje J. Kanopkos vadovaujami artistai ir J. Siniaus diriguojamas choras suvaidino „Vykinto Žygį", M. Sabalytė solo padainavo, o A. Krutulio diriguojamas choras liaudies dainas. Komiteto parengta programa baigta J. Siniaus Vasario 16-tajai dienai parašyta trijų dalių kantata, kurią sugiedojo paties autoriaus diriguojamas choras. Akademiją baigė pati publika, sugiedodama Tautos Himną, kurio Komiteto sudaryton programon nebuvo galima įtraukti.

Iš viso š. m. Vasario 16-toji Vilniaus lietuvių buvo paminėta pakilusia nuotaika. Tiek visai lietuvių tautai, tiek ir šio krašto lietuvių visuomenei ta diena buvo didelio džiaugsmo, o drauge ir liūdesio diena. Džiaugtasi, kad lietuvių tauta, išbridusi iš verguvės klampynės, jau devyniolika metų turi savo valstybę, gali laisvai tvarkytis, kurti gyvenimo brangenybes ir drauge su kitomis tautomis eiti pažangos keliu. Liūdėta, nes tą dieną suėjo 10 metų, kai mirė vienas didžiųjų lietuvių tautos sūnų — d-ras J. Basanavičius savo „Aušros" spinduliais prikėlęs lietuvių tautą iš letargo ir privedęs prie nepriklausomo gyvenimo.

Šia proga reikia pažymėti, kad už tai, jog Vasario 16 d. po akademijos publika sugiedojo Himną, K. Stašiui surašytas protokolas.

Vilniaus Lietuvių Studentų Sąjungos metinis narių susirinkimas. Š. m. vasario 14 d. 4 v. p. p. įvyko metinis Vilniaus Lietuvių Studentų Sąjungos narių susirinkimas, kuriame Sąjungos ir sekcijų valdybos davė praėjusių metų veikimo apyskaitas. Iš pateiktos Sąjungos pirmininko Petro Viščinio apyskaitos galima buvo patirti, kad 1936/37 m. Vilniaus lietuvių akademinės organizacijos veikimas ėjo trimis kryptimis, būtent: Sąjungos veikimas viduje, santykis su kitomis akademinio pobūdžio organizacijomis ir dalyvavimas mūsų krašto tautiniame, kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime.

Dėl Sąjungos veikimo savo organizacijos viduje iš apyskaitos paaiškėjo, kad Sąjungos Valdyba praėjusiais metais atydžiai rūpinosi savo narių tiek materiale, tiek morale būkle. Savišalpos srityje Valdyba stengėsi padėti savo nariams, duodama jiems veltui arba papigintomis kainomis pietų, teikdama trumpaterminių ir ilgaterminių paskolų, pirkdama reikalingų mokslui vadovėlių ir t. t. Tačiau Valdybos buvo kreipiamas didelis dėmesys ne tik į materialę savo narių padėtį. Šalia materialės pagalbos Sąjungos Valdyba, prisilaikydama savo kadencijos pradžioje paskelbtos dekleracijos, kur sakoma, kad 1) „Vilniaus lietuviai studentai yra rinktiniai šio krašto sūnūs, 2) Vil. Liet. Stud. Sąjunga yra ne eilinė organizacija, bet visuomeninio gyvenimo mokykla, auklėtoja ir charakterių kalvė", gyvai rūpinosi visuomeniniu savo narių parengimu. Iš skaitytų Sąjungos susirinkimuose referatų matyti, kad ir šioje srityje Sąjungos narių darbuotė ėjo tinkama kryptimi. 1936/7 m. m. eigoje buvo skaitomi šie ir panašūs referatai: „Lietuvos—Lenkijos unijos lenkų mokslininkų šviesoje", „Vilniaus lietuvių inteligentai gyvenime ir spaudos puslapiuose", „Vilniaus krašto ekonominė būklė", „Kooperacijos vaidmuo organizuotame Vilniaus lietuvių gyvenime" ir t. t.

Neatsižvelgiant į tai, kad šios rūšies veikla reikalavo iš pačios Valdybos ir iš Sąjungos narių daug darbo ir triūso, buvo palaikomi glaudūs santykiai su kitomis akademinėmis Vilniaus universiteto organizacijomis. Pvz., pernai lietuvių akademinis jaunimas palaikė glaudžius santykius su ukrainų ir gudų akademiniu jaunimu. Kitų tautų akademinio jaunimo, kaip teko patirti iš pirmininko apyskaitos, santykiai su lietuvių studentų Sąjunga paliko tie patys, kaip ir prieš tai, — šaltoki.

Be to, 1936/7 metais Vilniaus lietuvių akademinis jaunimas aktyviai dalyvavo mūsų krašto kultūriniame, tautiniame ir visuomeniniame gyvenime. Šia kryptimi akademinio jaunimo veikla reiškėsi rengiant lietuviškus vaidinimus, viešas akademijas, dalyvaujant lietuviškos spaudos platinime ir šiaip organizaciniame lietuvių gyvenime.

Pirmininko pateiktą apyskaitą papildė sekcijų pirmininkų pateiktos apyskaitos. Iš sekcijų veikimo apyskaitų paaiškėjo, kad sekcijų veikla pastaruoju metu Sąjungoje turi labai didelę reikšmę. Iš sekcijų apyskaitų matėsi, kad dideliu aktingumu pasižymėjo Visuomenininkų ir Studenčių sekcijos.

Ir apskritai, klausant metinės akademinio jaunimo apyskaitos, matėsi, kad Vilniaus akademinio jaunimo veikla pernai pasižymėjo dideliu organizuotumu, planingumu ir nuoseklumu. Ta proga džiūgu konstantuoti, kad 1936/7 mokslo m. akademinis lietuvių jaunimas, taip kaip ir kitais metais, rūpinosi ne vien savo vidaus organizacijos reikalais, bet aktyviai dalyvavo kultūriniame, tautiniame ir visuomeniniame mūsų krašto lietuvių gyvenime. Pažymėtina, kad diskusijų metu, neatsižvelgiant į srovinius skirtumus, esminių priekaištų dėl praėjusių metų Valdybos veikimo nebuvo.

Po apyskaitos ėjo Valdybos, Revizijos komisijos ir Draugų teismo rinkimai.

Į Valdybą išrinkti šie studentai: pirmininkas — Petras Viščinis, vicepirmininkas — Vladas Jurkevičius, sekretorius — Juozas Spėčius, kasininkas — Edmundas Deveikis, ūkio vedėja — Verutė Maminskaitė, savišalpos referentas — Bronius Uziela, knygininkas — Jonas Pekorius.

Į Revizijos komisiją: Petras Balčius, Vladas Blažys ir Genovaitė Kisielytė.

Į Draugų teismą: Juozas Mocka, Valė Čepulytė, Juozas Gimžauskas ir Albinas Žukauskas.

Taigi šiais metais, kaip ir kelinti jau metai iš eilės, dviejų trečdalių balsų dauguma Sąjungos

vairavimas pavestas visuomeninkams — tautininkams. Todėl reikia tikėti, kad ir šiais mokslo metais lietuvių akademinio jaunimo gyvenimas bus tvarkomas draugiško sugyvenimo ir rimto lietuvių tautinio darbo dėsniais. Tame darbe mūsų tautos siekiai ir idealai neabejotinai bus jiems kelrodžiu.

Nauji absolventai. Š. m. vasario 15 d. Stepono Bataro Universitete įvyko tradicinė medicinos fakulteto absolventų priesaika. Medicinos absolventų teises įgijo šie lietuviai: Povilas Čibiras, Stasys Čepulis ir Jokūbas Kazlauskas. Žinant, kaip sunku lietuviams įstoti į medicinos skyrių, šis faktas Vilniaus lietuvių visuomenei turi didelę reikšmę.

Viln. Liet. Studentų Sąjungos „Visuomeninkų" sekcijos metinis susirinkimas įvyko š. m. vasario 21 d. Susirinkime aptarta praėjusių metų veikimas ir nustatytos gairės ateičiai. Iš praėjusių metų „Visuomenininkų" sekcijos veikimo pažymėtini dažni susirinkimai ir juose skaityti aktualūs visuomeninio, ekonominio ar moksliško pobūdžio referatai. Vienas tokių susirinkimų buvo skirtas 14-toms Klaipėdos krašto atvadavimo sukaktuvėms paminėti. Kaip gerai organizuotas vienetas, „Visuomeninkų" sekcija pasirodė, rengdama Vilniaus lietuvio studento teismą, kuriame buvo išnagrinėta mūsų akademinio jaunimo teigiamos ir neigiamos pusės, darbo sąlygos ir pareigos šio krašto lietuvių visuomenei. Artimiausioje ateityje sekcija pasiryžo surengti d-ro J. Basanavičiaus 10-ties metų mirties sukaktuvėms paminėti akademiją.— Į šių metų „Visuomenininkų" valdybą išrinkti: Br. Račinskas — pirmininkas, Alb. Žukauskas — vicepirmininkas ir Ed. Deveikis — sekretorius. Sekciją sudaro 34 studentai — vyrai.

Mokytojų S-gos Švenčionių skyrius š.m. vasario 21 d. rengė „Ryto" salėj iškilmingą akademiją, skirtą d-ro J. Basanavičiaus 10-ties metų mirties sukaktuvėms paminėti, bet negavo leidimo.

Teisių magisteriai — bedarbiai. Praėjusį rudenį baigęs teisių skyrių ir gavęs magisterio laipsnį Pr. Čenys iki šiol dar neturi jokio darbo. Aplikantūra taip pat sunku gauti.

Lietuvių Mokslo Draugija turi surinkusi gana daug senienų rinkinių, vaizduojančių mūsų krašto medžiaginę ir dvasinę kultūrą. Paskutiniu metu sutvarkyti du archeologijos rinkinių skyriai — 1) akmens bei titnago kultūros laikotarpio skyrius ir 2) žalvario (bronzo) bei geležies kultūros laikotarpio skyrius. Akmens bei titnago kultūros laikotarpio yra 1.100 eksponatų, kurių tarpe yra kirstuvukai ir kirveliai, titnago skaldiniai, kaip medžiaga dirbiniams, įvairūs titnago dirbiniai — peileliai, piūkleliai, skobtuvėliai ir kiti. Žalvario ir geležies kultūros laikotarpio yra 1.122 eksponatai. Tarp kitko yra čia įvairių ginklų, apdarų arba rūbų reikmenų, papuošalų ir kitų daiktų iš tautų kraustymosi laikotarpio.

Š. m. vasario 20 d. V. D. Gimnazijos salėj įvyko L. M. D-jos pastangomis surengta paskaita, kurią skaitė mokytojas Enrikas Horodničius.

Š. m. vasario 28 d. 19 val. V. D. Gimnazijos salėje šaukiamas XXVI visuotinis L. Mokslo D-jos susirinkimas.

„Kun. Petras Kraujelis" — Vilniaus „Ryto" išleista knyga, kurioje kun. P. Kraujelis ryškiai apibūdintas, kaip žmogus, kunigas „Ryto" d-jos pirmininkas, lietuviškos mokyklos kūrėjas, publicistas ir visuomenės veikėjas.

Kun. P. Bieliausko „Varguolių dainos", tai tik mažytė 1200 liaudies dainų tekstų ir melodijų rinkinio dalis, išleista kun. Bieliausko 25 m. darbuotės ir kunigavimo sukaktuvių proga; ji aprėpia vos 125 dainas. Rinkinyje patalpintos pačios būdingosios Vilniaus krašto lietuvių liaudies dainos: darbo dainos, mergaitės pas močiutę, nuotakos vargai, sutartinės ir kitokios. Kaina 1 auks. 50 sk.

Prano Čenio „Teisių Patarimai" — tai reikalingiausių kasdieniniame gyvenime civilinės teisės įstatymų atpasakojimas. Knygutė parašyta populiariai ir praktiškai. Be paskirų įstatymų nupasakojimo, duota visa eilė pavyzdžių, kaip štai: teisman rašyti prašymo pavyzdys, testamento pavyzdys ir t. t. „Teisių patarimai" kaštuoja 40 sk.

Dvi naujas J. Siniaus sukomponuotas giesmes, pritaikintas mišriam chorui išleido Mielagėnų klebonas kun. K. Gumbaragis. Giesmės kaštuoja 50 sk.

„Vilniaus Rytojus" spausdina Rapolo Mackevičiaus apysaką „Sunkus kelias". Apysakoje vaizduojamas šio krašto lietuvių gyvenimas vokiečių okupacijos laikais.

REDAKCIJA IR ADMINISTRACIJA: VILNIUS, LITERATŲ G-VĖ, 11—21.

LEIDŽIA REDAKCINĖ KOMISIJA. REDAKTORIUS: MOTIEJUS KRAUŽLYS.

„Ruch" spaustuvė Vilniuje, Totorių g. 6.